

—{ КАЛЁНКА РЭДАКТАРА }—

Нельга забыць

Гэты наш нумар прысьвечаны наступствам Чарнобыльскай катастрофы для Беларусі і беларускага народу. Здавалася б, прайшло ўжо так шмат гадоў, што пра Чарнобыль, радыяцыю, ліквідатараў можна забыцца. Да гэтага заахвочвае нас і ўлада, якая спрабуе эканоміць якраз на ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды, забываючыся пра людзей.

Палата прадстаўнікоў сёлета адмовілася разглядаць чарнобыльскае пытаныне – пакінулі яго на наступны год, калі будзе “юбілей”. Страшна падумаць, як яны зьбіраюцца адзначаць гэтыя 20-я ўгодкі: парадамі, ударнымі пасяўнымі ў забруджаных раёнах альбо нейкай чарговай аптымістычнай заявай? Нельга выключыць і такой магчымасці, што “юбілей” улада адзначыць вельмі съціпла. Невыпадкова Аляксандар Лукашэнка ў сваім пасланыні да Нацыянальнага сходу нават не згадаў пра Чарнобыль, хаця падрабязна спыніўся на ўдзеле беларускіх съявачак у “Эўрабачаныні”...

Сумна і тое, што НДА, якія займаюцца чарнобыльскай проблематыкай, становіцца ўсё менш і менш. Частка зь іх пазбаўленая рэгістрацыі, а значыць, ня можа легальна працаўваць з насељніцтвам. Адначасова назіраеца трывожная тэндэнцыя – іх месца пачынаюць займаць створаныя пры ўдзеле дзяржавы “правільныя” грамадзкія аб’яднанні.

І ўсё ж ёсьць падставы і для аптымізму. Чуваць галасы пра неабходнасць стварэння кааліцыі экалягічных арганізацый, якія маглі б супольна працаўваць над ліквідацыяй наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

Пра Чарнобыль нельга забыць. Ён – побач з намі ўжо амаль 20 гадоў, і невядома, калі перастане балець гэтая пакуль яшчэ незагойная рана.

Зъмест

КАЛЁНКА РЭДАКТАРА	1
ПАДЗЕІ	2, 3, 42
АСАМБЛЕЯ	
Адбылося паседжаныне Рабочай Групы Асамблей	4
<i>Аксана Вайтковіч</i>	
Улады перашкодзілі беларуска-швэдзкай канфэрэнцыі	4
<i>Алена Андрэева</i>	
ТЭМА	
Узровень даверу	5
Чарнобыль сёньня	6
<i>Васіль Якавенка</i>	
Найважнейшая задача – данесьці да людзей праўду	8
Аляксандар Мілінкевіч: Грамадзтва не павінна маўчаць	9
<i>Інтэрв'ю з вядомым грамадзкім дзеячом на чарнобыльскія тэмы</i>	
Памяць дзеля будучыні	10
Зыменаў можна чакаць, калі народ пачне абараніць свае права	11
<i>Аптыманыне актыўістаму краязнаўчага руху</i>	
Людзі баяцца страціць тое, што маюць	14
<i>Інтэрв'ю з грамадзкай дзеячкай Галінай Скараход</i>	
Рэальная гісторыя	15
<i>Якая яна, постчарнобыльская Беларусь?</i>	
Паказальная расправа	17
Галіна Бандажэўская: Высновы майго мужа абвергнуць немагчымы	17
Дэпутаты адмовіліся ад чарнобыльскіх слуханьняў	20
ЛІСТАВАНЬНЕ	21
МЕРКАВАНЬНЕ	
Мэдлі і грамадзкія інстытуцыі: партнёры ці назіральнікі?	22
<i>Алена Андрэева</i>	
КАМПАНІЯ	
Канстытуцыйны суд даў адпіску грамадзкім актыўістам	23
АСАМБЛЕЯ	
Маштабная акцыя	24
<i>Будзе праведзенae дасыльданьне грамадзкага сэктару Беларусі</i>	
ДВАЦЦАЦЬ ГАДОЎ ТАМУ	
Трагедыя Толіка Сыса	26
<i>Алесь Бяляцкi</i>	
ГУТАРКА	
Беларускамоўныя школы пастаўленыя пад удар	30
РЭГІЁНЫ	31
ІНФАРМАТАР	34
ПАРАЛЕЛІ	
Казаскі NGO падаюць SOS	36
Прадстаўнікі Асамблі наведалі Швэцыю	38
<i>Алена Валынец-Чарняева</i>	
АКТУАЛІІ	
Студэнтаў спрабуюць запалохаць	41
ФОТАФАКТ	45
ВІБЛІО	
Трэці шлях	46
<i>Людвіг Бера</i>	
Пераможа толькі беларускі народ	48
<i>Сямён Асаевіч</i>	

Гавэл дапамагае Беларусі

У пачатку чэрвяня ў Празе адбылася прэзэнтация міжнароднага аб'яднаньня "Грамадзянская Беларусь".

У ліку яго заснавальнікаў былы прэзыдэнт краіны Вацлаў Гавэл ды іншыя вядомыя чэскія палітычныя і грамадзкія дзеячы. "Грамадзянская Беларусь" будзе займацца аказаньнем дапамогі беларускім НДА, якія пацярпелі ад рэпресіяў рэжыму. Міжнароднае аб'яднаньне будзе спрыяць рэгістрацыі іх у Чехіі.

"Зачыстка" працягваеца

1 чэрвяня закончыўся тэрмін перарэгістрацыі юрыдычных адрасоў аргструктураў грамадzkіх арганізацый і палітычных партыяў.

Спачатку Міністру пропаноўваў перавесыці арганізацыйную структуры НДА і палітычных партыяў з кватэрой шматкватэрных жылых дамоў на юрыдычныя адресы ў нежылых памяшканьнях альбо ў аднакватэрных (блочных) дамах да 1 лютага. Аднак значная іх частка не змагла выканаць патрабаваныі Міністру да ўстаноўленага тэрміну. Тому міністар юстыцыі Віктар Галаванau ў красавіку працягнуў тэрмін да 1 чэрвяня і загадаў пасля гэтага "пытаныне канчаткова закрыць". Гэта значыць, што мясцовыя структуры грамадzkіх аб'яднаньняў і палітычных партыяў, якія не знайшли новага юрыдычнага адрасу, будуць аўтаматычна знятыя з уліку. Выключэнне было зробленое толькі для грамадzkіх аб'яднаньняў інвалідаў і дабрачынных арганізацый. Міністру звязаны ў Савет міністраў з пропановай дазволіць ім мець юрыдычныя адресы па месцы праўжыванья любога з іх сяброў. Тым часам сёлетній вясной зявілася рэальная пагроза высялення Партыі БНФ з памяшканьня на Варвашэні, 8, якое фронтайцы займаюць з 1992 г.

Мілінкевіч заклікае да кансалідацыі

У пачатку траўня Аляксандар Мілінкевіч распаясюдзіў зварот да прэтэндэнтаў у адзіння кандыдатаў ў прэзыдэнты ад дэмакратычных сілаў. Ён заклікае Аляксандра Вайтовіча, Аляксандра Казуліна, Уладзімера Коласа, Міколу Статкевіча, Валерыя Фралова і Аляксандра Ярашука аб'яднаць высілкі "на шляху ўсеагульной кансалідацыі". Мілінкевіч лічыць, што нельга дапусціць паўтарэння памылак 2001 г. — паход на прэзыдэнцкія выбары некалькімі калёнамі непазібежна прывядзе да паразы дэмакратычных сілаў.

"Лічу шкодным утварэніне бясконных рухаў, — піша А. Мілінкевіч. — Народзіны рэальнай

"трэцій сілы" не адбудуцца. Толькі структурызаваныя дэмакратычныя сілы, паказаўшы сваю моц, у стане далучыць да справы новых людзей. Не ад дэклярацыяў, а ў дзеянасці нараджаецца шырокі рух. Яго ядром павінны стаць мы, аб'яднаныя вакол асобы адзінага кандыдата — сымбалю рэальтай кансалідацыі". Ён заклікае названых асобаў прыняць удзел у Кангрэсе дэмакратычных сілаў, на якім і будзе вызначаны адзіны кандыдат у прэзыдэнты.

Тым часам "бясконцыя рухі" працягваюць абвяшчацца. У красавіку АГП выступіла з ініцыятывай утварэння агульнанацыянальнага руху "За перамены".

photo.bymedia.net

Палітвязняў стала больш

З кожным месяцам расыце колькасць беларускіх палітвязняў. Да Юрыя Бандажэўскага, Аляксандра Васільева, Валер'я Леванеўскага і Міхаіла Марыніча нядыўна далучыліся Андрэй Клімаў і Сяргей Скрабец.

15 траўня быў арыштаваны былы дэпутат групы "Рэспубліка" Палаты прадстаўнікоў Сяргей Скрабец. На момант падпісання нумару ў друк, у съедчым ізаляторы Берасця ён тримаў галадоўку ўжо амаль 40 дзён. Улады спрабуюць падаць справу Скрабца не як палітычную, а як крымінальную. Трымаў галадоўку і В. Леванеўскі. 10 чэрвяня быў абвешчаны прысуд па справе Андрэя Клімава, якога адвінавацілі ў арганізацыі масавай апазыцыйнай акцыі 25 сакавіка ў Менску. З 22 красавіка палітык знаходзіўся за кратамі. А. Клімаў асуджаны на 1,5 гады "хіміі". У траўні распачаўся судовы працэс над Міколам Статкевічам і Паўлам Севярынцам (на здымку), якіх адвінавацілі ў арганізацыі ўкаstryчніку 2004 г. у Менску акцыяў пратэсту супраць фальсифікацыі вынікаў галасаваньня на выбарах у Палату прадстаўнікоў і рэфэрэндуме. 31 траўня быў абвешчаны прысуд. М. Статкевіч і П. Севярынец былі асуджаны на тры гады пазбаўленняволі — т. зв. "хіміі". Амністыя скараціла тэрмін палітыкам да двух гадоў зняволеня.

Сяргей Клімовіч

Ініцыятывы бяруць пад кантроль

Міністэрства юстыцыі заяўвала пра неабходнасць рэгістрацацыі грамадзянскіх ініцыятыў. Напрыканцы траўня звязалася інфармацыя, што Міністэр мае намер прапанаваць змены ў заканадаўства аб грамадзкіх арганізацыях, паводле якіх юрыдычная рэгістрацыя грамадзянскіх ініцыятыў вяжоцца агульнымі правіламі.

Галаванава ня пусьцяць у Польшу

У адказ на непрызнанье ўладамі Беларусі новага кіраўніцтва СПБ ды іншыя рэпресіўныя акцыі, Польша рыхтуе сьпіс беларускіх чыноўнікаў, якім будзе забаронены ўезд на яе тэрыторыю.

Паводле звестак польскай газэты "Zycie Warszawy", у сьпіс патрапіў міністар юстыцыі Віктар Галаванаў.

Моладзь змагаецца

На знак пратэсту супраць хвалі адлічэння маладафронтавцаў з навучальных установаў, 25 траўня сябры жодзінскага "Маладога Фронту" абвясцілі галадоўку. Ад самага пачатку ў ёй бралі ўдзел Зыміцер Чарткоў, Яўген Валкавец, Алеся Вінаградаў і непаўнагадовы Сяржук Мурашка. Да іх далучаліся новыя галадоўнікі, у тым ліку і зь іншых моладзевых арганізацый. Галадоўка трывала 11 дзён, і была завершаная ў суботу, 4 чэр-

веня. Агулам у ёй прынялі ўдзел 15 чалавек. Прычынай спынення галадоўкі было названае жаданье захаваць моладзі здароўе і жыццё, бо спадзявацца на саступкі ўлады не выпадала - яна прадэмансдраўвала сваю абыякавасць да акцыі. Зь іншага боку, удалося прыцягнуць увагу міжнароднай супольнасці да проблемы выключчынья з навучальных установаў Беларусі сябраў апазыцыйных моладзевых арганізацый.

svaboda.org

Зънявага беларусаў

7 траўня стала вядома пра перайменаваньні менскіх вуліцаў і праспектаў, якія здыжысьні сваім указам А. Лукашэнка. Сярод "пачярпелых" аказаліся Францыск Скарына і Пятро Машэраў. Шок – такой была рэакцыя пераважнай большасці людзей на новаўвядзеніне. На форумах у Інтэрнэце выказвалі сваё абурэннне сотні людзей, у Менску прайшлі і першыя вулічныя акцыі пратэсту, арганізаваныя грамадзкімі арганізацыямі і ініцыятывамі, удзельнікаў якіх затрымлівала міліцыя. 25 траўня народная кааліцыя "Пяцёрка плюс" прыняла рашэннё пра стварэннне шырокага грамадзкага аргкамітэту па правядзенні ў Менску гарадзкога рэферэндуму,

на якім людзі выкажуць свае адносіны да перайменаваньняў. Да канца траўня да ініцыятыў далучыліся ўжо калі 20 партыяў і грамадзкіх арганізацый.

Кіраўнік КХП палітэмігрант Зянон Пазняк у інтэрв'ю Радыё "Свабода" так пракамэнтаваў акцыю Лукашэнкі: "У той час, калі паўсюдна чакаюць беларускай рэвалюцыі, Лукашэнка вырашыў прадэмансдраўваць сілу рэжыму. І ў чарговы раз зъняважыў беларусаў. Прынізіць беларускіх людзей, псыхічна задушыць, паказаць, што ўсе яны нішто, марната, што тое, што ён захоча, тое і зробіць, – у гэтым палягае ўвесь псыхалягічны і палітычны разылік".

photo.bymedia.net

Адбылося паседжанье Рабочай групы Асамблеі

Рабочая группа зацьвердзіла вынікі пераўліку сяброў Асамблеі і прыняла ў яе склад шэраг новых арганізацыяў. На сёньняшні дзень у Асамблею ўваходзіць 187 грамадzkіх арганізацыяў.

На чарговым паседжанні, якое прайшло 28 траўня ў Менску, былі зацьверджаныя палажэнні аб структурных адзінках Асамблеі, якія рэгламэнтуюць іх дзейнасць. Была заслушаная справа пасадчыца Праўлення аб паездцы ў Швэцыю, а таксама інфармацыя аб бягучых праектах у межах Асамблеі. У справе ўдзелу ў выбарчым працэсе было прынятае рашэнне

даручыць старшыні Рабочай групы Асамблеі НДА Сяргею Мацкевічу прымаць удзел у паседжаннях Аргамітэту па падрыхтоўцы і правядзеніі Кангрэсу дэмакратычных сілаў. Было таксама вырашана арганізаваць сустрэчу з прадстаўнікамі палітычных суб'ектаў, каб абмеркаваць стратэгію перамогі дэмакратычных сілаў. Нагадаем, што першая сустрэча лідэраў НДА з кіраўнікамі дэмакратычных партыяў і шэрагам прэтэндэнтаў у кандыдаты на прэзыдэнта адбылася 5 сакавіка з ініцыятывы Рабочай групы. На ёй працягнулае працягова аб супольнай

выпрацоўцы стратэгіі дзеяньняў, скіраванай на перамогу дэмакратычных сілаў у Беларусі, і было вырашана праводзіць рэгулярныя нарады прадстаўнікоў НДА і палітычных структураў. Прапанаваная сустрэча будзе працягам сакавіцкага абмеркавання.

Рабочая група вырашила рэкамэндаваць грамадzkім арганізацыям удзельніцаць у адкрытых мерапрыемствах, якія праводзяцца дэмакратычнымі палітычнымі арганізацыямі, у тым ліку ў рэгіональных сходах па вылучэнні дэлегатаў на Кангрэс дэмакратычных сілаў.

Аксана Вайтовіч

Склад:

Улады перашкодзілі правядзенію беларуска-швэдзкай канфэрэнцыі

Пад прымусам чыноўнікаў камітэту па ідэалёгіі Менгарвыканкаму, адміністрацыя гатэлю “Беларусь”, дзе 20–22 траўня мусіла прыйсці кантактная беларуска-швэдзкая канфэрэнцыя, адмовіла яе арганізатарам у арэндзе памяшканья. Да таго ж беларуская амбасада ў Швэцыі ў апошні момант адмовіла ў атрыманыні візу ў швэдзкім удзельнікам кантактнай канфэрэнцыі.

Кантактная беларуска-швэдзкая канфэрэнцыя павінна была прыйсці з мэтай разьвіцця кантактаў, плянаваныя новых і аналізу ўжо зреалізаваных партнёрскіх праектаў. Арганізатарамі канфэрэнцыі выступілі швэдзкі Цэнтар разьвіцця міжнароднага супрацоўніцтва грамадzkіх арганізацыяў “Forum Syd” (“Форум Сюд”) і аддзяленыне ў Менску амбасады Каралеўства Швэцыі ў Москве. Пра ўдзел у мерапрыемстве заявілі больш за 100 беларускіх грамадzkіх арганізацыяў, з якіх да ўдзелу было адабрана 30. У Менск павінны былі прыйсці і 17 прадстаўнікоў швэдзкіх няўрадавых арганізацыяў. Але напярэдадні канфэрэнцыі, 19 траўня, арганізаторы былі вымушаны яе адмяніць і перанесьці на няпэўны тэрмін.

Высьветлілася, што яшчэ ў па-

нядзелак, 16 траўня, у гатэлю “Беларусь” прыйшоў факс з камітэту па ідэалёгіі Менгарвыканкаму. У ім паведамлялася, што арэнда ўсіх памяшканняў, якую будуть аплачваць замежныя арганізацыі, з моманту атрымання гэтага факсу павінна разглядацца як замежная дапамога. Адпаведна, гэтыя сродкі неабходна рэгістраваць ува ўстаноўленым парадку ў Дэпартамэнце па гуманітарнай дзейнасці Кіраўніцтва спраў прэзыдэнта ці ў Міністэрстве эканомікі. На падставе гэтага папярэджання ад ідэолягаў з Менгарвыканкаму адміністрацыя гатэлю “Беларусь” адмовіла арганізатарам беларуска-швэдзкай канфэрэнцыі ў даваныні памяшкання.

Нягледзячы на гэта, арганізаторы знайшлі магчымасць правесці канфэрэнцыю ў іншым месцы зь некаторай зменай фар-

мату. Аднак раніцай 19 траўня стала вядома, што беларуская амбасада ў Швэцыі адмовіла ў выдачы візу прадстаўнікам швэдзкіх арганізацыяў, якія плянавалі прыехаць у Менск. Такім чынам, улады Беларусі ўсё ж здолелі сарваць правядзеніе мерапрыемства, падключыўшы для выканання гэтай задачы нават Міністэрства замежных спраў.

Удзельнікі канфэрэнцыі зь беларускага боку перакананыя, што ўсе перашкоды, створаныя ўладамі ў правядзеніі мерапрыемства, маюць палітычныя, а не тэхнічныя характары.

“Абмежаванье кантактаў беларусаў з замежнымі партнёрамі з дэмакратычных краінаў, якое рэалізуецца ўладамі ў такой грубай форме, не застанецца незаўважным і зьяўляецца проста абуральным, — гаворыць старшыня Рабочай групы Асамблеі НДА Сяргей Мацкевіч. — І тое, што нас пазбаўляюць магчымасцяў легальная праводзіць сустрэчы з замежнымі партнёрамі, не азначае, што мы адмовімся ад падобных кантактаў наагул. Мы будзем шукаць іншыя формы рэалізацыі нашых правоў”. Алена Андрэева

Нярэдка даводзіца чуць з вусаў вышэйших кіраунікоў дзяржавы пра “чыстae і мірнае неба” над Беларусью, што, на іх думку, зъяўлецца іх заслугай. І сапраўды, наша краіна ня ўцягнутая ў вайсковыя канфлікты, зънешне не заўважны і раскол грамадзтва. Але людзі ўсё роўна адчуваюць трывогу і ня маюць упэўненасыці ў сваёй бясыпецы: Чарнобыль застаецца страшным магічным словам, здольным трываць у напрузе мільёны людзей.

Чарнобыль прыйшоў у нашае жыццё не ў 1986 годзе, а значна раней. Паводле дасьледаванняў прафэсара Юрія Бандажэўскага, які спасылаўся на заходнія крыніцы, ужо ў 1960-х у Беларусі адзначалася павелічэнне ўзроўню радыяціі. Прыхынай тут былі і савецкія сакрэтныя базы і сховішчы вайсковага прызначэння, і выпрабаваныні, якія з 1950-х гг. праводзіліся на Палесі. Нядайна на Магілёўшчыне “чорныя съледапыты” адкапалі капсулу з радыяактыўнымі рэчывамі, якія “забыліся” ці савецкія, ці расейскія вайскоўцы. МНС ліквідаваў наступствы гэтага здарэння, якое магло скончыцца трагічна.

Узровень даверу да ўлады ў грамадзтве вельмі нізкі. Гэта яскрава прадэманстравалі падзеі 25—26 траўня, калі ў краіне імкліва пашырыліся чуткі пра выбух на адной з атамных электрастанцыяў у сумежных з намі краінах. Людзі ня верылі запозыненым супаківаньням з боку чыноўнікаў ад ўлады, бо ўжо прывыклі, што іх рэгуляруна ашукваюць. Яшчэ ж не забыліся першыя травеніцкія дні 1986-га, калі ўлада маніла да апошнягага, выганяючы людзей на съяточную дэмманстрацыю, пад радыяцыйны дождж...

Чарнобыльская тэма застаецца той балючай кропкай, якая можа ўскалыхнуць беларускае грамадзтва. Відаць, гэта насыцярожыла рэжым, бо адразу ж пасыпаліся запалохваныні крыміналнай адказнасцю “за распаўсюд чутак”. Што б ні здарылася, мусіце маўчаць! Пагрозы і забароны замест спробы наладзіць з грамадзтвам дыялёг, паспрабаваць здабыць яго давер, што выключыла б зъяўленыне падобных ситуацыяў у будучыні.

Узровень даверу

photo.bymedia.com

Бліжэйшы год пройдзе пад знакам актыўізацыі імітацыйных рухаў у справе пабудовы “саюзай дзяржавы” Беларусі і Рәсей. Для кагосыці гэта магчымасць далейшага палітычнага выжыванья, але для большасці беларусаў — гэта небяспека быць уцягнутымі ва ўнутрырасейскія канфлікты. Апошняя “тэхнагенная катастрофа”, якая паралізавала жыццё Масквы і навакольля, аказалася ўдала праведзенай дывэрсійнай акцыяй чачэнскіх паўстанцаў. Апошня могучы заатакаваць і ядерныя аб’екты Рәсей, пра што яны ўжо неаднойчы зайдзялі...

Роля закладнікаў чужой палітыкі — незайдросная і небяспечная. Але грамадзтва ўсё яшчэ паралізаванае страхамі і апатыяй. Супраціў рэдка калі пакідае съцены

кухняў. І гэта ў той ситуацыі, калі дзяржайнай палітыка ў справе ліквідацыі наступстваў Чарнобыльскай катастрофы пагражает здароўю кожнага з нас! У выніку толькі жменька актыўістай з году ў год спрабуе прыцягнуць увагу грамадзтва і міжнароднай супольнасці да чарнобыльскай проблематыкі. Іншыя ціха маўчаць, спадзяюцца перасядзець, перахітраць, перажыць... Але рэчаіснасць зноў і зноў падводзіць іх да думкі, што выхад ёсьць толькі адзін: барані сябе сам!

Калі ўлада не лічыцца з народам, хавае ад яго праўду, закрывае вочы на тое, што “распаўзаюцца” па ўсёй краіне забруджаныя прадукты харчаванья, народ павінен прымусіць уладу паважаць сябе.

Сямён Асаевіч

{ УВАГА! }

Месца для АЭС - Віщебшчына?

Па выніках дасьледаванняў, праведзеных беларускімі навукоўцамі, вызначаныя некалькі месцаў, дзе можа быць пабудавана атамная электрастанцыя і сховішчы радыяактыўных адходаў.

Паводле намесніка гендырэктара Аб'яднанага інстытуту энергетыкі і ядерных дасьледаванняў “Сосны” Мікалая Грушы, вызначаныя месцы знаходзяцца ў паўночна-заходній Беларусі. Гэтыя мясцовасці трываюцца ў сакрэце. Вядома толькі, што цяпер ідзе іх вывучэнне, паведамляе “Народная воля”.

Чарнобыль сёньня

Нехта мяркуе: была навала чарнобыльская — і сышла...

Нехта паспрабау давесці: дарэмана людзей адсялялі, бо там, у Чарнобыльскай зоне, ім горш не было б. А яшчэ нехта бачыць асноўныя страты, якія прынесла Чарнобыльская катастрофа, не ўва ўзьдзеяньні радыяцыі на насельніцтва, а ўва ўзыніцца пярэпалаху сродкамі масавай інфармацыі, вынікам чаго быў псыхалагічны эфект, і ўсе хваробы — ад яго. Чаго толькі не наслухаешся ад невукаў і навукоўцаў, заангажаваных уладнымі структурамі.

А я ж, першым біць у званы (у набат — мы ў свой час выпускалі газету “Набат”), пазнаёміўся з грунтоўнымі дасьледаваньнямі ўзьдзеяньня радыенукліда на арганізм чалавека. У зборніку, які тады быў ува ўрадавай бібліятэцы, а цяпер няма... У ім утрымліваліся працы ангельскіх і амэрыканскіх навукоўцаў па акрэсьленай вышэй тэмэ ў перакладзе на расейскую мову. Дакладная назва кнігі згубілася, пра што я вельмі шкадую.

Адно скажу, калі тыя навуковыя працы я праштудыяваў, дык ужо не баяўся спалучаць гэты досьвед з досьведам, які набываў у сваіх падарожжах па забруджаных абшарах Чарнобыльской зоны, тады яшчэ мала акрэсьленай. Цяпер мне здаецца аблюдным съцвярдженіем некаторых адказных асобаў, якія даводзяцца: маўляў, калі тое здарылася, ня зналі, ня ведалі, што за бяда і чаму яе трэба баяцца. Было адкуль даведацца. Іншая справа, што ніхто з партыйных правадыроў не хацеў нічога ведаць, апрач таго, хацелі й прыхаваць бяду — такі ўже інстынкт выпрацаваўся ў камуністычнага бамонду.

Цікава, што жывучасцю сваёй мана ніколькі пакуль не саступае радыяцыі і непадзельна валодае

сэрцамі нашых уладароў. Пра гэта съведчыць як дачасны перавод некаторых раёнаў і асобных вёсак з катэгоріі забруджаных у “чыстыя”, так і ліквідаваныне чарнобыльскіх ільготаў, імкненне абмежаваць вывоз дзяяцей на аздараўленыне ў дэмакратычны сьвет, зваліць усё гэта ў кучу і ўскласці адказнасць на апазыцыю, маўляў, вось хто выступаў і выступае за ўсё недарэчнае, што вядзе да пакутаў. Яны, дзеячы апазыцыі, чуецце, калі дарвушца да ўлады, прададуць Беларусь, яны будуць размышчаць тут, на запаветнай бацькоўскай зямлі ядзерныя адкіды зь іншых краінаў...

Слухаеш з экрану тэлевізара пра такія дзівосы — і вуши вянуть, абураныне бярэ: як можна пераніцоўваць прафілу і хлусці? Куды ўжо гебельсаўскай прапагандзе да спрыту беларускай нацыянальнай тэлерадыёкампаніі! Тоэ, што яна нясе тэлерадыёслушачам, інакш нельга назваць, як дзяржаўным вандалізмам.

Ня варта пудрыць людзям мазгі, даводзячы, што грозны Чарнобыль ужо ў мінулым. Ён з намі побач, ён у нас, і мы перададзім яго сваім нашчадкам.

А мы яшчэ хочам, каб далі магчымасць працаваць шчыра, аддана навукоўцам, якія дасьледуюць уплыў радыяцыі на жывую істоту, на чалавека. Прыклад з Ю. Бандаражэўскім яскрава засьведчыў, што аб'ектыўнае вывучэніне рэальнага стану рэчаў на чарнобыльскай кухні — дзе за кухара бог ведае хто, а ў радыяцыйным катле варыцца народ — як раней, так і сёньня ўладам не патрэбнае. Ужо няма як зьдзіўляцца і таму, што ў нас наагул адсутнічае філязофія дасьледчай працы па вывучэні карціны

ўплыву, карціны наступстваў і абароны насельніцтва ад узьдзеяньня чарнобыльскіх радыяцыйных масіваў.

У апошнія гады пэўныя спадзяваныні мы ўскладалі на міжнароднае супрацоўніцтва па праграме CORE — “Супрацоўніцтва дзеля рэабілітацыі”. Праграма ставіць за сваю мету выпрацаўцаў, напрыклад, у чатырох забруджаных раёнах эталён па доўгатэрміновай рэабілітацыі і ўстойліваму развіццю рэгіёнаў, якія пацярпелі ад Чарнобыльской катастрофы. Чым гэта не высакародная задума? Праграма CORE, з аднаго боку, зыходзіць з таго, што наступствы ад Чарнобылю працягваюцца, а з іншага боку, сумеснымі намаганнямі могуць быць створаныя перадумовы для жыхароў (у цэльым нармальнага) на чарнобыльскіх абшарах. Штогод праводзіцца канферэнцыі то ў Беларусі, то ў Нямеччыне, на якіх падводзіцца вынік зробленага, карэктуюцца высілкі ў важным клопаце. Але калі я больш дэталёва пазнаёміўся з праграмай “Супрацоўніцтва дзеля рэабілітацыі”, то зъзімілім заўажыў, што яна зусім не бярэ пад увагу напаўсюядомае распаўсюджваныне радыяцыі на ўсю Беларусь, што назіралася раней і назіраецца сёньня. Інакш кажучы, тое заганнае, што рабілася 19 гадоў назад, калі засявалі забруджаныя землі, доўжыща і ў нашы дні. Таму не выпадкова колькасць радыяцыі ў прадуктах харчавання з году ў год не зьмяншаецца, а павялічваецца, і гэта найперш характэрна для забруджаных раёнаў, дый ня толькі.

Вось красамоўны прыклад. Некалькі гадоў мы ўсё ламалі галаву, чаму так атрымліваецца, што забруджаныя раёны, як і варта было чакаць, далі рост ракавых захворванняў, а, так бы мовіць, чистая Віцебская вобласць ніколькі не

photo.bymedia.com

адстае ад іх – наадварот, пераўзыходзіць. Чыноўнікі, якія ведалі адгадку, напэўна, толькі пасьмейваліся, а потым усё выявілася сама сабой. Прадукты харчавання на Віцебшчыну паступалі з Чарнобыльскай зоны, а адтуль – у абмен – забіралі ў зону чыстыя.

Дык вось гэты абменны працэс, які съведчыць ня столькі пра разум і абачлівасць чыноўнікаў, колькі пра іх падступную абыякавасць, якая абарочваецца стратамі для ўсяго грамадзтва, доўжыща ўжо 19 гадоў і болей.

Стратэгам праграмы CORE не зважаць на гэта – значыць звужаць бачаньне праблемы і зводзіць вынік супольнае працы на нішто.

Ня варта пудрыць людзям мазгі, даводзячы, што грозны Чарнобыль ужо ў мінулым. Ён з намі побач, ён у нас, і мы перададзім яго сваім нашчадкам. На жаль. Нездарма ж акадэмік Легасаў у свой час папярэджваў, што самыя складаныя і цяжкія наступствы

чарнобыльскай радыяцыі могуць быць наперадзе.

Навукоўцы ў Новасірску даследавалі бульбу з Чарнобыльскай зоны, якая адпавядае норме па ўтрыманні радыенуклідаў. Паглядзелі, што там робіцца на мікраклеторным узроўні, – уся звязка ад радыяцыі...

Малыя дозы апраменіваньяння асабліва чыняць шкоду ціжарным жанчынам і дзецям. Група маскоўскіх навукоўцаў з Навуковага цэнтра акушэрства, гінекалёгіі і пэрынэталёгіі ў складзе дактароў мэдыцыны В. Кулакова, І. Цыбульскай, А. Валабуева і некалькіх кандыдатаў мэдычных навук праўлі даследаваньні ў чарнобыльскіх раёнах Беларусі, Украіны, Рәсей па ўзьдзеяньні малых дозаў радыяцыі на плод, на маці, дзіцё. “У аснове большасці парушэнняў – пішуць яны, – ляжаць змены ў генэтычным апараце сamatычных клетак, у прыватнасці, мутацыйныя працэсы”. Цытую з

артыкулу “Чарнобыль і здароўе будучых пакаленняў”, змешчанага ў кнізе “Чарнобыльская рана” (Менск, 2003): “Дозавыя нагрузкі, атрыманыя дзіцём пасля нараджэння, адыгрываюць сваю ролю ў фармаванні храмасомных і храматыдных зрухаў, а таксама ў парушэнні стану рэгуляторных систэм і схільнасці арганізму да інфэкцыяў”.

Як відаць, саму прыроду радыяцыі і яе ўзьдзеяньня не абыдзеш, не аб'едзеш ні на якім кані. І нічога да лепшага ня зменіцца, калі мы заплющым вочы на радыяцыйную моль у сваім доме. А вось карціна распаўсюду гэтай заразы па ўсёй рэспубліцы, на мой погляд, павінна вывучацца ўжо з стратэгічных пазыцыяў – грунтоўна, няўхільна, сумленна. Неахайнасці і абыякавасці тут не даруюць нам нашчадкі.

Васіль Якавенка, кіраўнік ГА “Беларускі сацыяльна-экалягічны саюз “Чарнобыль”

Найважнейшая задача — данесці да людзей прауду

Напярэдадні ўгодкаў Чарнобыльскай катастрофы ў Менску ў сядзібе Парты БНФ адбыўся “круглы стол” на тэму “Гуманітарныя праблемы Чарнобыльскай аварыі”. У мерапрыемстве, якое арганізуваў “Фонд спрыяньня лякальнаму разьвіццю”, прынялі ўдзел навукоўцы, грамадзкія дзеячы і палітыкі. У выступах гучала меркаванье, што без палітычных зьменаў у Беларусі вырашыць чарнобыльскую праблему немагчыма.

Паводле вядучага “круглага стала” Аляксандра Мілінкевіча, у апошнія гады ўвага акцэнтавалася пераважна на палітычным аспекте праблемы, а не на гуманітарным. Адсутнасць грамадзкага контролью прывяла да сітуацыі, калі ўлада манапалізавала праблему і займаецца не ратаваньнем людзей, а цалкам занятая сваім выжываньнем.

Прафэсар Іван Нікітчанка выступіў з дакладам “Умовы пражыванья людзей у забруджанай зоне”, кандыдат біялягічных науک Ларыса Талькоўская гаварыла на тэму “Біялягічныя спосабы абароны ад радыяцыі”, старшыня Гомельскага грамадзкага жаночага аб'яднання “Ініцыятыва”

Галіна Скараход прачытала даклад “Незалежны погляд на праблему пражыванья ў Чарнобыльскай зоне”. Выступоўцы былі адзіны ў тым, што сёньня трэба зрабіць усё магчымае, каб абараніць людзей ад сельскагаспадарчай прадукцыі, якая вырошчваецца на забруджаных тэрыторыях, авшеччаных уладамі “чыстымі”. Акрамя таго, важна аднавіць нармальны радыяцыйны контроль, які рэзка скараціўся. Трэба па-ранейшаму вывозіць дзяцей з забруджаных раёнаў на аздараўленне за мяжу. Пакуль жа назіраецца трывожная тэндэнцыя, калі ўлады дапускаюць да працы ў забруджаных раёнах толькі “свае” НДА, а чарнобыльскую праблематыку цалкам спрабуют манапалізаць прэзыдэнт краіны.

Пасыль дакладаў адбылася жывая дыскусія. Паводле выступоўцаў, найважнейшай задачай сёньня зьяўляецца данясенне да людзей прауды пра сітуацыю з наступствамі Чарнобыльскай катастрофы. Разам з гэтым варт працаўці і над самаарганізацый грамадзтва, якое мусіць патрабаваць ад уладаў адкрытага дыялогу ў справе ратаванья беларускай нацыі. Разам з тым, некаторыя выступоўцы адзначалі, што без палітычных зьменаў у Беларусі вырашыць чарнобыльскую праблему немагчыма.

На “круглы стол” быў запрошаныя прадстаўнікі ўладных структураў, якія займаюцца чарнобыльской праблематыкай, але яны не зявіліся. Як, дарэчы, і некаторыя прадстаўнікі апазыцыйных палітычных структураў (прысутнічалі толькі кіраунікі Парты БНФ і Парты зялёных).

**Сяргей Кастрравіцкі,
Выкарыстаныя здымкі
Юліі Дарашкевіч і Alain Nogues.**

Ларыса Талькоўская: “Неабходныя новыя, больш эфектыўныя і бяспечныя спосабы і тэхналёгіі абароны чалавека ад радыяцыі”.

Прафэсар І. Нікітчанка:
«Не выключана зынкненне беларускага народу...»

Аляксандар Мілінкевіч:

Грамадзтва не павінна маўчаць

Сваімі думкамі пра тое, што можа і павінна рабіць сёняня грамадзянская супольнасць у справе ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай бяды, дзеліца вядомы грамадзкі дзяяч Аляксандар Мілінкевіч.

— Падчас нядаўняга “круглага стала”, які праводзіў Фонд падтрымкі лякальнага разьвіцця, гучала думка пра неабходнасць дыялёгу паміж грамадзтвам і ўладай у справе вырашэння чарнобыльскіх проблемаў. На Ваш погляд, магчымы сёняня такі дыялёг?

— Наўрад ці. Дыялёгу з гэтай уладай не атрымаецца, бо ў грамадзтва няма і ня будзе партнэрскіх адносін з ёю. Грамадзтва павінна патрабаваць інфармацыю, магчымасці ўдзелу ў распрацоўцы чарнобыльскіх праграмаў. І рабіць гэта з дапамогай прэзы, лістоў. А на роўны дыялёг спадзявацца не выпадае.

— Ці мусіць зъмяніца тактыка грамадзянскай супольнасці ў справе распаўсюду праудзівай інфармацыі пра наступствы Чарнобылю?

— Калі мы хочам быць бліжэй да людзей, дык трэба гаварыць аб тых проблемах, якія іх хвалююць. Сёняня ўжо немагчыма сабраць 50 тысячай людзей на “Чарнобыльскі шлях”, як было калісьці. Раней грамадзянская супольнасць разам з партыямі больш надавала ўвагі палітычнаму аспекту чарнобыльскай праблемы. А трэба гаварыць пра ўмовы жыцця людзей у забруджаных раёнах, пра маштабы захворваньняў, пра неабходнасць ратаваць дзяцей, пра стан мясцовай сельскай гаспадаркі. Вельмі важна пачаць менавіта з гэтага.

— У чым, на Ваш погляд, прычына таго, што ўлада зъменішыла кантроль над забруджанымі тэрыторыямі, пачала надаваць ім менш увагі?

— Гэтая ўлада вельмі цынічная.

НН

Яна цікавіца не гуманітарнымі праблемамі, а найперш сваімі праблемамі. Напрыклад, выживаннем абсолютна неефектыўнай эканомікі, а Чарнобыль — гэта страшны ціжар для беларускай эканомікі. Пайшоўшы на самаізоляцыю краіны, улада па сутнасці ліквідавала замежную дапамогу, якая была б тут больш эфектыўнай. Цяпер ім нічога не застаецца, як хлусіць. Вось гэта і ёсьць цынізм.

— Як Вы лічыце, ці магчыма яшчэ сёняня прыцягнучы увагу міжнароднай супольнасці да чарнобыльскіх праблемаў Беларусі?

— Я лічу, што гэта зрабіць надзвычай лёгка. Можна аднаўляць ранейшыя праграмы, але посыпех гэтай справы залежыць ад нашай інфармацыйнай працы ў замежжы. Нашыя амбасады ўвогуле гэтым не займаюцца, яны цяпер спрабуюць зарабіць гроши для краіны. А магчымасці знаходзіць дапамогу для вырашэння чарнобыльскіх праблемаў велізарныя. Я шмат

працую з замежнікамі, з донарамі, і ведаю, што чарнобыльская тэма — самая лёгкая ў размовах зь імі. Але ніхто ня будзе працеваць зь Беларусью, калі фактычна немагчыма прывезыці гуманітарную дапамогу альбо вывезыці дзяцей на аздарапленыне.

— Як Вы лічыце, чаму ўзынікла праблема з вывозам на аздараплененне за мяжу дзяцей з раёнаў, што пачярпелі ад катастроfy на Чарнобыльскай АЭС?

— Лукашэнка неяк сказаў, што яны едуць за мяжу і вяртаюцца “з зусім іншымі мазгамі”. А яму, відаць, хацелася б, каб “мазгі” заставаліся савецкімі, каб яны ўспрымалі яго “ідэалёгію”. Як бачым, для Лукашэнкі галоўнае — ідэалёгія ў галовах гэтых дзяцей, а ня іх здароўе.

— Маладыя спэцыялісты будуть мэтанакіраваны адпраўляцца ў Чарнобыльскую зону. Як бы Вы асанілі гэтае новаўядзенне ўладаў? Ці не злачынства гэта перад будучынай беларускага народу?

— Я лічу, што гэта крымінальнае злачынства. Тут трэба паступаць так, як у выпадку, калі людзей адпраўляюць на вайну. Калі ідзе на вайну прафэсійны жаўнер-кантрактнік, ён ведае, што гэта ягоная праца. Так трэба зрабіць і тут. Калі хтосьці з выпускнікоў ВНУ хоча ехаць у Чарнобыльскую зону добраахвотна (бо там заробкі вышэйшыя), ён рызыкуе, але робіць гэта съядома і самастойна.

— Вы прадстаўляеце Фонд падтрымкі лякальнага разьвіцця. Распаўядзіце, калі ласка, пра яго дзейнасць і прычыны зацікаўленення проблемамі Чарнобылю.

— Праблема лякальнага разьвіцця — гэта адна з самых галоўных праблемаў аб'яднанай Эўропы. У кожнай краіне, асабліва ў новых сябраў Эўразвязу, такіх фондаў існуе мноства. У Польшчы яны ёсьць у кожным ваяводстве. І гэта нядзёуна, бо галоўная задача, якая можа быць вырашана пры ўступленыні нашых суседзяў у ЭЗ, — гэта менавіта самастойнае вырашэнне лякальных праблемаў.

У Беларусі такая праца, безумоўна, апярэджае падзеі, бо мы яшчэ не ў ЭЗ. А калі нават задэкляруем, што хацелі б там быць, дык ня хутка нас туды возьмуць. І тым ня менш, усё роўна трэба вучыцца распрацоўваць праграмы разьвіцця маленъкіх гарадоў і вёсак. На мой погляд, для Беларусі гэтая праблема надзвычай важная. Мы можам вырашыць гэтыя лякальнія праблемы з дапамогай краінаў-суседзяў. Цяпер ЭЗ, яны маючы магчымасці працаваць праз уладненую структуру Беларусі, разглядае сур'ёзныя праграмы працы праз Польшчу, Літву, Латвію.

І вось дзеля гэтага мы ў сваім фондзе спрабуем дазваць узоры спачатку вывучэння сацыяльна-еканамічнай сітуацыі ў пэўным рэгіёне, а потым распрацоўкі — з дапамогай навукоўцаў, а таксама практикаў — такіх праграмаў разьвіцця. Вядома, што прымісловасць і сельская гаспадарка некаторых раёнаў краіны спэцыялізуюцца не на тым, чым ім было б спадружней займацца. Яны жывуць у сацыялістычнай эканоміцы, дзе ўсё вызначаецца зньверху. А

ў Беларусі ёсьць рэгіёны, якія маглі быць самастойна. Гэта звязана з мясцовым самакіраваннем ды з фінансавым і эканамічным самазабесцячэннем.

А чарнобыльская тэматыка цікавая для нас, бо чарнобыльскія праблемы маюцца ў трэцій часткі лякальных супольнасцяў. Мы разумеем, што такое радыяцыя і якую небяспеку яна нясе. Вядома, у нас сілаў няшмат, але тое-сёе мы ўжо зрабілі. Вось правялі ў Менску “круглы стол” на чарнобыльскую тэму.

— Якія будзущы наступныя крокі?

— Мы паспрабуем зрабіць кааліцыю экалагічных арганізацый, паспрыяць іх аб'яднанню і распрацоўцы канкрэтных праграмаў супольнай дзейнасці па ліквідацыі наступстваў Чарнобыльской катастрофы. Такая ў нас сціплая мэта.

— Пропановы ствараць новыя рухі, кааліцыі, спэцыялізаваныя на чарнобыльскай тэматыцы, гучыць нярэдка...

— Шчыра кажучы, я мала веру ў стварэнні новых рухаў: і палітычных, і чарнобыльскіх. Але я шчыра веру, што магчыма каардынацыя дзейнасці наяўных арганізацый, групу і актыўістаў. Усё ж такія арганізацыі ёсьць, і яны зусім па-рознаму працуць. Нават у Гомельскай вобласці — кожны паасобку. Сёняня важна аб'яднаць іх высілкі, знайсці нейкую агульную дзейнасць. Вось гэта я бачу магчымым.

— І хто можа іх аб'яднаць?

— На мой погляд, гэту місію маглі бы выканаць некалькі наймацнейшых NGO, якія займаюцца гэтай тэматыкай. Такія арганізацыі ёсьць. У Менску, напрыклад, існуе 5–7 арганізацый, якія блізкія да чарнобыльскай тэмы. На мой погляд, трэба склікаць Раду з прадстаўнікоў гэтых NGO і зрабіць супольную праграму. Но ня будзе агульной, канкрэтнай дзейнасці — ня будзе ніякага аб'яднання.

Размаўляў Вінцэс Дземянчук

Памяць дзеля будучыні

26 красавіка 2005 г. дзясяткі грамадзянаў спрабавалі перадаць пэтыцыі ў адміністрацыю прэзыдэнта Беларусі. Атрымалася гэта зрабіць толькі адзінкам: будынак быў шчыльна ачэплены супрацоўнікамі сілавых структураў.

*Аляксандру Лукашэнку
г. Менск, вул. Карла Маркса, 38*

ЗАЯВА

Чарнобыльская катастрофа закранула КОЖНАГА жыхара Беларусі:

— чвэрць нашай тэрыторыі, дзе живе 1 840 000 чалавек, забруджана радыенуклідамі;

— на моцна заражаных тэрыторыях (ад 15 да 40 кілометраў) живе 140 000 чалавек, хаяць ў суседніх краінах з такіх зонаў даўно ўсіх адсялілі;

— на заражаных тэрыторыях вырошчаюць харчовыя прадукты, якія ўсе мы спажываєм.

У ВЫНІКУ:

— ад радыяцыі ў Беларусі ўжо памерла 200 тысяч чалавек;

— першасная інваліднасць з

1986 году павялічылася на 50 %;

— колькасць генэтычных адхіленняў у немаўлятаў павялічылася ў 8 разоў;

— толькі 13 % выпускнікоў школ лічыцца здаровымі.

АЛЕ цяперашняе кіраўніцтва краіны ня кажа праўды пра Чарнобыль. Улады спынілі адсяленне з забруджаных раёнаў і аб'явілі іх чыстымі. Яны прымусова разъміяркоўваюць выпускнікоў університетаў у чарнобыльскія раёны.

Я патрабую:

— сказаць праўду пра наступствы катастрофы;

— адсяліць людзей з моцна заражаных тэрыторый (15 і больш кілометраў);

— забясьпечыць інвалідаў Чарнобылю лекамі і лячэннем;

— спыніць вытворчасць прадуктаў на забруджаных тэрыторыях;

— адмяніць абмежаванні на гуманітарную дапамогу чарнобыльцам з-за мяжы й на выезд дзяцей на аздараўленне;

— спыніць прымусовую разъмеркаваньне студэнтаў.

Рэальных зьменаў можна чакаць, калі народ пачне абараняць свае права

Чаму ўлады Беларусі замоўчаюць інфармацыю пра Чарнобыльскія праблемы, нягледзячы на тое што ААН кажа пра неабходнасць дапамогі нашай краіне? Што магла б зрабіць грамадзкасць для зъмянення стаўлення ўладаў да гэтых праблемаў? Над гэтым разважаюць актыўісты беларускіх грамадзкіх арганізацый.

Натальля Васіленка, старшыня грамадзкага аб'яднання шматдзетных сем'яў Верхнядзвінскага раёну "Сем'я":

— Відаць, уладзе выгадна маўцца. Можна забыць пра людзей, якія яшчэ жывуць у зоне адсялення, а б прадуктах харчавання, што вырабляюцца на забруджаных тэрыторыях. Верагодна, неўзабаве мы перастанем помніць і пра льготы "чарнобыльца".

Да нас у раён калісьці перасялілі жыхароў і перамясылі дрэваапрацоўчае прадпрыемства з Нароўлі. Гэты завод аддалі бытл ў арэнду латвійскай фірме "Форэст-экспарт", якая абяцала, што людзі не застануцца бяз працы. Але ў хуткім часе кампанія згарнула вытворчасць. Работнікі, а гэта былі пераважна перасяленцы з Чарнобыльскай зоны, сталі беспрацоўнымі. І да іх няма нікуму справы...

Трэба давесці да съядомасці людзей, што 19 гадоў — не такі ўжо вялікі тэрмін, каб забыць пра Чарнобыль. Кожны чалавек павінен ведаць пра наступствы катастрофы на АЭС. Людзей трэба адку́ўваць у гэтым пляні. Апроч таго, недзяржаўныя арганізацыі мусяць праводзіць навуковыя дасьледаванні, "круглыя столы" па праблематыцы Чарнобылю, дабрачынныя акцыі для пацярпелых ды многія іншыя віды дзеянасці, прычым рабіць гэта пастаянна, а ня толькі ў чарговую гадавіну катастрофы на ЧАЭС.

Улада магла б зрабіць больш, чым НДА, бо ў яе нашмат больш рэурсаў, але, здаецца, меней жадання, чым у грамадзкіх актыўістаў.

Андрэй Вітушка, выканаўчы дырэктар Асацыяцыі беларускіх мэдыкаў:

— Я звязваю замоўчаныне Чарнобыльскай катастрофы з тым, што цяперашняя ўлада, зь бяспрэчным ухваленынем спадчыны СССР, зьяўляеца пільным пасъядоўнікам савецкага рэжыму. Прызнаныне складанасці чарнобыльскай праблемы азначала б для ўладаў катэгарычны адыход ад савецкай спадчыны, пазбавіла б яе гэтага ідэалагічнага падмурку.

Улады съядома праводзяць палітыку, у выніку якой адміністрацыйным чынам скарачаеца колькасць забруджаных тэрыторыяў, згортваюцца чарнобыльскія праграммы, замежная гуманітарная дапамога, фактычна забараняеца выезд дзяцей на аздараўленыне за мяжу, а выпускнікі ўніверситету радыబіялгіі імя Сахарава на радзіміе ня маюць працы, хоць зь лёгкасцю ўладкоўваюцца ў найлепшыя лябараторыі Еўропы.

Вядома, грамадзкасць не бяздзейнічае. Ёсьць шэраг НДА, якія актыўна і дастаткова паспяхова працуяць, ёсьць аўтарытэтныя незалежныя эксперыты ў гэтай галіне. Але ў цяперашніх умовах трэці сэктар паставілы ўва ўмовы выживання і, на жаль, мае абмежаваныямагчымасці ўплыву на ситуацыю. Адначасова гэта не падстава для пэсымізму, а дадатковы імпульс для дзеянасці, таму што здароўе хвалюе кожнага і пытаныні яго захавання могуць быць падставай для павелічэння грамадзкай актыўнасці.

Анатоль Гнёўка, кіраўнік Віцебскай абласной арганізацыі Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі, старшыня грамадзкай арганізацыі "Чарнобыль-дапамога":

— Эканоміка Беларусі ў стане правалу. У дзяржаўным бюджэце няма грошай. Калі б яны меліся, то можна было б адсяліць жыхароў з найбольш забруджаных тэрыторыяў, аказваць чарнобыльцам бясплатныя санаторна-курортныя паслугі і г. д. Але адываецца наадварот. А ці можна засяляць раёны, хай сабе і з малой дозай радыяції? Ніхто ж не живе ў рэнтгенаўскіх кабінэтах! А ў нас, дазваляючы вяртацца ў небясьпечную зону, робяць зь людзей паглынальнікаў радыенуклідаў, таких своеасаблівых супрацьгазаў на двух нагах.

Напэўна, таму і ствараеца ўражаныне, што ў нас няма чарнобыльскай праблемы. Забываеца рэальны клопат пра людзей, пра якіх так апякуюцца, але толькі на словах.

Калі б народ патрабаваў ажыццяўленыня сваіх правоў, а чарнобыльцы, скажам, супольна адстойвалі льготы, то дзяржава вымушаная была б прыслухоўвацца да меркавання людзей. У адзіночку гэта зрабіць немагчыма. Гомельскі навуковец Бандажэўскі паспрабаваў вывучаць уплыв малых дозаў радыяціі на чалавека. І што? Знайшлі зачэпку, пасадзілі дасыледчыка нібыта за хабар.

Рыгор Кацусёў, старшыня Магілёўскага абласнога БНФ "Адраджэнне", сябра камісіі Сойму БНФ па чарнобыльскіх праблемах:

— З таго часу, як Лукашэнка стаў прэзыдэнтам, улада ігнаруе чарнобыльскую праблему, паводзіць сябе неда-

пушчальна па-папулісцку. Вось і некалькі дзён таму, наведваючы Гомельшчыну, Лукашэнка зноў запэўніваў людзей, што жыць у зоне можна, што справы там ідуць нармальна і г. д.

Цяпер у радыяцыйнай зоне (а гэта амаль траціна тэрыторыі Беларусі) працягваеца гаспадарчая дзейнасць, дзяржаўная гаспадаркі і прыватнікі вырабляюць прадукцыю, якая ўтрымлівае шкодныя рэчывы. У прыватнасці, забруджанае збожжа размыяркоўваеца па ўсёй краіне. А такая прадукцыя ўвогуле не павінна ўжывацца ані людзямі, ані жывёлай! Аднак гаспадарчыя паказчыкі для ўлады больш важныя, чым здароўе людзей.

У зоне ўесь час павялічваеца колькасць хворых людзей. За мінулыя ад аварыі гады мэдыцына назапасіла шмат статыстыкі, якая съведчыць пра вельмі небясьпечную дынаміку росту невылечных хваробаў. Асабліва жахліва, што гэта назіраеца ў дзяцей. У радыяцыйнай зоне самааддана працујуць лекары, настаўнікі, работнікі культуры, аднак такая высакароднасць ня можа быць прымусовай. Нельга, як гэта цяпер робіцца, размыяркоўваць выпускнікоў на вучальных установаў бязь іх згоды на працу і жыцьцё ў зоне...

Вось і імкненца ўлада схаваць ўсё гэта і шмат чаго іншага, што адбываеца на радыяцыйнай тэрыторыі, ад грамадзства свайго і міжнароднага. Вось таму і такая жорсткая зь яе боку рэакцыя на спробу грамадzkіх сілаў прарваць блакаду чарнобыльскага маўчання і спакою. Грамадзкасць павінна дзейнічаць самымі рознымі мэтадамі, па самых розных напрамках. На жаль, хоць і расце самасвядомасць нашага насельніцтва і ягоная незадаволенасць рэжымам, аднак палітычная актыўнасць людзей праяўляеца ўсё яшчэ пераважна ў прыватных гутарках на кухнях. А на пачатку сувэрэнітэту ў Беларусі ў нашай вобласці актыўна дзейнічаў тузін грамадzkіх арганізацый, звязаных з чарнобыльскай тэматыкай. Адных улада давяла да самаліквідацыі, іншым стварыла невыносны ўмовы для існаванья, як гэта

здарылася, напрыклад, з колішнім магілёўскай арганізацыяй Натальлі Рославай “Дзеці Чарнобылю”. Зусім прыкры, амаральны ўчынак улады — гэта “перахоп” замежнай гуманітарнай дапамогі, якая адпачатку ішла праз самадзейныя грамадzkія фонды і грамадzkія суполкі, што гарантавала сумленнае разъмеркаванье дапамогі і сумленнае ж накіраванье дзяцей на аздаражленыне. Цяпер усяго гэтага няма. А каб аднавіць, трэба тое, што завецца палітычнай воляй. Таму ўвесь спадзеў цяпер на палітыкаў і грамадzkіх актыўніцаў, якія стаяць на дэмакратычнай платформе. На іх уся надзея.

Яўген Лабанаў, экалягічная група “Фонд рэалізацыі ідэй”:

— Лічу, што адсутнічае глябальная бачаныне таго, што мусіць быць зроблена ў пытаныні ліквідацыі наступстваў Чарнобыльскай катастрофы. Людзі мусіць ведаць, чаго і навошта яны дамагаюцца, што будзе ў выніку. Пакуль гэтага бачаныня няма, нічога ня зменіцца.

Большасць людзей узгадвае аб Чарнобылі толькі адзін раз у год — 26 красавіка. Гэта праблема не цікавіць грамадзства, таму ўлады і не прыкладаюць высілкаў для ліквідацыі наступстваў. У цяпешні момент грамадзства асабліва нічога і ня можа зрабіць. У нас фактывна адсутнічаюць недзяржаўная арганізацыя, якія працујуць з чарнобыльскай тэматыкай.

Каб зъмяніць стаўленыне ўладаў, неабходная выпрацаваная незалежнымі навуковымі арганізацыямі навукова аргументаваная аргументацыя, якасна новая інфармацыя аб Чарнобылі. А рэурсаў для яе атрыманья няма.

Мікола Маркевіч, старшыня

праўлення гарадзенскага ГА “Бацькаўшчына”, рэдактар электроннай вэрсіі газеты “Пагоня”, былы дэпутат Вярхоўнага Савету 12-га склікання, та-

гачасны сябра камісіі па экалёгіі і рацыональным выкарыстаньні прыродных рэсурсаў:

— Першы чыннік, чаму цяпешнія беларускія ўлады гвалтоўна змагаюцца з заходамі грамадзкасці ў пытанынях спробы вырашэння праблемаў Чарнобыльскай катастрофы, — чарговае съведчаныне дыктатуры аднае асобы ў нашай краіне. Гэта гвалтоўнае замоўчванье агулам усіх праблемаў нашага грамадзства, а яны ёсьць. Дыктатура лічыць за лепшае весьці змаганыне з усімі праявамі грамадzkай актыўнасці ў Беларусі, бо байща засвядчыць сваю некампэтэнтнасць у іх вырашэнні. Другі чыннік: сённяшняя ўлада — працяг улады часоў Слюньюкова, Камая, Маладзеева, Кебіча, калі сапраўдныя маштабы той трагедыі замоўчваліся. Пад радыяцыйны попел гналі людзей на першамайскія дэмансістрацыі і вялі рэй пра стабілізацыю сітуацыі ў зоне адсялення. Дый цяпер у забруджанай зоне сеюць збожжа, вырабляюць малочныя і мясныя прадукты, якія паступаюць у продаж. Хіба гэта не злачыства?! Трэці чыннік: сённяшняя беларускія ўлады знаходзяцца як у палітычным, так і ў эканамічным банкрутстве. А для вырашэння чарнобыльскай праблемы нам неабходныя як палітычная воля, так і фінансава-эканамічныя заходы. Адным словам, непаслухманным лепш даць дубінай па галаве, чым прыслухацца да іх меркаванья.

Што датычыць шляхоў вырашэння гэтай праблемы, то, на маю думку, прадстаўнікі Беларусі, Украіны і Расеі павінны вузкім колам сабрацца і канкрэтна вызначыць, што дзеля гэтага неабходна, і скласці пэўны план дзеянняў. Па-за гэтым лічу, навуковая сусветная супольнасць павінна рэальна заняцца вывучэннем наступстваў гэтага тэхнагеннага катаклизму. І, вядома, без сусветнай фінансавай дапамогі нам не абысьціся.

Эдуард Панчук, сябра арганізацыі Маладыя сацыял-дэмакраты (г. Кобрын):

— Шчыра кажучы, сёння я ня

бачу ні грамадзкасці, ні арганізацыі, якія былі б здольныя пісьменна разабрацца ў гэтай сітуацыі. Хаця грамадзкасць можа паўплываць на ўлады пры ўмове, што зацікаўлены ў гэтым ініцыятывы аб'яднаўца, бо, як вядома, адзін у полі – не змагар.

Зыміцер Сялюк, старшыня Каардынацыйнай рады моладзевых грамадзкіх арганізацыяў і ініцыятываў Віцебску:

– Агулам атрымліваецца, што на сёньня дзяржструктуры, грамадзства, асобны чалавек жывуць кожны на свой капыл. Таму атрымліваецца як у байцы Крылова: лебедзь, рак ды шчупак... Тымчасам уласнымі сіламі соцыю ды, тым больш, асобны грамадзянін ня здатны вырашыць чарнобыльскую проблему. А дзяржава дык асабліва і не імкненца. Апроч таго, дзяржаўная структуры, якія павінны займацца чарнобыльскімі пытаннямі, ня робяць гэтага. Чаму? Бо кіруюць “чарнобыльскімі” ведамствамі людзі, ня надта зацікаўлены ў канчатковым рашэнні пытанняў. Ім важна паставіцца мець проблему для “прапрацоўкі”, а не займацца яе ліквідацыяй. У выніку для іх ёсць месца працы, нейкі ўплыў, замежная дапамога...

Дзяржава абыякавая да правоў чалавека, таму проблемы чарнобыльцаў мала каго цікавяць.

Сяргей Шэлегаў, сябра рады Моладзевага грамадзкага аб'яднання “Верас” (г. Віцебск):

– Сучаснае беларускае кіраўніцтва ўдзяляе дастаткова ўвагі праблеме аварыі на ЧАЭС. Аднак іншыя пытаньне, што гэта больш падобна да PR, калі чарнобыльская тэма робіцца адначасова часткай уладнай ідэялічнай машыны. Будуючы грандыёзныя мэдычныя цэнтры ў забруджанай зоне ці праводзячы там газ, кіраўніцтва дзяржавы зусім мала звязрае ўвагі на канкрэтнага чалавека. Такім чынам, ствараючы ілюзію пільнае цікавасці да чарнобыльскіх пытанняў, дзяржаўная машына ў які ўжо раз вырашае найперш толькі свае праблемы.

Трэба хутчэй змяніць ня стаўленіне ўладаў, а адносіны ўсяго

грамадзства да чарнобыльской трагедыі і яе наступстваў. Калі кожны беларус атрымае кампетэнтную інфармацыю пра ўплыў Чарнобылю на яго самога ды яго сям'ю, вось тады магчыма чакаць рэальных зъменаў.

Святлана Шульга, перасяленка, старшыня раённага аддзялення дабрачыннага фонду “Дзецям Чарнобылю” (г. Масты):

– Я ня буду выказваць агульныя меркаваны, але яскравым прыкладам адносінаў улады да чарнобыльскіх праблемаў ёсць іх адносіны да нашай арганізацыі. На пачатку 90-х гадоў з зоны адсяленення ў Масты пераехала болей за 200 сем'яў. У сярэдзіне 90-х узниковіла нашая арганізацыя. На той час мы мелі рэгістрацыю ў райвыканкаме, раункі ў банку, у тым ліку і валютны. Займаліся толькі дабрачыннай дзеянасцю. Мы наладзілі контакты з замежнымі партнёрамі. Штогод прыкладна 20 дзяцей папраўлялі здароўе ў Італіі, дзеяяцтвіем – у Нямеччыне. Нам было выдзелена памяшканье былога школьнага стравковага ціру, дзе мы ўласнымі сіламі зьдзейснілі рамонт ды ўстанавілі спартыўныя трэнажоры. Акрамя таго, тут існаваў кампютарны клуб. Настаўнікі бліжэйшай школы вялі гурткі псыхалёгіі і ангельскай мовы. Працаваў клуб для састарэлых, і яго з задавальненнем наведвалі пэнсіянеры.

Мы ня ставілі розніцы паміж тутэйшымі і перасяленцамі, працавалі на грамадзства і не патрабавалі ад улады ніякіх фінансаў. У той час намі было паставіцца задзейнічана прыкладна 300 школьнікаў.

нікаў і паўсотні пэнсіянэраў. У рэшце рэшт мясцовыя ўлады высавілі нам раунак за аренду памяшканья, якое нікому не было патрэбнае, але спатрэбілася пасля таго, як мы давялі яго да ладу. Зразумела, што дабрачынная арганізацыя ня мела такіх фінансаў. У выніку мы пазбавіліся ня толькі памяшканья, але і рэгістрацыі. Мы, вядома, працягваем працу, але крӯдна за тое, што нашыя памкненьні, накіраваныя на вырашэнне шматлікіх сацыяльных праблемаў грамадзства, у тым ліку і чарнобыльской праблемы, застаўща незапатрабаваныя ўладамі.

Зыміцер Шыманскі, старшыня БАМГА “Сузор’е” (г. Берасьце):

– Улада імкненца захоўваць ілюзію стабільнасці ва ўсіх пытаннях, якія ўздымаючы грамадзствам. На жаль, адзінае, што сёньня хвалюе

прэзыдэнта, – праблема далейшага знаходжанья на сваёй пасадзе. Што тычыцца чарнобыльской праблемы, у яго сёньня няма ні жадання, ні сродкаў, ні прафесіяналу, каб яе вырашыць. Улады ў гэтым не зацікаўленыя. Таму адзінае выйсьце сёньня – зъмяніць уладу. Грамадзкая арганізацыі не ўплываюць на сітуацыю. Гэтым павінна займацца выключна дзяржава. Трэба, каб была распрацаваная дзяржаўная праграма па ліквідацыі наступстваў аварыі, ля вытокаў якой стаялі такія прафесіяналы, як прафэсар Бандажэўскі.

Паводле www.belingo.info

{ НАВІНЫ }

БХК працягваюць турбаваць

8 чэрвеня менскі офіс Беларускага Хельсынскага камітэту наведаў супрацоўнік КДБ. Як паведаміла прэс-служба БХК, ён прынёс запыт Упраўленьня эканамічнай бяспекі КДБ, якое зацікаўліся дакументамі па атрыманын і выкарыстанын аўяднанын грошовых сродкаў у рамках рэалізацыі праектаў міжнароднай тэхнічнай дапамогі.

Супрацоўнікі БХК перадалі чэкісту шэраг дакумэнтаў, у тым ліку і нядаўнюю пастанову Гаспадарчага суду Менску, якія пацвярджаюць законнасць дзеянасці грамадзкага аўяднання ў рамках праграмы TASIC. Нагадаем, што зь мінулага году гэтае пытаньне турбавала падаткавую інспекцыю, але праз суд БХК даказаў свою правату.

Людзі баяща страціць тое, што маюць

Гомельскае абласное жаночае аў'яднаныне “Ініцыятыва” ўжо на першы год працуе ў раёнах, якія пацярпелі ад Чарнобыльскай катастрофы. Пра асаблівасці гэтай працы, пра проблемы, з якімі даводзіцца сутыкацца, распавядае яго старшыня Галіна Скараход.

— Якія асаблівасці працы з насельніцтвам раёнаў, што пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС?

— Там складана праца ваць. Вельмі значна зъмяніўся склад насельніцтва — яго актыўная частка пасля Чарнобылю адтуль зъехала, а замест іх там пасяліліся ўцекачы з “гарадчых крапак” Рэсеi. І цяпер там вельмі цяжка падымаць грамадzkую актыўнасць, бо галоўнае для гэтых людзей — каб не было вайны. Гэта цалкам супадае з тэзісам улады, якая прынаджае людзей гэтай думкай: у нас няма вайны — значыць, у нас усё добра.

— Якія мерапрыемствы Вы там праводзіце?

— Мы правялі некалькі акцыяў пасля таго, як Прэзыдэнт забараніў вывозіць дзяцей на адпачынак за мяжу. Былі падрыхтаваны ўлёткі, якія паказвалі антысацыйныя характеристики гэтага рашэння. І людзі былі з намі ў гэтым згодныя. Але ўлады, разумеючы, што ўказ Лукашэнкі вельмі непапулярны, цяпер дазволілі выезд дзяцей за мяжу, і народ трохі супакоіўся.

— А былі нейкія пратэсты?

— Людзі зьбіраліся, абмяркоўвалі гэту праblemu. Вельмі мно-гіх закранула рашэнне Лукашэнкі. Улада, заўважыўшы гэту тэндэнцыю, пабаялася адкрытых пратэстаў і перагледзела рашэнне. Важна і тое, што на сітуацыю зъвярнула ўвагу міжнародная супольнасць.

— У якіх гарадах “Ініцыятыва” праводзіла акцыі?

— У Нароўлі, Хойніках і Брагіне. Акцыі намі праводзіліся ў рамках праекту прававой дапамогі насельніцтву ў абароне іх сацыяльна-эка-

намічных правоў. Пасля таго, як напярэдадні мінулагодні выбараў у Палату прадстаўнікоў і рэфэрэндуму “Ініцыятыва” была ліквідаваная, я дзейнічаю як грамадзянка гэтай краіны, і, паводле Канстытуцыі, маю на гэта права.

— Як рэагуюць мясцовыя ўлады на дзейнасць сяброў “Ініцыятывы”?

— Мясцовым уладам не падабаюцца нашыя прыезды. І калі я раней могла сустрэцца з жанчынамі, напрыклад, у Брагінскім цэнтры дзіцячай творчасці, дык цяпер магу ладзіць сустрэчы толькі на прыватных кватэрах. Дарэчы, да 2003 г. у Брагіне ўвогуле не было ніводнай актыўнай грамадzkай арганізацыі, якая працавала б над вырашэннем сацыяльных пытанняў. У 2004 г. такая арганізацыя была створаная з ініцыятывы юладаў. І цяпер яна выконвае ад-

Галіна Скараход

кацыйны праект, прысьвечаны бясыпечным прадуктам харчаванья. І гэта ўсё адбываецца пад прыглядам улады. У гэтым праекте ўдзельнічаюць чыноўнікі, якія строга назираюць, каб проблема не перайшла дазволеных дзяржавай рамак.

— Ці разумець сітуацыю мясцовыя чыноўнікі? Ці маюць яны жаданне штосці зъмяніць? Яны ж там жывуць, разам з сваімі сем'ямі...

— Яны закладнікі існай палітычнай лініі і мусіць ёю дакладна кіравацца. У выпадку чаго могуць адразу ж страціць свае месцы працы. Таму іх удзелу ў вырашэнні сацыяльных праблемаў гэтых рэгіёнаў амаль не назіраецца. Але і нікога іншага туды дапускаць ня хочуць.

— Значыць, хутка і Вы будзеце мець праблемы з працай у пацярпелых раёнах?

— Сённяня можам рабіць сустрэчы толькі на кватэрах. Але калі інфармацыя пра іх прасочыцца да ўладаў, думаю, цік будзе ісьці найперш на мясцовых людзей, якія з намі кантактуюць. А яны запалоханыя, баяцца страціць тое, што маюць. У прыватных гутарках людзі вельмі шчыра з намі гаворачы, але заўсёды просяць, каб мы нічога пра іх не пісалі і не рабілі фатаздымкаў...

Размаўляў Сяргей Клімовіч

Адбылася акцыя супраць

На чарнобыльскія ўгодкі 50 сяброў палітычных партыяў, “Маладога Фронту” і іншых грамадzkих аў'яднанняў ды ініцыятываў правялі акцыю ў цэнтры Віцебску.

Арганізаторы спалучылі ў адным мерапрыемстве два фарматы: паралельна адбываліся традыцыйная акцыя ўшанавання памяці ахвяраў катастрофы на ЧАЭС і грамадzkі пратэст супраць

будаўніцтва ў Беларусі атамнай электрастанцыі. Шэсьце прайшло амаль па ўсёй галоўнай віцебскай вуліцы, якая носіць імя Леніна.

Яго ўдзельнікі прыцягвалі ўвагу мінакоў ударамі імправізованага звана, знакамі радыяцыі на грудзях ды бел-чырвона-белымі шалікамі з нашытымі чорнымі стужкамі. Распаўсюджвалася таксама ўлётка з рытарычнай назвай “Нам

Рэальная гісторыя

Прапануем нашым чытачам скарочаны варыянт дакладу Галіны Скараход, які быў прачытаны 25 красавіка ў Менску падчас чарнобыльскага “круглага стала”. Проблемы, якія ўздымае грамадзкая актывістка з Гомелю, надзвычай актуальныя і патрабуюць неадкладнага вырашэння. Аднак дзяржаўныя структуры робяць выгляд, што “сітуацыя пад кантролем” ды адзначаюць “пазытыўную тэндэнцыю”, якія нібыта назіраюцца на забруджаных тэрыторыях Гомельшчыны. Г. Скараход на падставе звестак Гомельскага абласнога цэнтра гігіёны, эпідэміалёгі і грамадзкага здароўя, Гомельскага абласнога аддзелу аховы здароўя, Міністэрства сістэмы, Хойніцкага сырапабонага заводу распавядае пра тое, што там адбываецца насамрэч і як гэта адбіваецца на ўсім беларускім народзе.

АХВЯРЫ БІЯЗДУШНАЙ ПАКАЗУХІ

Калі ў сярэдзіне 1990-х гг. на пераадоленіне наступстваў катасцрофы выдаткоўвалася 25 % дзяржаўнага бюджэту, дык у 2003 г. – толькі 4,2 %. Урад Беларусі не знайшоў іншага шляху для вызваленія бюджетных сродкаў, як праз скарачэнне льготаў насељніцтву. Было заяўлена: ненормальна, калі палова насељніцтва краіны – гэта льготнікі. На мой погляд, слова “льготнікі” ніяк нельга ўжыць да гэтай катэгорыі грамадзянаў. Калі называецца рэчы сваімі імёнамі, дык амаль палова грамадзянаў нашай краіны – гэта ахвары. Ахвары біядушнай паказухі і фальшывых сацыяльных гарантый.

Прыняты ў 1991 г. Закон аб сацыяльнай абароне грамадзянаў,

якія пацярпелі ад катасцрофы на ЧАЭС, некалькі разоў урэзваўся кіруйным рэжымам. Дзеяньне 8 яго пунктаў было прыпыненае Указам презыдэнта № 349 ад 1 верасня 1995 г. Тры артыкулы адмененыя презыдэнцкім дэкрэтам № 16 ад 12 ліпеня 2002 г., а некаторыя проста былі выключаныя. Усе яны датычылі даваньня беспрацэнтных ссудаў і выплатаў насељніцтву дапамогай і даплатай.

Не застаўся без увагі і Закон “Аб прававым рэжыме тэрыторыяў, якія пацярпелі ад радыяцыйнага забруджання ў выніку катасцрофы на ЧАЭС”. Напрыклад, пастановай Савету Міністраў Беларусі № 1076 ад 8 жніўня 2002 г. “Аб зацверджанні Пераліку населеных пунктаў і аўктаў, якія знаходзяцца ў зонах радыяцыйнага забруджання” былі пазбаўленыя

льготаў 114 населеных пунктаў з насељніцтвам 62,5 тыс. чалавек, а 79 вёсак з насељніцтвам больш за 53 тыс. чалавек зъмянілі свой статус на менш “жорсткі”.

Калі ўлічыць перыяд пайраспаду радыяктыўных элемэнтаў (цэзю і стронцыю), дык такое рашэнне можна расцэніваць ня толькі як ігнараванье міжнародных прававых актаў, але і ўласных законаў. Адным подпісам зона бедзтва была пераведзеная ў “квітнеючы край”.

Гэтай жа пастановай з 1 студзеня ў зону перыядычнага кантролю былі пераведзеныя Брагін і Хойнікі. Напэўна, мы павінны перажываць пачуцьцё эўфары ад таго, што яшчэ на адным складаным участку работы ўлада атрымала перамогу. Толькі лічбы гаворяць адваротнае. Возьмем прыклад Брагіна. Сёньня ён на чацвёртым месцы па паказыніку агульнай сіміяротнасці, на першым месцы – па тубэркулёзе і хваробах сістэмы кровазвароту, на другім месцы – па новаўтварэннях. Малако мае перавышэнне цэзю ў 21 населеным пунктце, бульба – у 4 гаспадарках з 5. Менавіта ў Брагіне зафіксаваны максімальны па вобласці ўзровень стронцыю: у пробах бульбы – 14,0 Бк/кг, буракоў – 53,6 Бк/кг і г. д.

МАЛАКО З ЦЭЗІЕМ

З моманту выбуху на ЧАЭС населеныя пункты Брагін і Хойнікі адносіліся да раёнаў, найбольш пацярпелых ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС, яны ўваходзілі ў пералік населеных пунктаў “жорсткага” кантролю. У гэтай мясцовасці была забароненая вытворчасць прадуктаў харчаванья. Аднак пазней амежаваныні былі знятыя і ў гэтых раённых цэнтрах ізноў увялі ў эксплюатацыю заводы па перапрацоўцы малака і выпуску малочнай прадукцыі. Абодва яны працавалі на мясцовай сыравіне.

ПЛЯНАЎ БУДАЎНІЦТВА АЭС

патрэбныя яшчэ адзін Чарнобыль?”. У ёй сцівярджалася, што стварэнні АЭС у Беларусі будзе каштаваць ад 3,5 да 9 млрд даляраў, тым часам гадавы бюджет краіны не перавышае 3,6 млрд даляраў.

Паводле аўтараў улёткі, варта выкарыстоўваць альтэрнатыўныя крыніцы энэргіі, якія менш шкодзяць навакольнаму асяродзь-

дзю. Апроч экалягічных і эканамічных цяжкасцяў, арганізатары пратэсту бачаць у будаўніцтве атамнай электрастанцыі вайсковыя і палітычныя проблемы, бо, на іх думку, Аляксандар Лукашэнка можа выкарыстаць АЭС для вытворчасці ядзернай зброі. Усяго было распаўсюджана каля 2000 пратэстных улётак.
Вітал'д Гамбровіч

У жніўні 2003 г. з прычыны нерэнтабельнасці быў зачынены завод у Брагіне, а на сыраробным заводе ў Хойніках адкрылася лінія па вытворчасці масла. На гэтым прадпрыемстве працуе да 95 % жанчын. Сыравіна, якая паступае на завод, праходзіць у заводскай лябараторыі радыёлягічны кантроль на ўтрыманье цэзію-137. На ўтрыманье стронцыю малако выбарачна правяралася 1-2 разы на год у абласным Цэнтры гігіёны і эпідэміялогіі, пераважна ў стойлавы пэрыяд утрыманья жывёлы, хаты вядома, што ў пашавы пэрыяд узровень забруджанья вышэйши.

У мінулым годзе па лініі МАГА-ТЭ для заводу было набытае прыстасаванье для меранья стронцыю. Аднак гаварыць аб поўным кантролі малака на ўтрыманье стронцыю не даводзіцца, бо гэта пракладае падставу для падтрымкі прадпрыемства. Але нават калі дапусціць магчымасць такога кантролю, дык гэта не пазбавіць завод ад паставак забруджанага малака, паколькі гэтыя пастаўкі, як высьветлілася, зьяўляюцца... дзяржаўным заказам. Завод ававязаны ня толькі прыняць забруджаную прадукцыю ў вытворчасць, але і зьдзейсніць яе дастаўку за кошт уласных сродкаў.

Паводле звестак радыёляга лябараторыі Валянціны Кірэйчык, толькі за 9 месяцаў мінулага году на завод паступіла звыш за 120 тонаў няякаснага малака з значным перавышэннем цэзію (у 2-3 разы). Прадукцыя з перавышэннем стронцыю (у 2 разы) паступае на завод з 6 гаспадарак Брагінска-га раёну і 5 гаспадарак Хойніцкага раёну. Гэтае малако ідзе на вытворчасць масла і казеіну. Закупачная цана на "забруджанае" і чыстае малако аднолькавая, цана прадукцыі — таксама. Улічваецца толькі адпаведнасць Дзяржстандарту. Больш за тое, сыр "Эмілорд" сёньня ацэньваецца даражэй за некаторыя іншыя гатункі сироў, якія вырабляюцца ў "чыстых" рэгіёнах!

У большасці выпадкаў прадукцыя заводу паступае ў гандаль бяз ссылкі на рэальны ўзровень утрыманья радыенуклідаў — у наклад-

ных пазначана толькі, што сыр утрымлівае стронцыю менш за 3,7 бэкэрэляў на 1 кг. Дапушчальныя нормы на малако: цэзій — 100 бк/кг, стронцый — 3,7 бк/кг; на масла — адпаведна 50 і 3,7. На цэльніках прадукцыі, якая паступае ў рознічны продаж, наагул не пазначаецца ўзровень утрыманья радыенуклідаў, а нярэдка замоў чаеца і вытворца альбо такім абазначана "Рэспубліка Беларусь".

У той жа час арт. 10 Закону Рэспублікі Беларусі "Аб сацыяльным абароне грамадзянаў, якія пашкодзілі ад катастроfy на Чарнобыльскай АЭС", забараняе вытворчасць і рэалізацыю любых відаў прадукцыі, утрыманье радыенуклідаў у якой перавышае рэспубліканскія дапушчальныя ўзроўні, устаноўленыя Міністрам здарав'я Беларусі, а таксама міжнародныя нормы. Аднак дзяржава ня толькі ня ўзмацніла заходы па радыяцыйным кантролі за якасцю прадукцыі, а, наадварот, ігноруючы ўласныя законы, пракаігае вытворчасць забруджанай прадукцыі, прыдаючы ёй статус важнага дзяржаўнага заказу. Пры гэтым суправаджае свае дзеяньні бессаромнай маной.

СЁНЬНЯ НАС НЯМА ТАМ, ДЗЕ МЫ ПАТРЭБНЫЯ

Неяк праглядала нумар газеты "Ленінскі сцяг" ад 23 сакавіка 2005 г. і пабачыла сьпіс знаёмых гаспадараў Хойніцкага раёну — пастаўнікоў малака з стронцыем. Паведамлялася, што чатыры зь іх у надоях за квартал апярэдзілі свае ж паказынікі мінулага году...

Нядыўна ў этэры БТ выступаў супрацоўнік Дзяржкамчарнобы-

лю Ўладзімер Кудзін, які зъцвёрдай упэўненасцю заявіў глядчарам, што ўсе льготы сёньня даюцца насельніцтву ў поўным аб'ёме, устаноўленым Законам аб сацыяльным абароне ў 1991 г., а ў мэдустанавах адбываеца бясплатная выдача лекаў. Знаходзячыся ў той час у Нароўлі, я адчула ўнутраны пратэст людзей, зь якімі сутракалаася. Напэўна, чыноўнік ня ведаў, што частка пунктаў Закону ўжо ня дзейнічае, а кошт 10 дзён знаходжанья ў стацыянары Нараўлянскай раённай лякарні складае 32 тыс. руб. у тэрапэўтычным аддзяленні і 64 тыс. руб. — у інфэкцыйным. Для ўсіх катэгорыяў грамадзянаў!

"Паміраюць зусім маладыя. Чаго ім толькі не хапае? Хіба што лянуцца жыць", — гаварыла мне 79-гадовая жыхарка Нароўлі. Спачатку я хацела ёй запярэчыць, а пасля ўдумалася ў сэнс словаў гэтай мудрай жанчыны. І спраўды, мы лянуемся жыць, лянуемся жыць годна! Мы заглынаем гэту інфармацыю, бяздзейнічаем і прачынаемся толькі напярэдадні чарговай гадавіны. Мы мірымся з пастаўкамі бруднай прадукцыі (у тым ліку і з мяжу), кепскай экалёгіяй, выміраннем нацыі. Мы не пратэстуем супраць будаўніцтва могільніка радыяактыўных адкідаў на тэрыторыі Украіны недалёка ад нашых межаў. Сёньня нас няма там, дзе мы патрэбныя. Таму мана гэтай улады магчымая.

Аднак я веру, што прыйдзе час — і ўсе мы разам здолеем выратаваць гэту зямлю ад зла. Бо вядомая ісціна, што несправядлівая ўлада — недаўгавечная. У гэта я веру.

{ ДАВЕДКА "АСАМБЛЕІ" }

У Гомельскай вобласці на сёньняшні дзень захоўваецца неспрыяльная дэмографічная сітуацыя. Колькасць насельніцтва за 2003 г. зменшылася на 11 тыс. чалавек. Гэты пракцэс захоўвае ўстойлівы і доўгачасовы характар.

Скарачэнне колькасці насельніцтва ў 2003 г. адзначана на ўсіх адміністрацыйных тэрыторыях (за выключэннем Мазыра) і адбывалаася пераважна з прычыны рэзкага скарачэння колькасці дзіцячага насельніцтва і зынжэнэрынга колькасці асобаў працаздольнага ўзросту. Высокі ўзровень агульнай съмяротнасці зафіксаваны ў Брагінскім, Чачэрскім, Буда-Кашалёўскім раёнах.

Статыстыка съведчыць пра рост съмяротнасці сярод дзяцей да 1 году (у 2003 г. гэты паказынік, у параўнанні з 2002 г., вырас на 15,7% і склаў 10,3 выпадку на 1000 новонароджаных).

Паказальная расправа

Шосты год знаходзіцца ў зняволеніні прафэсар, былы рэктар Гомельскага мэдыцынскага інстытуту Юры Бандажэўскі. Яго, вядомага навукоўца, які дасыледаваў уздзеянне на арганізм чалавека малых дозаў радыяцыі, асудзілі на восем гадоў зняволеніння, нібыта за атрыманыне хабару. Пашыраная думка, што прычынай такога павароту ў лёсе Бандажэўскага стала яго разыходжаныне з афіцыйнымі ацэнкамі наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

Навуковец, дасыледаваныні якога прызнаны ў замежкы, цяпер жыве на пасяленыні на Гарадзеншчыне, працаўваў вартайніком, цяпер – сълесарам на фэрме. Яму так і не былі створаны ўмовы для таго, каб можна было займацца навуковай дзейнасцю. Хаця ўлады Беларусі прасілі аб гэтым французскія навукоўцы, якія гатовыя арганізаціаць для Бандажэўскага навуковую лябараторыю. Адказам ім было маўчаныне. Адзінае, што змаглі зрабіць французскія калегі Бандажэўскага, – узяцца за падрыхтоўку да выданыня ў Францыі ягонай кнігі “Філязофія яго жыцця”.

У прафэсара Ю. Бандажэўскага значна пагоршылася здароўе, а ўлады нічога ня робяць, каб яму дапамагчы. І пад амністыйю ён, відаць, не патрапіць. Значыць, стаіць задача давесці яго да такога стану, каб па выхадзе на волю ўжо немагчыма было думаць пра навуку і працяг дасыледаваньняў, якія так не спадаліся ўладзе. А яшчэ расправа над Бандажэўскім павінна быць прыкладам для іншых навукоўцаў, якія хацелі б ісьці ягонымі шляхам.

Вінцэс Дземянчук

Галіна Бандажэўская: Высновы майго мужа абвергнуць немагчыма, тamu што яны адпавядаюць сапраўднасці

26 красавіка ўвесь сьвет адзначыў 19-я ўгодкі аварыі на Чарнобыльскай АЭС. А сям'я навукоўца-лекараў Бандажэўскіх – 6 гадоў, як праз Чарнобыль крута зъмянілася іх жыццё. Цяпер былы рэктар Гомельскага дзяржаўнага мэдыцынскага інстытуту, прафэсар, доктар мэдыцынскіх навук Юры Бандажэўскі адбывае 8-гадовае пакараныне за нібыта атрыманыя хабары. Яго жонка Галіна, якая ў мэдінстытуце загадвала катэдрай пэдыятратіі, цяпер працуе ў недзяржаўным дасыледчым інстытуце БелРАД. Старэйшая дачка Вольга выйшла замуж, нарадзіла дачку і пакуль знаходзіцца ў дэкрэце. Але выдатніцы-выпускніцы ў Гомелі добрай працы не знаходзіцца. Малодшая дачка Бандажэўскіх Наташа яшчэ вучыцца і жыве з мамай у Менску. Мы размаўляем з Галінай Бандажэўскай аб Чарнобылі, яе мужы, здароўі людзей.

– Галіна Сяргеевна, нагадайце, калі ласка, якую навуковую работу вёў Гомельскі мэдінстытут, калі яго рэктарам быў Ваш муж?

– Калі ў 1990 годзе стваралі мэдінстытут, яго задачай ставілася дасыледаваныне стану здароўя жыхароў рэгіёнаў, якія пацярпелі ад аварыі на ЧАЭС. І мы ўшчыльную гэтым займаліся, тыднямі працаўвалі ў камандзіроўках у Ветцы, Хойніках, Нароўлі... Зьвярнулі ўвагу на высокую съмяротнасць людзей. Аўтапсінны матэрыял (тканкі памерлых людзей) стаў для нас адным з асноўных крыніц інфармацыі.

Па інкарпарацыі цэзію першое месца займае шчытападобная зализа, а на другім месцы – сэрца. Ведаючы гэта, мы не зьдзіўляліся, калі знаходзілі мнóstva людзей з скаргамі на працу сардэчна-сасу-

«КП в Беларуси»

дзістай систэмы. Але калі мы дасыледавалі матэрыйял памерлых людзей, мы выявілі дзіўную заканамернасць: у многіх былі зъменены сардэчнай мышцы. Яна выглядала ненатуральна дружлай, асабліва жудасна было глядзець на гэта, калі раптоўна паміраў малады чалавек ці дзіця. Пасля пачалася праца па вывучэнні зроку, паталёгіі жаночай рэпрадуктыўнай систэмы, дзіцячай паталёгіі.

Юры Бандажэўскі быў ініцыятарам і каталізаторам усёй навуковай работы. Яго незвычайнія здольнасці ў пошуках ісьціны не дазвалялі нікому расслабляцца альбо

паступаць безадказна. Бандажэўскі і сам вёў дасыледаваньні. Ён трывалу групу лябараторных жывёлаў, якіх карміў згодна з адмысловай схемай: адных — толькі чистай прадукцыяй, іншых — травой, якая “фаніла”, альбо “брудным” зернем. А карміць трэба было кожны дзень, нягледзячы на выходныя і святыя. Пасыля заканчэння эксперыменту адбывалася анатаміраванье і вывучэнне жывёлы. І так эксперымент за эксперыментам. Нават калі ўжо быў абвінавачаны, але адпушчаны пад падпіску аб нявыезьдзе, Бандажэўскі працягваў гэтую працу.

У 1999 годзе Юры Бандажэўскі выступіў перад дэпутатамі парламэнту, распавёў, як дзеянічае радыенуклід у арганізме. Ён гаварыў пра тое, што радыяцыйна забруджаныя прадукты — гэта бомба запаволенага дзеяньня для чалавека, і прапанаваў свае мэтады па выпраўленні сітуацыі. Пасыля Бандажэўскі падзяліўся сваім адкрыццём і з прэсай. Ён хацеў праз СМІ распавесці людзям, што любы радыенуклід, аднойчы патрапіўшы ў арганізм, будзе весьці сябе як маленкі рэактар, пастаянна апрамяняючы той орган ці тканку, куды яго занесла. Ён параўнáў іх дзеяньне з таксінамі і прасці людзей самастойна прыматъ заходы бясьпекі. Ён меў разы, таму ў ліпені 1999 году яго арыштавалі. Новае кірауніцтва ВНУ адразу дыстанцыявалася ад чарнобыльскіх праблемаў і выціскала, чалавека за чалавекам, усіх, хто заставаўся адданы сапраўднай навуцы. Праз некалькі гадоў “школы Бандажэўскага”, як называлі нашу каманду, ужо не існавала.

— А чым жа тады займаецца Гомельскі мэдінстытут?

— У апошнія гады ён стаў камэрцыйнай вышэйшай навучальнай установай і зарабляе на навучаныні замежных студэнтаў. Для нармальных людзей гэта дзіўна, што мэдінстытут не працягнуў нашу працу. Прывиду невялікі эпізод. Адзін з супрацоўнікаў Гомельскага мэдыцынскага інстытуту прывёў у Менск працу на атрыманьне навуковай ступені кандыдата мэдыцынскіх навук, прысьве-

чаную лячэнню вострых інфарктав міякарда баракамерай. Дацэнт, якая з гэтym суіскацелем размаўляла, зъдзівілася: “ВНУ знаходзіцца ў цэнтры чарнобыльскага пекла — а ў вас няма іншай тэматыкі!” Той адказаў, што чарнобыльская тэматыка ў іх не ўхвяляеца і ёю займаща бесперспектывна. Пасыля я патлумачыла дацэнту, што перспектыва толькі адна — сесьці ў турму.

— Але ад таго, што Бандажэўская пасадзілі, радыяці ў нас менині стала. Як жа быць простым людзям, якіх, атрымліваеща, ашукваюць?

Галіна і Юры Бандажэўскія

— Ёсьць прапанова з Францыі, з мэрай гораду Леону і незалежнай мэдыцынскай лябараторыі Ceregrad, стварыць дасыледчую лябараторию для прафэсара Бандажэўскага, каб працягнуць дасыледаваньні, якія ён пачаў да арышту...

Разумееце, прайшло амаль 20 гадоў пасыля аварыі, а ў нас гавораць, што ўсё добра і няма ніякіх звестак, што радыяцыйна нэгатыўна ўплывае на здароўе. Але пэрыяд паўраспаду цэзію складае 30 гадоў, а прайшло толькі 20! Наперадзе яшчэ 40 гадоў існаваньня з гэтым элемэнтам, а мы перад ім бездапаможныя, як дзеци. Я лічу, што ініцыятыву і кірауніцтва работамі па вывучэнні ўплыву радыенуклідаў на арганізм чалавека

павінна ўзяць дзяржава. Яна павінна прызнаць, што мэдыцынскія наступствы існуюць і іх трэба вывучаць. Трэба ствараць магутныя дасыледчыя цэнтры, прыцягваць міжнароднае фінансаванье і дасканальна вывучаць тыя паталёгіі, хоць б усе асноўныя, што былі выяўленыя супрацоўнікамі мэдінстытуту, пачынаючы з сэрца і за канчваючы рэпрадуктыўнай сістэмай.

— Ці ж у Вас няма адчуваньня, што дзяржава рыхтуеца прызнаць школу ад Чарнобылю?

— Няма. Я гавару аб tym, што было б пажадана, каб дзяржава прызнала мэдыцынскія праблемы Чарнобылю ў больш шырокім кантэксьце, а не адмахвалася, нібыта тут праблемаў няма. Ёсьць спэцыялісты ў гэтай галіне, якія падтакваюць дзяржаве. Але ёсьць і тыя, хто пярэчаць, і яны сядзяць у турме. Ёсьць навукоўцы, якія сталі “відушчымі” і больш ня хочуць падтакваць, але іх ня слухаюць. Напрыклад, у адным мэдыцынскім часопісе зьявіўся артыкул пра павелічэнне частаты раку нырак і пухліны вачэй у дзяцей у пацярпелых раёнах. Дактары не гавораць, што гэта ад радыяцый, яны акрэсліваюць тэндэнцыю ў захворваньні. Значыць, гэтая праблема патрабуе вывучэння, прапрацоўкі і аналізу. Але хто будзе ёю займацца?

Калі дзяржава ня будзе зацікаўленая ў дасыледаваньнях, навукоўцы будуць баяцца чарнобыльскай тэмы. А дзяржава будзе марнатаравіць гроши на навамодныя вельмі дарагія праграмы “Як навучыць людзей жыць з гэтай бядой”. Яны, вядома, патрэбныя. Але, каб праводзіць прафіляктыку, мы па

вінны дакладна ведаць, якія нас чакаюць наступствы, трэба ведаць мэханізм разывіцця абумоўленых хваробаў. У нас жа пакуль толькі рак шчытападобнай залозы прызнаны такім захворваньнем. І то мы 5 гадоў гэтага дамагаліся, пакуль дзяржава ня “здалася” пад валам зляжасных новаўтварэнняў.

— Дарэчы, некаторыя чыноўнікі ад мэдыцыны, гаворачы пра адсутнасць небясьпекі Чарнобылю, прыводзяць у прыклад статыстыку, у

адпаведнасці зь якой ситуацыя з злякаснымі пухлінамі горшай ў Гарадзенскай вобласці, чым у Гомельскай. Статыстыка маніць, падыгрываючы прапагандзе, альбо ёсьць іншыя прычыны?

— Па-першае, гэтае статыстыка ня ўлічвае міграцыю насельніцтва. Раптам гэта ўсё чарнобыльскія перасяленцы? Па-другое, паводле высноваў прафэсара Бандажэўскага, вялізную ролю адыгрывае якасьць прадуктаў харчавання. Калі нават у Гомельскай вобласці цяжка знайсьці лябараторыю, якая правярае прадукты, дык у Гарадзенскай ситуацыя яшчэ горшая. Па-трэцяе, дозавыя нагрузкі. Трэба ўлічваць, што розныя людзі па-роznаму накапліваюць радыенукліды і па-роznаму на іх рэагуюць органы. Ва ўсялякім выпадку, я на месцы гэтых чыноўнікаў не хвалілася б, а неадкладна б высьветліла, у чым прычына.

Бандажэўскага можна судзіць: мае ён рацыю ці не. Ды й ён і сам прасіў: праверце мяне! А для таго каб праверыць, трэба паўтарыць усе яго вопыты. Жадаючых няма. Я думаю, іх няма таму, што абвергнуць высновы Бандажэўскага немагчыма, таму што іны адпавядаяць сапраўднасці.

— Што зь Юр’ем Бандажэўскім цяпер?

— З лета 2004 году ён знаходзіцца ў калёніі-пасяленні №26, што ў пасёлку Гезгалы Дзятлаўскага раёну Гарадзенскай вобласці.

Праўда, жыве ён у вёсцы Пескаўцы і працуе ў мясцовым СПК вартаўніком. Хаця правільна будзе сказаць, жыві і працаваў, таму што нядаўна старшыня СПК Віктар Дашкевіч паведаміў у калёнію, што больш ня мае патрэбы ў паслугах Бандажэўскага. Гэта значыць, што Юры Іванавіч павінен вызваліць хату, якую мы калісці рамантавалі, чысыцілі, бо да таго ў ёй немагчыма было жыць. Не праішло і паўгоду, як цяпер ізноў трэба ўсё пачынаць спачатку. Спадар Дашкевіч патлумачыў сваё рашэнне проста: ён ня хоча праблемаў праз такога знакамітага эзка. Вось нядаўна начальнік калёніі страціў прыхільнасць начальства, бо прымусіў іх апраудвавацца перад міжнароднымі арганізацыямі, чаму Бандажэўскага не адпусцілі ўмоўна-датэрмінова. Цяпер ён ужо не начальнік калёніі.

Калі гаварыць пра здароўе Юр’я Іванавіча, дык яно ня радуе. Дактары кажуць, што ў яго вялікая імавернасць разъвіцца раку страўніка. Ужо два месяцы ня можам зрабіць паўторнае абсъледаваньне, бо з калёніі Бандажэўскага не адпускаюць. Ён рэзка страціў вагу — 10 кіляграмаў за апошні месяц. Яшчэ яго турбууюць іншыя захворваньні, ня менш небяспечныя, якія могуць прывесці да аго, што мой муж стане інвалідам-калясачнікам...

Размаўляла Ірина Макавецкая

“Справа ўрачоў”

ХРОНІКА ПЕРАСЬЛЕДУ ЮР'Я БАНДАЖЭЎСКАГА

1999

12 ліпеня. Затрыманы прарэктар Гомельскага дзяржаўнага мэдыцынскага інстытуту Ўладзімер Раўкоў.

13 ліпеня. На падставе паказанняў У. Раўкова быў затрыманы рэктар Гомельскага дзяржаўнага мэдыцынскага інстытуту Юры Бандажэўскі. Пазней Раўкоў адмовіўся ад дадзеных раней паказанняў і заявіў, што яго прымусілі даць сведчаньні супраць свайго калегі пад уздзеяннем псыхатрапных сродкаў.

4 жніўня. Ю. Бандажэўскому прад’яўлена адвінавачаныне паводле арт. 169 ч. 3 тагачаснага Крымінальнага кодэкса (“атрыманьне хабару, зьдзейсненаслужбовай асобай, якая займае адказную пасаду”).

27 сінтября. У сувязі з пагаршэннем стану здароўя Ю. Бандажэўскі вызвалены з-пад варты пад падпіску аб нявыездзе. У. Раўкоў працягвае чакаць суду за кратамі.

2001

19 лютага. У Гомельскім абласным судзе Вайсковая калегія Вярхоўнага суду Беларусі распачала разгляд “Справы ўрачоў”.

21 траўня. Эўрапейскі парлямент прысудзіў Юр’ю Бандажэўскому «Пашпарт свабоды». Ён стаў дваццаць пятым уладальнікам дакумента, які дазваляе свабодна перасоўвацца па Эўропе і абіраць месцам жыхарства любую краіну. Эўрапейскія парламентары выкаزالіся ў падтрымку выдатнага беларускага навукоўца, які пакутуе за свае меркаваньні.

25 траўня. У. Раўкоў у сваім выступе ў судзе звязаўца да Юр’я Бандажэўскага з просьбай дараваць яму: “Прашу ў вас прабачэння за тое, што быў вымушаны вас агаварыць”.

10 чэрвеня. Ю. Бандажэўскі затрыманы пры спробе перасячэння беларуска-ўкраінскай мяжы. Па некаторых звестках, яго туды

Юры Бандажэўскі: Мы прапускаем вельмі важны пэрыяд

— Чарнобыль — як лякмусавая паперка, якая ад пачатку праявіла адносіны да ўсяго, што адбываецца? — гаворыць прафэсар **Юры Бандажэўскі**. — Адносіны грамадзтва да таго, што з’ім адбываецца, праўляюцца праз Чарнобыль. У астатнім тое ж самае, таму я не зьдзіўляюся: ўсё, што нас акружае і што цяпер мы назіраем, — гэта вынік грамадзкай апатыі.

Я перажываю за тое, што мы прапускаем вельмі важны пэрыяд, калі трэба ажыццяўляць актыўныя дзеяньні адносна здароўя людзей. Для гэтага трэба працаваць, а ня праста казаць, што мы нешта робім. І калі гэта ўсё згорнuta, калі колькасцю лякарняў спрабуем ліквідаваць захворваньні, мы іх ніколі не ліквідуем. На жаль, гублем час для выучэнья: каб нешта рабіць, трэба зразумець прычыны і наступствы захворваньня, а ня праста так аўсяляць чарговыя лёзунгі ці нейкія кампаніі.

Паводле Радыё “Свабода”

гвалтоўна даставіў афіцэр беларускіх спэцслужбаў, каб пасъля зьдзейсніць “затрыманье”.

18 чэрвня. Суд вынес рашэнне па “Справе ўрачоў”: Юры Бандажэўскі і Ўладзімер Раўкоў прызнаныя вінаватымі і прыгавораны да 8 гадоў пазбаўлення волі з канфіскацыяй маёмы. Напярэдадні прысуду Бандажэўскі здаў у друк рукапіс аб уплыве малых дозаў радыяцыі на працу сардэчна-саудзістай систэмы. Гэтая праца стала 8-й кнігай апальнага навукоўца, за якія, як лічыцца, ён і атрымаў 8 гадоў зняволення. Астатнім шасыці абвінавачаным былі прысуджаныя ўмоўныя тэрміны.

2002

Люты. Камітэт па правах чалавека ААН прыняў да разгляду паведамленне па справе Ю. Бандажэўскага.

2003

18 сіння. Amnesty International распачала сусветную кампанію пэтыцыяй на адрес беларускага ўраду з патрабаваннем неадкладна вызваліць вязня сумлення Юр'я Бандажэўскага.

2004

На падставе законаў аб амністыі Юр'ю Бандажэўскаму на два гады скарацілі тэрмін пакарання.

10 сіння. Зняволены прафэсар Бандажэўскі абраны ганаровым доктарам Марсэльскага ўніверситету.

2005

1 лютага. Зняволеному прафэсару Ю. Бандажэўскому адмоўлена ва ўмоўна-датэрміновым вызваленіні. Ён адбыў дзіве траціны тэрміну зняволення і, паводле закону, у яго была магчымасць умоўна-датэрміновага вызвалення. Професар ня меў парушэнняў дысцыпліны, а ягонае здароўе апошнім часам значна пагоршылася.

13 красавіка. Інфармацыйнаяследчая камісія па радыяктыўнасці (CRIIRAD) звярнулася да беларускіх уладаў з прапановай стварыць для Юр'я Бандажэўскага лябараторыю, каб ён мог працягваць свае важныя навуковыя даследаванні.

Падрыхтаваў Юры Арлоўскі

Дэпутаты адмовіліся ад чарнобыльскіх слуханьняў на карысць выставы ў фас

У красавіку Палата прадстаўнікоў вырашыла не праводзіць парлямэнцкіх слуханьняў па праблемах пераадolenня наступстваў Чарнобыльскай катастроfy.

За правядзеньне слуханьняў ак-

photo.bymedia.net

тыўна выступала дэпутатка, намесніца старшыні пастаяннай камісіі па праблемах Чарнобыльскай катастроfy, экалёгі і прыродакарыстання Maryya Hudos. Аднак яе намаганні не былі падтрыманы іншымі дэпутатамі. Больш за тое, у інтэрвю BelaPAN M. Hudos призналася, што рашэнне адмовіцца ад правядзення парлямэнцкіх слуханьняў было прынятае на ўзроўні кірауніцтва Палаты, “незалежнасць” якой ад выкананчай улады добра

вядомая. Нібыта і ўрад, і дэпутаты Палаты ўсе свае сілы скіравалі на падрыхтоўку мерапрыемстваў з нагоды 20-х угодкаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, якія прыпадаюць на наступны год. Можна толькі здагадвацца, што гэта будуть за “мерапрыемствы”. Ці ня будзе ўладамі наладжанае чаргавае шырокамаштабнае “шоў” у падтрымку аднаго з кандыдатаў на будучых прэзыдэнцкіх выбарах?

У выніку сёлета “парляментаў” адзначылі чарнобыльскую ўгодкі толькі правядзеньнем у фас Палаты прадстаўнікоў выставы “міжнародных праектаў і праграмаў падтрымкі насельніцтва, якое пацярпела ад радыяцыйнага забруднення, і эканамічнай рэабілітацыі пацярпелых рэгіёнаў”...

Андрэй Саванец

НАВОШТА СЕЯЦЬ СТРОНЦЫЙ?

Марыя Худая, дэпутатка Палаты прадстаўнікоў (з інтэрвю Рады ў “Свабода”):

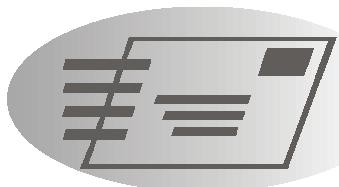
— Я, да прыкладу, падымала пытаныне на Савеце міністраў, што сёньня нельга дазволіць вырошчваць цукровыя буракі ў Хойніках і вазіць іх на Гарадзейскі цукровы завод. У выніку быццам і ўрад падтрымаў, а цяжка сказаць, ці будуть яны сеяць. Зямля забруджаная радыенуклідамі, стронцыем. Навошта нам расясьваць стронцый ледзь не па ўсёй рэспубліцы?

Вырашылі пацікавіцца

14-15 чэрвня ў Хойніцкім раёне прайшло выездное пасяджэнне камісіі па праблемах чарнобыльскай катастроfy, экалёгі і прыродакарыстання Палаты прадстаўнікоў.

Як паведамілі naviny.by, дэпутаты выбраліся на Гомельшчыну, каб пазнаёміцца “з хадой выкананьня дзяржаўнай праграмы па пераадolenні наступстваў катастроfy на Чарнобыльскай АЭС”. Сярод іншага, яны пацікавіліся і сітуацыяй з сацыяльнай абаронай жыхароў найбольш пацярпелых раёнаў.

Цэнзура вярнула ліст праз чатыры гады

Паважаная рэдакцыя!

Зьвяртаецца да вас былы (да 1999 г.) старшыня праўлення Украінскага грамадзка-культурнага аб'яднанья Берасьцейскай вобласці (УГКА БВ) Казлоўскі Мікалай Сцяпанавіч.

У сёлетнім другім нумары "Асамблеі" зъмешчаная цікавая інфармацыя пра зъмест кнігі "Свобода асоціацый: практика міжнародной захіты". На жаль, існы ў Беларусі рэжым незаконна пазбаўляе грамадзкія дэмакратычныя аб'яднаныя магчымасці зъвяртацца па абарону сваіх парушаных правоў у міжнародных праваабарончыя арганізацыі. У пацьверджаньне гэтаму распавяду, якім чынам у 2000 г. пазбавілі таго, гэта права Украінскае грамадзка-культурнае аб'яднанье Берасьцейскай вобласці.

УГКА БВ было створанае і ўпершыню зарэгістраванае Упраўленнем культуры Берасьцейскага абльвиканкаму 12 сакавіка 1990 г. У далейшым яно праішло яшчэ дзьве перарэгістрацыі — у 1992 і 1995 гг. Аднак грамадзкая дзейнасць УГКА БВ не падабалася кірауніцтву Рэспублікі Беларусь. Напрыклад, 7 красавіка 1999 г. прэзыдэнт Беларусі А. Лукашэнка заявіў, што палякі Гарадзеншчыны ў г. Горадні і ўкраінцы Берасьцейшчыны ў г. Берасці зъбіраюцца праводзіць зьезды грамадзянаў польскай і ўкраінскай нацыянальнасцяў, на якіх будуть агучаны патрабаваныя даць ім аўтаномію. Пасыля гэтага выступу А. Лукашэнкі правядзеныне зъезду ўкраінцаў Берасьцейшчыны ў г. Берасці адміністрацыяй вобласці было забаронена.

Старшыня ж Рады бясьпекі Рэспублікі Беларусі В. Шэйман, выступаючы ў 1998 г. на "слуханьнях па правах чалавека" ў Нацыянальным сходзе Беларусі, заявіў: "Мы не дапусыцім стварэння ў нас у Берасьцейскай і Гарадзенской абласцях свайго Косава".

На такія нічым не аргументаваныя абвінавачаныні з боку кірауніцтва краіны ў сэпаратызме ў адрас украінцаў Берасьцейшчыны Рэспубліканская камісія па перарэгістрацыі грамадзкіх аб'яднаньняў адзягавала адэкватна і прыняла рашэнне № 29 ад 24 верасня 1999 г.: "Украінскуму грамадзка-культурнаму аб'яднанью Берасьцейскай вобласці ў перарэгістрацыі адмовіць". Пра юрыдычна абаснаваную прычыну адмовы ў гэтым рашэнні нічога не гаворыща, бо яе фактычна не было, а адмова выклікана толькі палітычнымі меркаваньнямі.

Такія дзеянні органаў улады ў Рэспубліцы Беларусі груба парушаюць права нацыянальных меншасцяў, якія гарантуюцца Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусі, законам "Аб нацыянальных меншасцях у Рэспубліцы Беларусь", а таксама зафіксаваны ў міжнародных дакумэнтах па правах чалавека!

Не пагаджаючыся з прынятym рашэннем пра адмову ў перарэгістрацыі УГКА БВ, старшыня праўлення М. С. Казлоўскі і сябры праўлення П. К. Тарасюк і Н. І. Ячнік, якія маюць паўнамоцтвы прадстаўляць аб'яднанье пры перарэгістрацыі і ў судзе, зъвярнуліся 7 сакавіка 2000 г. з заявай "Аб парушэнні ў Берасьцейскай вобласці правоў чалавека паводле нацыянальнай прыкметы" ў Камітэт па правах чалавека, які разьмешчаны ў г. Жэневе ў Швайцарыі, да прадстаўніка Арганізацыі Аб'яднаных Націй (ААН). Да заявы была далучаная тлумачальная запіска — "Украінскія культурныя аб'яднаны ў Берасьцейскай вобласці па-за законам!" (6 старонак друкаванага тэксту) — і 10 ксэракопій дакумэнтаў. Уесь гэты матэрыял быў аддадзены 7 сакавіка 2000 г. у 20-e аддзяленне сувязі г. Берасця для адпраўкі за-казным лістом. Аднак ліст ня быў адпраўлены па прызначэнні. 15 лютага 2004 г. у капэрце нібыта офісу ААН у Жэневе я атрымаў свой жа ліст — ускрыты, але з усімі матэрыяламі, якія я накіроўваў 7 сакавіка 2000 г. у Камітэт па правах чалавека ў Жэневу, аднак без якога-небудзь адказу на нашу заяву. На капэрце прысутнічае толькі штамп пошты Берасця. Паштовых штампаў Швайцарыі на ім няма. З усяго гэтага напрошваюцца высновы, што наш ліст з скаргай, накіраваны ў Камітэт па правах чалавека ААН у Жэневу, далей Берасця не пайшоў. З ім незаконна азнаёміліся работнікі адпаведных органаў, і імі было прынятае рашэнне гэты ліст не адпраўляць па прызначэнні, а праз чатыры гады (!) вярнуць яго адпраўніку ў цэласці і без якога-небудзь адказу, што імі і было зроблена.

Адсюль напрошваеща выснова, што заявы з матэрыяламі пра парушэнні правоў чалавека ў Беларусі нельга адпраўляць у міжнародныя праваабарончыя арганізацыі, карыстаючыся паслугамі беларускага паштовага ведамства, бо дзеля існай у ім цэнзуры карэспандэнцыя ня будзе дастаўлея па прызначэнні.

Да свайго ліста прыкладаю:

1. Заяву "Аб парушэнні правоў чалавека ў Берасьцейскай вобласці паводле нацыянальнай прыкметы".

2. Двухбаковыя ксэракопіі двух паштовых капэртаў.

3 павагай

Казлоўскі М. С., г. Берасце

Мэды і грамадзкія інстытуцыі: партнэры ці староньнія назіральнікі?

Алёна Андрэева,
інфармацыйны
каардынатар
Выкананчага бюро
Асамблеі НДА
Беларусі

Мяркую, кожны з вас пагодзіца з тым, што ня часта на старонках беларускіх выданняў зьяўляеца інфармацыя пра арганізацыі трэцяга сэктару і грамадzkіх актывісту. І гэта пры тым, што грамадzкія актывісты непасрэдна працуець з людзьмі, робяць канкрэтныя справы на карысць мясцовых супольнасцяў. З досьведу свайгі працы ведаю, што любая няўрадавая арганізацыя, якая сапраўды існуе і працуе, можа падаваць некалькі інфармацыйных нагодаў на тыдзень.

Чыя віна ў тым, што мэды мала загадваюць пра грамадzкія арганізацыі ды ініцыятывы? На мой погляд, адказ на гэтае пытаньне абсолютна відавочны: вінаватыя і самі грамадzкія арганізацыі (у першую чаргу!), і мэды. Журналісты павінны падаваць сваім чытачам аб'ектыўную інфармацыю пра тое, што адбываецца ў краіне ці ў той мясцовасці, дзе выходзіць СМИ. Кожны з іх мусіць мець уласную сетку інфарматараў, каб апэратыўна атрымліваць самыя цікавыя і важныя навіны. Неаспрэчна, што вельмі рэдка грамадzкія актывісты ці прэс-сакратары няўрадавых арганізацыяў альбо ініцыятываў (асабліва рэгіянальных) трапляюць у гэтыя “гарачыя журналісцкія сьпісы”, у якіх мэдынікі шукаюць апэраторыўную, цікавую інфармацыю. Гэта, вядо-

ма, хібы ў працы функцыянэраў чацвертай улады. Беларускія незалежныя мэды маюць такую ж колькасць проблемаў, як і грамадzкія інстытуцыі. Але гэта не вызывае іх ад выканання абавязкаў.

Большая частка адказнасці за тое, што пра нас з вамі ня пішуць, ляжыць усё ж на нас саміх. На жаль, зачаста не задумваемся, наколькі важна для нас, каб пра нашыя арганізацыі і іх лідэраў пісалі газеты. Мы падаем інфармацыю ў мэды толькі тады, калі кагосці пасадзілі на суткі, пакаралі штрафам альбо ў офісе ўчынілі ператрус ці вынялі маёмысць. Мы не падаем інфармацыю пра нашыя акцыі і мерапрыемствы. Узгадайце, ці запрашалі вы прадстаўнікоў прэсы, калі наведвалі дзетак у дзіцячым dome або ўладкоўвалі тэрыторыю свайго двара. Думаю, што не. А людзям, зь якімі вы працуецце, якіх хочаце прыцягнуць да супрацоўніцтва, якіх, нарэшце, вы хочаце перацягнуць на свой бок, інфармацыя пра рэпрэсіі супраць вас мала цікавая. Чаму? Таму што яна мае нэгатыўную афарбоўку.

Натуральная, я не хачу сказаць, што падаваць такую інфармацыю для СМИ і грамадzтва ня варта. Варта. Але нельга дапускаць, каб у грамадzтве, для якога мы працуем, складалася ўражаньне пра тое, што мы робім дзесьці штосьці падпольна і пасыля, калі з нашымі “антызаконнымі” дзеяньнямі пачынаюць змагацца ўлады, крычым на ўвесь сьвет. Вядома, што ўлады робяць усё магчымае, каб не дапусціць распаўсюду інфармацыі пра дзейнасць няўрадавых арганізацыяў і грамадzkіх ініцыятываў. Дзякаваць Богу, засталіся яшчэ агульнакраёвые незалежныя выданні, дастаткова пакуль незалежных мясцовых газет. Ды час ад

часу можна “праравацца” на старонкі дзяржаўных выданняў ня толькі ў якасці прыкладаў “як ня трэба рабіць ці ня варта рабіць”. Таму мы павінны выкарыстоўваць усе гэтыя магчымасці для стварэння пазытыўнага іміджу нашых арганізацыяў і ўсяго трэцяга сэктара наагул. Мы павінны выкарыстоўваць усе магчымасці для таго, каб супрацьстаяць лявіне дзяржаўнай прапаганды. Даступныя нам інструменты – нашыя непасрэдныя стасункі з людзьмі і мэды.

Ня буду закранаць пытаньняў непасрэдных стасункаў з людзьмі. Скажу пра нашыя стасункі з сродкамі масавай інфармацыі. Я ўжо адзначала, што мы недастаткова карыстаемся тымі магчымасцямі распаўсюду інфармацыі пра сваю дзейнасць, якія пакуль нам даступныя. Закрываць для шырокай публікі некаторую інфармацыю пра мерапрыемствы і акцыі вымушаюць элемэнтарныя патрабаванні бяспекі грамадzkіх актывісту і арганізацыяў. З гэтых жа меркаванняў не заўжды можна анансаваць акцыі. Але для таго, каб людзі ведалі, што мы і вы працуем не для адмывання грошай, як кажуць прапагандысты рэжыму, а для людзей, для пабудовы цывілізаванага демакратычнага грамадzтва, мы ня проста павінны, а абавязаны даваць інфармацыю грамадzтву.

Зразумела, рыхтаваць інфармацыю павінен чалавек, які ведае, па-першае, як падаць паведамленне, каб нікому не нашкодзіць. А па-другое, гэты чалавек павінен ведаць, як падрыхтаваць інфармацыю так, каб яна зацікаўіла журналістаў і рэдактараў выданняў. З уласнага досьведу я выдатна ведаю, якія пераборлівия бываюць мэдынікі. Але яны – наш інструмент выхаду да шырокага грамадzкага кола, таму мы павінны лічыцца і працаваць зь імі. Чым больш прафэсійна будуть працаваць асобы, адказныя за

{ КАМПАНІЯ }

Канстытуцыйны суд даў адпіску грамадзкім актывістам

арганізацыю сувязі з грамадзкасцю, тым больш людзі будуць ведаць пра трэці сэктар, больш будуць нас паважаць і бачыць у нас альтэрнатыву. Няхай сабе альтэрнатыва на мясцовым узроўні, але альтэрнатыва сёньняшній рэчаіснасці, ад якой ужо стамліся многія.

Такім чынам, вымалёўваеща проблема, якая і ёсьць асноўная тэмай гэтых разважаньняў. Мы не імкнемся прыцягваць у нашыя арганізацыі тых самых прафесіяналаў, якія б ведалі, ЯК і ШТО пісаць у інфармацыйных паведамленынях арганізацыі – іх прынята называць сыходнай дакумэнтацией. Я згодная таксама і з тым, што такіх людзей у грамадzkім сэктары ня так шмат. Для прыцягнення да працы такіх прафесіяналаў неабходна стварыць пэўныя ўмовы працы, што не заўжды ўдаецца. Але мы не шукаем ні людзей, ні сродкаў, ні магчымасцяў для іх працы. Адмыслоўцы ў справах сувязяў з грамадзкасцю, якія цяпер актыўна і якасна працуяць у грамадzkім сэктары, – гэта, як правіла, самавучкі. Яны самі пачыналі наладжваць інфармацыйную працу і ўжо пасля шукалі магчымасці пераймання досьведу ад адмыслоўцаў.

Апошнім часам я ня чула пра якія-небудзь навучальныя праграмы па падрыхтоўцы прэс-сакратараў няўрадавых арганізацыяў. Ізноў гэта праз тое, што вельмі часта мы недацэнваем ролю прэс-сакратара. Менавіта прэс-сакратар зьяўляецца правадніком арганізацыі ў мэдыі, а праз іх – да грамадзвта, да грамадzkай сувядомасці.

На мой погляд, прычына мінімізацыі ролі грамадzkіх інстытуцый і незалежных СМИ ў фармаванні грамадzkай думкі палягае ў тым, што ні адны, ні другія не разумеюць і ня хочуць разумець узаемазалежнасці ў існаваньні. І таму нам з вамі трэба першымі пачынаць наладжванье партнэрскіх сувязяў з чацвертай уладай і зъмяніць ситуацыю ў лепшы для нас і нашай краіны бок.

Сябры грамадzkіх аб'яднаньняў Беларусі атрымалі адказ Канстытуцыйнага суду на свой зварот, у якім яны выклалі прапановы па змене нормаў заканадаўства.

Канстытуцыйны суд Беларусі лічыць, што існае заканадаўства ў сферы грамадzkіх аб'яднаньняў зыходзіць “з інтэрэсаў як дзяржавы, так і грамадзянаў”. Гэтак Канстытуцыйны суд характарызуе заканадаўчыя акты, якія прадстаўнікі трэцяга сэктару лічаць перашкодай для рэалізацыі свайго права на свабоду аб'яднаньняў. Грамадzkія актывісты, у прыватнасці, прапаноўвалі перагледзець такія палажэнні, як забарона на дзейнасць ад імя незарэгістраваных аб'яднаньняў і на выкарыстаньне ў якасці юрыдычнага адрасу жыльлёвага фонду, а таксама наступныя: функцыянованьне Рэспубліканскай камісіі па рэгістрацыі грамадzkіх аб'яднаньняў, пытаньне мінімальнай колькасці ініцыятараў стварэння аб'яднаньня і забарона на дзейнасць мясцовых арганізацыяў па-за межамі адміністрацыйнай тэрыторыі, на якой яны зарэгістраваныя. Грамадzkія аб'яднаньні выклалі бачаньне таго, як трэба выпраўляць хібы ў заканадаўстве.

Нагадаем, што кампанія грамадзага абмеркаваньня па змене заканадаўства была распачатая 10 сінегня 2004 г. у межах кампаніі “Наша салідарнасць”. Пропановы былі накіраваны ў Канстытуцыйны суд і дэпутатам Палаты прадстаўнікоў.

“Канстытуцыйны суд не прыслухаўся да нашых прапановаў, – кажа каардынатор систэмы калектыўнай абароны няўрадавых арганізацыяў Юры Чавусаў. – Мы атрымалі проста адпіску. Няма ацэнкі тых аргумэнтаў, якія былі выкладзеныя ў нашым звароце. Ёсьць проста голае цытаваньне

нормаў заканадаўства, якія мы і просім зъмяніць, бо яны не адпавядаюць міжнародным прававым актам. У адказе нават няма згадкі пра міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах. Канстытуцыйны суд ухілецца і ад ацэнкі пытаньня правапрымінельнай практыкі – то бок як гэтыя спречныя нормы заканадаўства выкарыстоўваюцца Міністэрствам юстыцыі”.

Дэпутаты Палаты, да якіх грамадzkія актывісты звярнуліся з просьбай выкарыстаць свае дэпутацкія паўнамоцтвы і дэмакратызаваць заканадаўства, пераважна ўхіліліся ад адказу і ня выказаліся па сутнасці выкладзеных прапановаў. Некаторыя ўвогуле сказаі, што гэта ня іх справа.

Як адзначыў Ю. Чавусаў, з боку грамадzkіх арганізацыяў зварот быў спробай дыялёгу з уладамі па канкрэтных пытаньнях нарматыўна-прававой дзейнасці грамадzkіх аб'яднаньняў. Аднак улады ад гэтага ўхіліліся. “Мы плянуем правесыць абмеркаваньне з удзелам тых, хто падаваў звароты, запросім экспертаў. І па выніках размовы вырашым, што рабіць далей”, – паведаміў Ю. Чавусаў.
Натальля Валакіда

Маштабная акцыя

Будзе праведзенае дасьледаванье грамадзкага сэктару Беларусі

Грамадзкі сэктар Беларусі існуе і развіваецца вось ужо на працягу пятнаццаці гадоў, нягледзячы на шматлікія проблемы і перашкоды. Увесь гэты час грамадзкая арганізацыі, іх сябры, партнёры, донары, мэтавыя групы адчуваюць значны дэфіцит статыстычнай і аналітычнай інфармацыі аб стане трэцяга сэктару ў Беларусі. І дэфіцит гэты ў нас адчуваецца больш востра, чым у іншых краінах усходнееврапейскага рэгіёну. Гэта звязана з доўгім пэрыйдам існавання ў рэпрэсіўным асяродзьдзі, якое змушае НДА выкарыстоўваць нетыповыя схемы працы і дзейнічаць “у цені”, часта без легальнага статусу. Зарэгістраванасць вельмі часта ня ёсьць паказынкам “рэальнасці” арганізацыі. Таму дзяржаўная статыстыка, інфармацыя з афіцыйных рэестраў і блізка не адлюстроўваюць рэальный сітуацый.

Свой унёсак робіць і манапалізацыя СМІ дзяржавай: НДА маюць вельмі абмежаваны доступ да мэдияў, мала магчымасцяў дазнацца пра дзейнасць сваіх калегаў. Такім чынам, СМІ таксама ня могуць разглядацца крыніцай інфармацыі аб працы трэцяга сэктару.

Спрабы дасьледаванья рабіліся некаторымі міжнароднымі і беларускімі арганізацыямі, але абсолютная большасць з іх не даюць у дастатковай ступені поўнага апісання стану трэцяга сэктару. Акрамя таго, гэтыя дасьледаваныя маюць статычны характар і больш арыентаваныя на ацэнку сучаснай альбо мінулай сітуацыі, чым на праңоз будучых падзеяў, тэндэнцыяў і прыярытэтаў для трэцяга сэктару Беларусі ў прыватнасці і грамадзтва наагул.

Яшчэ адна прычына, з якой існуе недахоп якансай аналітычнай інфармацыі пра стан нашага трэцяга сэктару, — пасіўны і нешырокі ўдзел саміх грамадзкіх арганізацыяў у правядзеніі аналітычных і статыстычных дасьледаванняў. Беларускія НДА да апошняга часу не надавалі адпаведнай увагі наяўнасці такой інфармацыі, не разглядалі яе як карысную

для сябе і свайго арганізацыйнага разьвіцця.

У апошнія гады ў стаўленыні грамадзкага сэктару нашай краіны да гэтых пытанняў назіраюцца зьмены ў пазытыўны бок. Відавочна, што пераход на новы, больш якасны ўзровень працы, неабходнасць павышэння эфектыўнасці дзейнасці НДА вымагаюць больш поўнага дасьледаванья рэурсаў і патэнцыялу грамадзкага сэктару Беларусі.

У канцы мінулага году з ініцыятывы Праўлення Асамблеі НДА быў створаны аўтарскі калектыв па падрыхтоўцы і правядзеніі дасьледавання грамадзкага сэктару, у які ўваішлі эксперты як з грамадзкага сэктару Беларусі, так і спэцыялісты звонку, ня ўцягнутыя ў дзейнасці НДА.

У выніку правядзення дасьледавання аўтарскі калектыв мае на мэце атрымаць наколькі магчыма поўнае ўяўленыне аб рэурсах і патэнцыяле грамадзкага сэктару. Гэта, паводле меркавання дасьледнікаў, дапаможа пераадолець імаверныя небяспекі і эфектыўна выкарыстоўваць магчымасці НДА на карысць дэмакратызацыі і разьвіцця беларускага грамадзтва. Плянуецца, што дасьледавань-

не ўпершыню ахопіць каля 2000 арганізацыяў. Дасьледавацца будуть арганізацыі паводле прынцыпу рэальнай дзейнасці, а не зарэгістраванасці-незарэгістраванасці.

На сёньняшні дзень сябры аўтарскага калектыву прааналізавалі некалькі дзясяткаў дасьледаванняў трэцяга сэктару Беларусі і замежных краінаў з мэтай больш грунтоўнай падрыхтоўкі да плянавання будучага дасьледавання. У хуткім часе съпіс сабраных дасьледаванняў, з анатацыямі на кожнае з іх, будзе зьмешчаны на сایце www.belingo.info. Цяпер дапрацоўваецца плян і інструментар дасьледавання. Плянуецца правядзенне фокус-групы з мэтай апрабавання інструментару (пытањні для анкеты, інтэрвю, фокус-групаў) і яго скарэктавання. У канцы чэрвеня адбудзеца презентацыя пляну дасьледавання для грамадзкіх актыўістаў.

Актыўны этап дасьледавання заплянаваны на восень гэтага году, пасля чаго будуть прааналізаваныя атрыманыя звесткі, зробленыя высновы і рэкамэндацыі. Друкаваная вэрсія вынікаў дасьледавання будзе шырока распаўсюджвацца сярод беларускіх НДА і іх партнёраў.

Аўтарскі калектыв спадзяеца, што вынікі дасьледавання будуць карыснымі для беларускіх НДА і будуть выкарыстоўвацца грамадzkімі арганізацыямі дзеля паліпшэння сваёй дзейнасці, разьвіцця і ўмацавання партнёрскіх стасункаў. Таксама вынікі дасьледавання будуць цікавы і замежным партнёрам для лепшага разумення спэцыфікі разьвіцця беларускага трэцяга сэктару і вызначэння сваіх прыярытэтаў.

**Алена Валынец-Чарняева,
сябра аўтарскага калектыву**

НДА, якая думае пра будучыню, абавязкова выкарыстае матэрыялы дасъледаванья

Улад Вялічка, кантактная асаба “Forum Syd” у Беларусі:

— Я лічу, што большасць дасъледаваньня ў, якія праводзіліся ў Беларусі і мелі ў якасці аў'екту дасъледаванья трэці сэктар, не зъмяшчалі шматлікай інфармацыі, якая магла б быць карыснай найперш для саміх НДА. Гэта адбывалася праз тое, што асноўныя заказчыкі такіх дасъледаваньняў — той ці іншы донар. І зь яго боку гэта правільны падыход. Донар жадае ведаць, наколькі карыснымі і выніковымі былі яго інвэстыцыі. Але атрымліваецца, што такім пытаньнем не задаюцца самі беларускія НДА. Ці не гаворыць гэта аб tym, што ім ня вельмі цікава ведаць, наколькі эфектыўная іх дзеянасць? Мне здаецца, што ў пэўнай ступені гаворыць. Таму і захацелася пачаць рабіць першыя крокі ў кірунку больш якаснага аналізу сэктару сваёй дзеянасці. Дасъледаванье — адзін з такіх кроакаў.

Асабістая я маю дзівие раёназначныя мэты. Першая заключаецца ў tym, каб у Беларусі ў межах самога трэцяга сэктару з'явіліся аналітычныя группы (чым больш — tym лепш), здольныя рабіць якасны і падрабязны аналіз дзеянасці грамадзкіх арганізацый, які мог бы быць скарыстаны найперш самім НДА, а таксама партнэрамі, донарамі, СМИ і г. д. Другая мэта выходзіць з часткі маіх інтарэсаў як кантактнай асабы Швэдзкага цэнтра разъвіцця міжнароднага супрацоўніцтва “Forum Syd” — дапамога грамадзкім арганізацыям у арганізацыйным разъвіцці. Я бачу такое дасъледаванье вельмі карысным яшчэ і дзеля того, што яно дае магчымасць арганізацыі парашунаць сябе зь іншымі, зрабіць першапачатковую самаацэнку. Тая НДА, якая зацікаўленая ў буду-

чым, абавязкова выкарыстае матэрыялы такога дасъледаванья для плянаванья сваёй асабістай праграмы арганізацыінага разъвіцьця.

Ірына Жыхар, намесніца старшыні Рабочай групы Асамблей НДА Беларусі:

— Дасъледаванье патрэбнае, каб мець дакладнае ўяўленне — хто мы, што мы можам, наўшта мы робім тое, што робім. Важна даведацца, ад чаго мае сэнс адмовіцца, што карысна, а што шкодна ў нашай працы і, наагул, якая місія і перспектывы разъвіцьця трэцяга сэктару ў гэтыя няпросты для актыўных, свабодных, разумных людзей час. Спадзяюся, што вынікі дасъледаванья дадуць адказы на многія пытаньні, якія хвалююць ня толькі мяне, дапамогуць у прыняцці адэксватных часу рашэнняў.

Ірына Белая, магістар гуманітарных навук, NGOшніца з 12-гадовым стажам:

— Чаму мяне зацікаўёў гэты проеккт і я бяру ў ім удзел? Па-першае, я хачу жыць у дэмакратычнай Беларусі. Улічвачуючы, што ў сёньняшній Беларусі трэці сэктар з'яўляецца апошнім бастыёнам перед наступающим таталітарызмам і адзіным правадніком ідэяյ дэмакратыі ды грамадзянскай супольнасці, “фармавальнікам” грамадзянскай (партыцыптарнай) палітычнай культуры, неабходна яго ўзмацняць і падтрымліваць. Пры таталітарызме, які зьдзяйсьніе прэсінг на ўсе грамадзянскія ініцыятывы, неабходныя разлічаныя хады (крокі) дзеяньня з той мэтай, каб захаваць элементы грамадзянскай супольнасці. Вельмі важна адшукаць мэханізмы для

ўмацаванья трэцяга сэктару, які сёньня з'яўляецца “зьнікаючым відам”.

Для таго каб плянаваць узмацненьне трэцяга сэктару ў цэлым, неабходна разумець тэндэнцыі яго разъвіцьця, фактары, якія аказваюць уплыў на гэтае разъвіцьцё. Без наяўнасці статыстычна дакладных даных і іх аналізу гэта зрабіць немагчымым. Цэласных дасъледаваньняў беларускага трэцяга сэктару і яго інстытутаў практична няма (у адрозненьне ад Расеі, Украіны і іншых краінаў). Тыя ж, што ёсьць, у сваёй большасці не з'яўляюцца статыстычна дакладнымі і мэтадычна абаснаванымі. Хаця ёсьць патрэба ў поўнай карціні беларускіх НДА, тэндэнцыях і прагнозах разъвіцьця, якія робяцца не інтуітыўна, а на навуковай аснове.

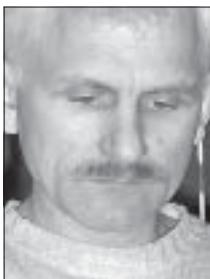
Па-другое, мне б хацелася практыгнуць дасъледаванье, якое распачала яшчэ ў магістратуры ЭГУ, у сферы мэханізмаў фармаванья каштоўнасцяў грамадзянскай супольнасці і дэмакратыі, тым самым узмацняючы магчымасці беларускіх НДА ў фармаваньні грамадзянскай палітычнай культуры ў насељніцтва Беларусі.

Запісала Аксана Вайтовіч

Трагедыя Толіка Сыса

Алесь Бяляцкі

У першыню мы пазнаёмліся з Анатолем Сысом, калі вучыліся на першым курсе гомельскага філфаку. Чаму я кажу "мы", бо на

адным патоку з мною вучыўся Едрусь Акулін і Сяржук Сыс, які хоць і меў такое ж прозвішча, але паходзіў з суседняй з Анатолем вёскі. Да нас у аўтарыю зазірну малады хлопец зь съветлымі валасамі і трохі выпучанымі вачымі безапэляцыйна абвесыць: "Я – паэт Анатоль Сыс! Калі сядзіш на ёсьць паэты ці празаік – сёньня ўвачары прыходзіце на паседжаньне літаратурнага гуртка "Крынічка"!"

Натуральна, што мы ўтрох туды і пайшлі. Там і пазнаёмліся. Сыс вучыўся на трэцім курсе і быў вядомым на ўесь філфак паэтам. Хаця добрых жывых настаўнікаў ці паплечнікаў у яго не было. Віктар Ярац, які вёў тады паседжанні "Крынічкі", таксама Толікаў зямляк, родам з суседняй вёскі, хутчэй быў за сябра. А нас, маладзейших, пакуль што ён ня браў у разылік. Пазыней, ужо ў Менску, убачыўшы нас зь Едрусем, заўсёды ганарова абвяшчай усім: "Глядзіце, гэта мае дзеці!" І сапраўды, першых пару гадоў ува ўніверсітэце мы "глядзелі яму ў рот".

Толік сам шукаў і выбіраў сабе паэтычных настаўнікаў. Ня памятаю, каго ён хваліў з расейскіх паэтаў, а зь беларускіх ганарова абвяшчай: "У маладой беларускай літаратуры ёсьць трох сапраўдныя паэты: Разанаў, Някляеў і Пашкоў!" І трэба сказаць, што амаль не памыліся. Прынамсі, два з іх дакладна застануцца ў беларускай літаратуре.

Нядыўна адышоў у вечнасць выдатны беларускі паэт Анатоль Сыс (1959–2005). Пра яго кажуць, што ён быў паэтам ад Бога, таленавітым, непаўторным. Ужо ў брэжнеўскія часы стаў носьбітам беларушчыны – сам спазнаў яе і далучаў маладзейшых, для якіх быў аўтарытэтам, а ў нечым і настаўнікам. Браў удзел у падпольнай партыі "Група Незалежнасць", якая дзейнічала ў Беларусі з пачатку 1980-х гг. Пазыней ягоны лёс склаўся трагічна: хварэў, піў, ня мог сябе кантроліраваць, учыняў публічныя скандалы, якія пасыля скарыстоўвалі ў сваіх паскудных фільмах азаронкі. Але, нягледзячы ні на што, ён заставаўся геніяльным паэтом, якому было цяжка ўладкавацца ў гэтым жыцці, у гэтым рэчаінсці...

Мы працягваем друкаваць успаміны Алесія Бяляцкага пра пачатак беларускага грамадзка-палітычнага незалежніцкага руху. Сёньняшняя публікацыя прысьвечаная памяці Анатоля Сыса.

Добра памятаю першы пачаты мною верш Сыса, які ён прачытаў на "Крынічцы". Там было што-съці пра забітага дэльфіна, які плаваў у моры, а побач зь ім плавалі ягоныя мазгі...

Гэтая пэўная саматужнасць, аддаленасць ад літаратурнага Менску наклала адбітак на ўсё ягонае далейшае жыццё і літаратурныя шлях, які ён церабіў выключна сам. Адсутнасць аўтарытэтаў – небяспечная рэч. Яна дазваляе бясстрашна ісці наперад і дасягаць неймаверных вышыніяў, але часам даводзіць жыццё да поўнага анархізму і робіць яго проста бессэнсоўным.

Сыс любіў гучны съмех, цікавыя, а часам і балючыя жарты. Прыгожы і вельмі дужы, ён ужо тады падабаўся многім філфакаўкам. І часам круціў зь імі раманы. Але ужо ў тыя гады ён прысьвяціў сябе адной паненцы – паэзіі. Імкнучыся дасягнучы максымальнай шчырасці ў паэзіі, ён амаль не аддзяляў паэзію ад жыцця і быў гэткім жа шчырым у жыцці, што часта ставіла яго ў драматычныя сітуацыі. Рэзы два яго зьбіраліся выганяць з універсітэту. Не за тое, што ён кепска вучыўся, а за тое, што ён казаў праўду выкладчыкам у вочы. Былі выкладчыкі, якія яго любілі, а былі такія, якія ненавідзелі. Спраўджвалася ба-

нальная ісціна – мізэрнасці ненавідзяць талент за тое, што ён не такі як усе.

Што датычыць жартаў – любіў апавяданы і ствараць розныя недарэчныя і съмешныя сітуацыі. Вось адна з гісторыяў, якую ён распавядаў у студэнцкія гады. Калі Толіку было гадоў пятнаццаць, ён з бацькамі рамантаваў мапэд. Дакладней, бацька рамантаваў, а ён дапамагаў. Бацька разбіраўся з ручкай счапленыя і газу на рулі, а Толік мусіў націскаць на піпку на маторы, падкачываючы ў матор бэнзін, бо адначасова адзін чалавек гэтага зрабіць ня можа. Але ён загледзіўся на нешта, задумаўся. Бацька скамандаваў: "Анатоль, падсасвай!" Толік не пачуў. Бацька паўтарыў гучней: "Анатоль, падсасвай!" Той ізноў не адзагаваў. Тады бацька зароў на яго: "Сасі, ... тваю маць!"

А наступная гісторыя адбылася ўжо ў Гомелі. Толік і два ягоныя аднавіскоўцы, таксама здаровыя і мажнія хлопцы, прыйшлі ў рэстаран. Селі за столік. Да іх падышла афіцыянтка і прапанавала зрабіць заказ. Абсалютна сур'ёзныя, без усьмешак на твары хлопцы далі заказ: "Тры місіі баршчу і буханку хлеба!" Афіцыянтка разгубілася і, адходзячы ад іх задам, адно толькі паўтарала: "Не ўграйце! Не ўграйце!"

У нечым ён, безумоўна, паўпльваў на нашае станаўленне як асабаў, на нашу ўнутраную незалежнасць. Добра памятаю, што ён паўсюль хадзіў з нататнікам зь вершамі, якія ён пісаў пакутліва доўга, перапісваючы, прагаворваваючы на прапахлых супамі інтэрнатаўскіх лінолеўмных калідорах, дашліфоўваючы ўначы, перабіраючы слова, як каштоўныя камяні. Аднойчы ён убачыў нас, калі мы ішлі з начнай разгрузкі сухой гарчыцы, брудных і стомленых, сказаў нам: «Напрацаўца пасыпееце! Вучыцеся, пакуль у вас ёсьць такая магчымасць, чытайце, пішыце, пакуль кормяць вас бацькі!» Гэта ўразіла мяне. Я падумаў — і прайда! Ды болей на начнай разгрузкі не хадзіў.

Ды была яшчэ адна начная разгрузка, на якую мы патрапілі ў будатрадзе, дзе былі разам з Едрусем і Толікам. Разгрузка калійных угнаенняў з вагонаў. Грошай у будатрадзе на Хойнічыне плаціла мала. Мы будавалі дамы ў Бабчыне, якія цяпер стаяць пустыя, бо там радыяцыйная зона. І вось нашыя камандзіры дамовіліся на калым. Па два чалавекі на вагон, цэлую ноч мы кідалі шуфлямі гэтае ўгнаенне, а Толік час ад часу запіявалі магутным голасам штосьці з Доны Самар (была такая папулярная на дыскатэках у тых часы амэрыканская съявачка). Амаль сюррэалістычная карціна: ціхая палеская ноч, якая, не пасьпейшы скончыцца, ужо запалілася на ўсходзе мяккім золкам, вялізныя празрыстыя зоркі, чысты съпейзвар'яцелых салаёў і магутны рык няўтомнага Сыса.

Першыя мае спробы ўцягнуць яго ў моладзевы нацыянальны рух, які тады распачалі менскія студэнты — Вінцук Вячорка, Сяргжук Сокалаў, Сяргей Дубавец, — ён успрыняў насыцярожана. Ка заў, што ў Менску там — нацыяналісты і што ўсё гэта скончыцца турмой.

Хоць і з проблемамі, універсытэт ён, дзякуючы дэкану, скончыў і пайшоў у войска на паўтары гады. Служыў у Польшчы, у Легніцы ў пантонным батальёне. У Польшчы якраз разгортаўся незалежніцкі рух, і, як ён распавядаў,

Анатоль Сыс, Ендрусь Акулін і Алесь Бяляцкі ў будаўнічым атрадзе, в. Бабчын, 1980 г.

на плоце вакол вайсковой часткі ім часта малявалі тое, што думалі пра іх. За гэты час падрасльі і мы, даўно ўжо перайшлі на беларускую літаратурную мову, павялічылі свае веды ў беларушчыне, паширылі кола аднадумцаў. І гэта моцна ўразіла Толіка пасыля прыходу з войска. Ягоная шыкоўная трасянка, якой ён вечна фарсіў падчас вучобы, цяпер выглядала ўжо анахранізмам. І ён адразу ж перайшоў на літаратурную мову, на якой размаўляў ужо да канца жыцця. Ён і да нас пачаў ставіцца ўжо як да роўных. Працуючы ў «раёнцы» ў Ветцы, часта бываў у

нас у інтэрнаце, браў чытаць кніжкі, слухаў мае гарачыя аповеды з гісторыі Беларусі, што здолеў накапаць у пэрыёдышках. Чытаў Ермаловіча, Абдзіровіча, якія на фатадзымках хадзілі тады ў нас па руках. І не такія страшныя ўжо былі для яго нашыя нацыяналісты. Неўпрыкмет, атрымаўшы патрэбныя веды, ён і сам стаў носьбітам беларускай нацыянальнай ідэі.

Увесень 1984 г. я паступіў у аспірантуру інстытуту літаратуры Акадэміі навук і атрымаў месца ў інтэрнатаўскім пакой на Акадэмічнай, 3. Там яшчэ давучваўся Юзік

Янушкевіч, ужо вучыўся гісторык Мікола Крывальцэвіч, толькі паступіў Генадзь Сагановіч. У нас адразу ж склалася беларускае кола і закіпела актыўнае жыццё. У гэты ж час, кінуўшы сваю “районку”, у Менск прыехаў Толік Сыс. Ня маючы жытла, спаў у пакой у мяне, у Генадзя Сагановіча, які меў аднаасобны пакой. Ён хадзіў шукаў у Менску працу, пакутаваў, шумна ўздыхаў — і напісаў хіба што за гэтых пару месяцаў адных з найлепшых сваіх вершаў: “Пацір”, “Маналог Апанаса Філіповіча”, “Дух” ды яшчэ некалькі іншых. Таксама напісаў пару артыкулаў па беларускай культуре, у прыватнасці для “Маладосці”, пра слуцкія пасы. Урэшце знайшоў працу на тэлевізіі, за што вельмі дзяякаваў Генадзю Бураўкіну. Сыс атрымаў пакой у інтэрнаце і неяк зачапіўся за Менск. За гэты час ён пазнаёміўся зь съведамай беларускай моладзьдзю.

Увесну 1985 г., на Вялікдзень, на Ўсходніх могілках съведамая моладзь і старэйшыя наладзілі ўскладаныне кветак на магілу Ўладзімера Каракевіча. Прыйшлі і мы. Былі прамовы і выступы. Толік таксама выступіў і прачытаў свой верш “Дух”. Як ён чытаў вершы — гэта асобная гаворка. Сыс зачароўваў людзей. Кожнае слова клаляса ў сэрца і душу, гонячы мурашоў па целе і выбіваючы съязуз. Усе зьнерухомелі, бо было ў вершы, апроч усяго, і пра “плюгавага”, які скажа: “Дух — гэта, людзі, Я!” — / Скажа, а сам з рагамі. / Людзі развязаць рот — / Як жа ж, такія слова: / “З намі — увесь народ! / Шлях — да адзінай мовы!” — зь якой пагардай і нянявісцю гучалі гэтыя радкі пра “адзіную мову”! Прапокам вяшчаў ён пра Духа-заступніка, які “Выжыве — гэна так! / Знойдзе... I вам на тацы / Медны падаесьць пятак: / “Вось вам на хлеб, засранцы!” Пра “адзіную мову” тады вяшчалі з самых высокіх трыбунаў. И асацияць з “плюгавым” былі вельмі празрыстыя.

Адразу пасля сканчэння прамовы да Анатоля падышлі трох коратка падстрыжаныя хлопцы ў цывільнім, якія дагэтуль абціраліся ў натоўпе, сунулі яму пад нос

А. Сыс (у цэнтры) у савецкім войску, г. Легніца (Польшча), каля 1983 г.

кніжачкі і паймкнуліся затрымаць. У мяне было пачуваныне роспачы, як, мабысь, і ўва ўсіх, хто там быў. Но што на той час азначала такое затрыманыне — ня ведаў яшчэ ніхто. Я інтынктыўна схапіў аднаго з іх за локаць, спрабуючы нейкім чынам затрымаць, задаючы нейкія недарэчныя пытаньні, накшталт: “За што?!” Адзіны, хто не разгубіўся, дык гэта быў Анатоль, які рэзка развязаўся і... пабег! Гэтага не чакалі і “цихуны”, якія запаздзала кінуліся за ім. Толік зъявіўся ўвечары да нас у інтэрнат і распавёў, што ўцёк ад іх: добра, на могілках на Вялікдзень тады было шмат людзей, і ён, пераседзеўшы за адной з магілаў, выбраўся незаўважаным.

Увесну 1985 г. прыйшла мая чарга ісці ў войска на паўтары гады. Вярнуўшыся ў Менск у восень 1986-га, я ўбачыў Толіка ўжо асвойтаўшымся ў сталіцы, знаёмым з шмат з кім зь беларускіх культурных дзеячоў, фатографаў, мастакоў, моладзевых нацыянальных актыўісташ. Знаёмствам спрыяла ягоная праца. Цягнаючы драты (іншага яму не прапаноўвалі) за камэрамі і асьвятляльнымі ліямпамі, ён меў шмат часу, каб пагаманіць і пазнаёміцца зь цікавымі для яго людзьмі. Сытуацыя ў грамадстве пачала мяніцца, гарбачоў-

ская перабудова надала нам рэальнага імпэту і аптымізму. Пачала пераглядацца ў аўктыўны бок беларуская гісторыя, зъявіліся ў друку забароненыя доўгія гады літаратурныя творы.

Павёты волі, пасля доўгага пэрыяду задушаша і застою, п'янілі нам галовы. Была спроба далучыць Анатоля да падпольнай дзейнасці, якую мы тады праводзілі па меры сваіх магчымасцяў. Я распавёў яму пра нашу группу, у якую ўваходзілі Вячорка, Суша, Івашкевіч, Дубавец ды іншыя, распавёў пра мэты і задачы. Цяпер ідэя незалежнасці Беларусі, яе дэсаветызацыі не была такой нерэальнай. Ён пагадзіўся працаўцаць, удзельнічаць у некалькіх зборках, здаваў складкі (штомесячна па пяць рублёў), але далей справа не пайшла. Паэтычная імпульсіўнасці і шчырасць маглі пашкодзіць і яму, і ўсім нам, таму было вырашана глыбей яго ня ўцягваць, шчыльна працаючы разам у легальным полі. Тым больш што мы разумелі — ягоны паэтычны талент, тыя тэмы, на якія ён пісаў, тыя праблемы, якія ён ставіў у сваіх вершах, ягоныя прамоўніцкія здольнасці, здольнасці пераконваць і ўплываць на людзей ужо маглі быць рэалізаваныя адкрыта і легальна зь вялікай

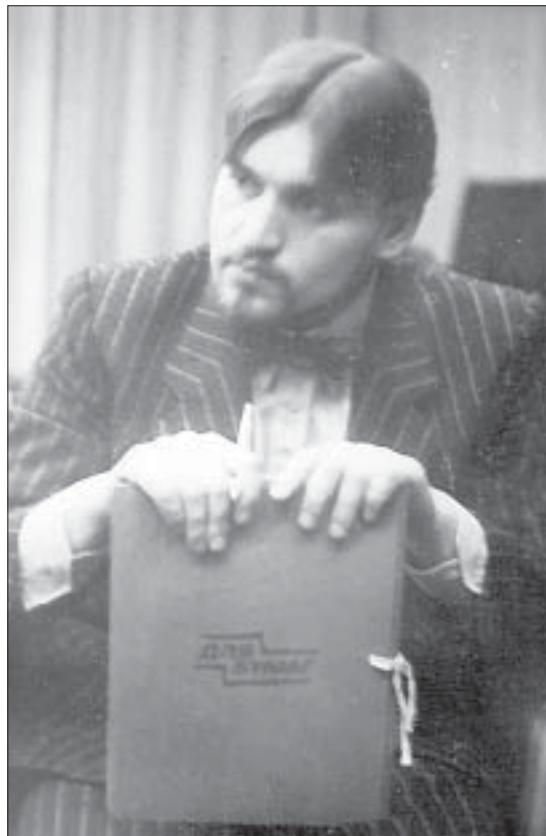
карысцю для Бацькаўшчыны.

У каstryчніку-лістападзе 1986-га на чарговай нарадзе Міктарату (так мы называлі свае патаемныя зборкі) было прынятае рашэнне максымальна разъвіваць легальныя мэты-ды працы ў грамадзтве праз стварэнье “нефармальных”, як іх называлі, арганізацый. Гэта дало пачатак “Талацэ”. А ў сінезні 1986 г. у інтэрнатаўскім пакой Анатоля Сыса ўпершыню сабраліся шэсць маладых літаратараў, якія запачатковалі Таварыства маладых літаратараў “Тутэйшыя”. Яно адыграла значную ролю ў творчым і дэмакратычным жыцці Беларусі ў канцы 80-х гг. Як пазней высьветлілася, адзін з нашай шасцёркі быў завэрбаваны КГБ. Але ўжо нішто не магло спыніць маладзевага руху і

тых грандыёзных перамен-наў у гісторыі Беларусі, якія неўзабаве наступілі і да чаго мы таксама, на-колькі змаглі, прыклалі свае намаганыні. Бліскучая роля ў тагачасным моладзевым нацыянальным руху належала Анатолю Сысу. Калісьці я пра гэта напішу больш падрабязна.

Жыцьцё “Тутэйшых”, літаратурныя вечарыны, выступы на розных “не-фармальных” імпрэзах, узыняцце на шчыт у сваёй творчасці нацыянальной ідзі – усё гэта натхняла ня толькі Анатоля, але і тых людзей, з якімі ён кантактаваў. Эпоха зъменаў нараджае вялікіх творцаў. Трагедыя гэтай эпохі часта становіцца і іхній асабістай трагедыяй.

Здымкі з архіву Алеся Бяляцкага. Друкуюцца ўпершыню

А. Сыс, Менск, 1987 г.

Анатоль Сыс

ДУХ

...ды слова не прагняві,
Бо слова належыць Духу,
Кіньце слова гайні –
І паляціць пацяруха.
Змоўчыць абражаны Дух,
Новае слова народзіць,
Спыніць натоўпу рух,
Каб гаварыць аб народзе.
Зноў прыляціць гайнія,
Выйдзе зь яе плугавы:
“Дух – гэта, людзі, Я!” –
Скажа, а сам з рагамі.
Людзі разявяць рот –
Як жа ж, такія слова:
“З намі – увесь народ!
Шлях – да адзінай мовы!”
Людзі закрыюць рот,
Кожны сябе спытае:
“Гэта ж і я – народ –
Лёс такі прычакаю?”
Людзі закрыюць рот,
Людзі апусцяць вочы...
Вось табе і народ,
Думаць прывыкнуў моўчкі.
З думай такой і вы:

Выжыве Дух-заступнік,
Знайдзе для нас правы,
Знішчыць пасад наш кутні...
Выжыве – гэна так!
Знайдзе... І вам на тацы
Медны падасьць пятак:
“Вось вам на хлеб, засранцы!”

СЪМЕРЦЬ

...Калі ж разьвідненіца ледзь і неба месячнае згіне –
там птушка белая, як съмерць,
свой ценъ на жытку маю кіне,
там птушка белая як сънег,
і ценъ яе, як сънег, халодны,
і съпей яе, як крык галодны,
і плач яе, як д’яблau съмех,
і кліча, кліча мяне ў вырай,
і я ўжо чую ў вышыні
ня д’яблau съмех, а голас ліры...
і слабнущ, слабнущ карані,
ні болю, ні пакут,
ні страху,
я толькі папрашу жывых:
на съмерць ня трэба апранахаў-
яны сіло для крыл маіх.

Беларускамоўныя школы пастаўленыя пад удар

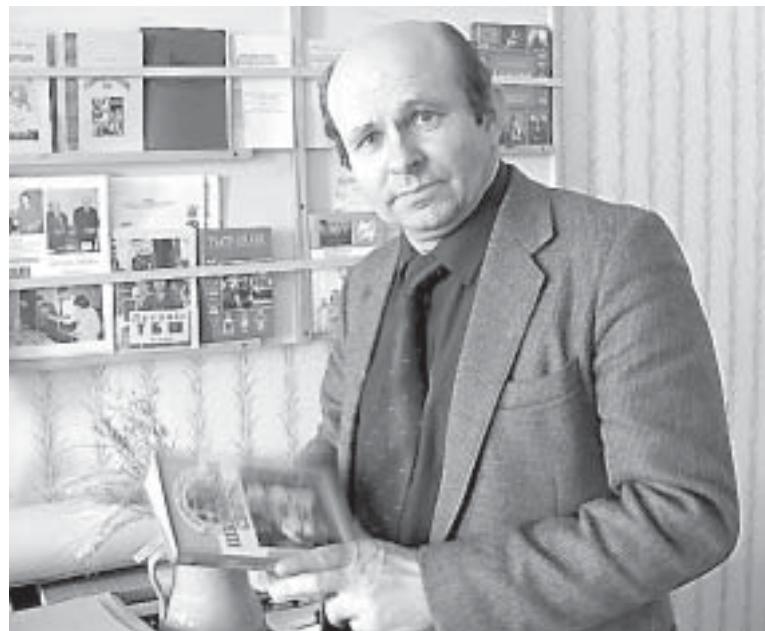
У канцы красавіка адбылася VI асамблей Рэспубліканскага грамадзкага аў'яднання “Таварыства беларускай школы”. ТБШ сёньня зьяўляецца адным з апошніх фарпостаў абароны беларушчыны ў школе, якая ўжо ня першы год вынішчаща рэжымам. Удзельнікі асамблей абмеркавалі сытуацыю, пляны на будучае, пераабралі кіраўніцтва. Трэці раз запар старшынёй грамадзкага аў'яднання быў абраны Алесь Лозка. Сёньня ён адказвае на пытаныні карэспандэнта “Асамблей”.

— Як ТБШ пераадольвае цяжкасці і перашкоды, якіх нямала трапляюща на яго шляху? Былі і папярэжанні з боку органаў юстыцыі, і проблема зь юрыдычным адресам...

— Гэта праўда, праблемаў хапае. Раней наш юрыдычны адрес быў у беларускамоўнай СШ № 2, дзе дырэкторам працаваў намеснік старшыні ТБШ Алесь Сядзяка. Мы, як некамэрцыйная арганізацыя, карысталіся памяшканнем школы бясплатна. Калі з А. Сядзякам ня быў працягнуты контракт і ён стаціў пасаду дырэктара школы, нам давялося шукаць іншае прыстанішча. Юрыдычны адрес мы шукалі два гады. Цяпер маем памяшканье, за арэнду якога штомесяц даводзіцца плаціць немалую для нас суму. Складкі сяброў таварыства на сёньняшні дзень складаюць адну тысячу рублёў на год з чалавека. Безумоўна, гэтага далёка не хапае, каб пакрыць выдаткі. Выратоўваюць ахвяраваныні, пастаянна шукаем фундатараў.

— Якія пляны на будучыню вызначыла нядыўняя асамблея аў'яднання?

— Яны датычачацца працы нашых навуковых лябараторый: пэдага-

Алесь Лозка — дацэнт катэдры этналёгіі і фальклёрыстыкі БДПУ, кандыдат філялягічных навук. Апублікаваў каля 200 навуковых і навукова-мэтадычных працаў. Рыхтуе да абароны доктарскую дысэртацию на тэму “Беларускі народны календар”.
Пасаду старшыні РГА “Таварыства беларускай школы” займае з 1999 г.

гічнай, якая мае назыву “Рэй” (ёю кіруе Максім Чарняўскі), інфармацыйна-мэтадычнага цэнтра для працы з настаўнікамі, экспэримэнタルнай лябараторыі “Эўрапейская школа XXI стагодзьдзя” (яе функцыянаваныне забясьпечваюць Уладзімер Колас, Лявон Баршчэўскі, Ірына Сідарэнка ды інш.). Мы таксама працуем з замежкам, якое не давярае ўсаім Міністэрству адукацыі. Дзякуючы Алесю Сядзяку, ТБШ мае добрыя стасункі з французамі. Нядаўна мы ладзілі завочны конкурс і ўзнагародзілі падчас працы асамблей яго пераможцу — Народны ансамбль песні, танцу і музыкі “Рэй” факультету народнай культуры БДПУ імя М. Танка — пущёўкай на міжнародны фальклёрны фэст у Францыі. У мінулым годзе пры нашай падтрымцы ў Францыі ўжо пабываў на Interfolk дзіцячы

калектыў Мётчанскай сярэдняй школы з Барысаўскага раёну.

— Вядомы факт, што наступ на беларускую систэму адукацыі не перапыняеца. У якім стане сёньня знаходзіцца беларуская школа?

— На жаль, назіраеца толькі занядпад беларускай школы і нагоды для аптымізму ня бачна. Так атрымалася, што большасць беларускіх школаў знаходзіліся ў вёсках і цяпер менавіта яны пастаўленыя пад удар. Штогод скарачаеца блізу сотні такіх школаў. І ня важна, што яны закрываюцца з прычыны эканамічнай немэтазгоднасці і памяншэння вясковага насельніцтва. Факт застаецца фактам: зьнікаюць беларускія школы! Дайшло да таго, што вясковыя школы (адміністрацыйна альбо на “просьбы” бацькоў) пе-праводзяцца на расейскую мову навучанья, чаго не было нават у

БАРАНАВІЧЫ

На “Чорным моры” зьбяруща маладыя эколягі

Грамадзкая ініцыятыва “Моладзевы экалягічны цэнтар “Зялёная плянэта-ІНФА” плянуе арганізаціа ў чэрвені Другі рэспубліканскі фэстываль экалягічных ініцыятываў “Экакруг-2005”.

Фэстываль пройдзе з 26 па 30 чэрвеня на вадасховішчы Гаць Баранавіцкага раёну, якое, на думку арганізатораў, зъюльяеща мясцовым “Чорным морам”. Эколягі лічаць, што прыдатнейшага месца для гэтага мерапрыемства не знайсці: тут прыгожая прырода, лодачная станцыя, мноства базаў для адпачынку.

Падчас фэстывалю адбудзеца аблеркаваныя сумесных праектаў і праграмаў, экспкурсіі. Удзел у форуме могуць прыняць эколягі, якія прадстаўляюць школьніцтвы, экалягічныя гурткі і цэнтры, а таксама ініцыятыўныя прыродазнаўцы. Маладыя эколягі – удзельнікі фэстывалю будуть мець перавагу ўва ўдзеле ў міжнародных праектах за кошт арганізатораў з Польшчы, Расеі і Украіны. **Зыміцер Паталятаў**

савецкія часы! Парадокс, але калі раней захавальнікам беларускіх традыцый, мовы, культуры была вёска, дык цяпер беларускасць трошки ажывае ў гарадах.

У сітуацыі, калі дзяржава ня робіць захадаў, каб абараніць беларускую школу, грамадзкія арганізацыі, як ТБШ, ТБМ ды некаторыя іншыя, выконваюць ролю “міністэрства беларускай адукациі”. Мы ладзім конкурсы на найлепшую беларускую школу, найлепшую беларускую школьнную газету, арганізуем сэмінары для настаўнікаў, заахвочваем іх.

– Хто ж вінаваты ў тым, што мы маєм такую сумную карціну?

– Мы вінаваты самі. Беларусы – адзіная нацыя ў Эўропе, якая так нядбайна ставіцца да сваіх каштоўнасцяў. Карае нас Бог за гэта...

Гутарыў Арыём Лява

ВАЎКАВЫСК

“Аслона” атрымала папярэджанье

Ваўкавыскэ грамадзкае аб’яднаньне “Аслона” атрымала папярэджанье ад Гарадзенскага абласнога ўпраўлення юстыцыі. Падставай для яго вынісеньня стала аб’ява, надрукаваная ў мясцовай незалежнай газэце.

Паводле словаў старшыні “Аслона” Мікалая Кавальчука, у ваўкавыскай “Местной газете” рэгулярна друкаваліся аб’явы пра дзеянісць грамадzkай прыёмнай. Чыноўнікі з Гарадзенскага абласнога ўпраўлення юстыцыі палічылі, што яна не адпавядае місіі арганізацыі, і вынеслі папярэджанье. На думку М. Кавальчука, насамрэч прычынай такога расшыння можа быць скарга мясцовых адвакатаў, якія апошнім часам пачалі губляць сваіх кліентаў. Аказваецца, “Аслона”, якая выступае ў абарону правоў падаткаплацельшчыкаў і спажыўцоў, карыстаецца вялікай папулярнасцю ў гараджанаў. Былі выпадкі, калі за месец у аб’яднаньне па дапамогу звязрталася да 150 чалавек.

Язэп Палубятка

ВІЦЕБСК

Падрыхтаваны гістарычны агляд парушэнняў правоў чалавека

Навукова-дасыледчае краязнаўчае таварыства “Спадкаемцы”, якое дзейнічае пры аддзеле беларусазнаўства і краязнаўства Віцебскага абласнога аб’яднання пазашкольнай працы зь дзецімі і падлетькамі, падрыхтавала “Гісторыю рэпрэсій, дыскрымінацыі і ганенняў у Віцебску”.

Праца ахоплівае ўесь пэрыяд існаванья гораду над Дзьвіной, пачынаючи з VI стагодзьдзя. Закранаючы такі значны часавы працяг, праца не прэтэндуе на паўнату дасыледаваньня, а мае на мэце прыцягнуць увагу тых, каму дарагія права чалавека і хто цікавіцца даунінай Віцебску: краязнаўцаў, гісторыкаў, праваабаронцаў, актыўнай, съядомай моладзі.

“Гісторыя рэпрэсій...” распавядае пра 19 відаў парушэнняў праваў чалавека. Адкрывае “чорны съпіс” дыскримінацыя паводле нацыянальнай прыкметы, а завяршае – пашпартызаны і систэма пратіску. Усе парушэнні праілюструюцца ў табліцы.

{ ДАВЕДКА “АСАМБЛЕІ” }

У 2002/03 навучальным годзе адразу 152 школы зь беларускай мовай навучаньня спынілі сваё існаванье (а ўсяго быті зачыненых 184 школы), у мінулым навучальным годзе на стала яшчэ 118 школ зь беларускай мовай навучаньня і 51 – дзівюхмоўных (усяго 169).

У мінулых гады ў адносна станоўчым пляне вылучаліся Гарадзенская і Менская вобласці, а цяпер і да іх дайшла чарга русіфікацыі. Цікавая сітуацыя складваецца на Магілёўшчыне і Гомельшчыне. Упершыню за некалькі гадоў на Магілёўшчыне, напрыклад, школ зь беларускай мовай навучаньня стала на 5 больш, а колькасць расейскіх паменшылася на 15. Магчыма, тут назіраецца

феномэн мяжы, калі далей падаць нельга. Тры гады таму ў Менску навучаліся на беларускай мове 422 навучэнцы (2,9% ад агульнай колькасці) падрыхтоўчых клясаў, у мінулым годзе – 404 (3%), сёлета – ужо 375 (2,8%). А вось на Гомельшчыне навучаўся па-беларуску 2639 дзетак, цяпер – 3069, на Магілёўшчыне – адпаведна 2203 і 2320. У 1996/97 г. па-беларуску ў краіне навучаўся 32,9% школьнікаў, цяпер – 23,8%, у Менску – толькі 4,2%. Летасць у Менску было 7 цалкам беларускамоўных школ, цяпер афіцыйна засталіся толькі 3 школы. Але і ў іх большасць прадметаў фактычна выкладаецца па-расейску.

траваныя хация б адным прыкладам, паказаная рэакцыя грамадзства і дзяржавы на дыскрымінацыю. Апроч таго, згадваюцца выпадкі абароны ахвяраў перасьледу ці ганенняў. Аўтары дасыльдання прытырмліваюцца канцепцыі, што ўсе парушэнні правоў чалавека так ці іншай былі выкліканы эканамічнымі першапрычынамі. Праца за- вяршаецца агульнай ацэнкай стану і перспектывай сучаснага грамадзства з праваабарончага пункту гледжанья.

Паводле словаў прадстаўнікоў краязнаўчага таварыства “Спадкаменцы”, яны спадзяюцца, што іх дасыльданне паспрыяе зъмене грамадзкай съядомасці ў лепшы бок.

Вячаслаў Андруховіч

ГОРАДНЯ

Улады ня хочуць зъяўленыя ў Горадні вуліцы Яна Паўла II

Гарадзенскія ўлады адмовіліся пераназваць частку вуліцы Курчатаў ў вуліцу імя Яна Паўла II. З такай ініцыятывай да ўладаў зъвярталася грамадзкае аб'яднанне “Polska Macierz Skolna”, актыўісты якога ўжо сабралі 10 тыс. подпісаў гарадзенцаў.

Чыноўнікі Гарадзенскага гарвыканкаму добра ведалі аб зборы подпісаў, паколькі туды грамадзкім актыўістамі быў накіраваны афіцыйны ліст. Плянавалася, што неўзабаве да яго будуть прыкладзены 20 тыс. подпісаў. Аднак гарадзкая ўлады ня сталі чакаць на ўсе подпісы, а даслалі грамадзкаму аб'яднанню адказ. У ім гаворыцца, што “з прычыны значных фінансавых выдаткаў” Гарадзенскі гарсавет прыняў рашэнне пра спыненне перайменавання вуліцаў у Горадні. Праўда, каб адмова не выглядала так пэсымістична, у канцы ліста дапісаны, што “з мэтай прысьвяення адной з вуліцаў гораду імя Папы віш зварот будзе разгледжаны на паседжаныні тапанімічнай камісіі пры зъяўленыні ў горадзе новых вуліцаў”.

Міхал Карневіч

КАСЬЦЮКОВІЧЫ

Вярнулася вольнае слова

У Касьцюковічах (Магілёўская вобласць) аднавілася выданье інфармацыйнага бюлетэню “Заклік”. Мясцовыя актыўісты спадзяюцца зь яго дапамогай ня толькі распаўсюджваць вольнае слова, але і гуртаваць актыўных людзей.

Свежы нумар “Закліку” на пачатку тыдня знайшлі ў сваіх паштовых скрынях жыхары Касьцюковічаў. Яго выданью, ініцыяванаму мясцовымі фронтаўцамі, паспрыяла магілёўскае ГА “Асацыяцыя рэгіянальнага разьвіцця і рэгіянальнага супрацоўніцтва”. Грамадзка-палітычны бюлетэнь “Заклік” калісці меў вялікую папулярнасць у раёне, таму пасля спынення яго выхаду востра адчуваўся недахоп вольнага слова.

Інфармацыйны бюлетэнь выйшаў напярэдадні сустэречы кіраунікоў недзяржаўных грамадзкіх арганізацый Касьцюковічаў, Крычава і Чэрыкава. На ёй былі абмеркаваныя пытаныні ўзаемадзеяння ўва ўмовах цяперашняга жорсткага наступу ўлады на трэці сэктар. Грамадзкая актыўісты прыйшлі да высновы, што супрацьстаяць рэпрэсіям і гвалту можна толькі супольна і з дапамогай, у прыватнасці, такога дзеяснага сродку, якім ёсьць вольнае друкаване слова.

Віктар Войт

МЕНСК

Пад Менскам выяўленае забруджаныне хімікатамі прадуктаў харчаванья

Экалягічная група “Фонд рэалізацыі ідэяў” і Міжнародная сетка па ліквідацыі трывалых арганічных забруджанняў (IPEN) дасыльдавалі ўзоры курыных яек, узятых у вёсцы Вялікі Трасцянец, што ў 5 км ад Менску. Аказалаася,

што канцэнтрацыі ПХБ (паліхлёрбіфэнілаў) перавышаюць фонавы эўрапейскі ўзровень больш чым у 10 разоў, а ГХБ (гексахлёрбэнзолу) — у 5 разоў.

Высокі ўзровень утрыманьня ПХБ азначае, што рэчывы распаўсюдзіліся па-за межы палігону цвёрдых побытавых адкідаў “Трасцянец”. Паводле словаў Яўгена Лабанава з “Фонду рэалізацыі ідэяў”, забруджаныне прадуктаў харчаванья выклікана спальваннем адкідаў альбо захаваньнем на палігоне хімічных рэчываў. А ўсе пералічаныя таксычныя рэчывы (канцэрагены) парушаюць нэрвовую, імунную і рэпродуктыўную сістэмы чалавека.

Віталь Паўлоўскі

Студэнты патрабуюць спынення перасьледу

Навучэнцы факультэту журналістыкі БДУ арганізавалі збор подпісаў пад патрабаваннямі да дэкана аб спыненіні практикі адлічэння і перасьледу студэнтаў за іх грамадzkую актыўнасць і прафесійную дзейнасць.

Студэнты таксама патрабуюць аднаўлення на факультэце іх калегі, журналісткі “Народнай волі” Вольгі Класкоўскай, якая была адлічаная на пачатку траўня. Афіцыйнай падставай для загаду дэкана аб адлічэнні студэнткі-зяўчыні 3-га курсу В. Класкоўскай была названая акадэмічная непаспяховасць. Аднагрупнікі Класкоўскай перакананыя, што пазбаўленне яе магчымасці працягваць адкукацю на факультэце мае выключна палітычную матывацію і сумняюцца адносна аргументаў, якія падтрымалі асуджэнне. У сваёй заяве яны адзначаюць, што сапраўднымі прычынамі адлічэння лічачь працу В. Класкоўскай у “Народнай волі” і ўзгадваныне ейнага імя ў лісьце міжнароднай арганізацыі ў справе абароны правоў журнالістаў “Артыкль XIX” да прэзыдэнта Беларусі А. Лукашэнкі, у якім былі выкладзеныя шматлікія факты парушэнь-

няў правоў журналістаў беларускімі ўладнымі органамі.

Не выключаеца магчымасць уплыvu спэцслужбаў на рашэнні дэкана аб адлічэнні: пасля масавай акцыі 25 сакавіка 2005 г., калі былі зьбітыя журналісты, у тым ліку і Класкоўская, яна накіравала скаргу ва УУС Менгарыканкаму на дзеяньні камандзіра менскага АМАПу Юрыя Падабеда. Доказамі адлічэння па палітычных матывах аднакурснік журнالісткі “Народнай волі” лічыць шматлікія пагрозы і папярэжаныні аб адлічэнні з боку выкладчыкаў факультету.

“Адлічэнне Вольгі для мяне — першая ластаўка пачатку перасъеду за грамадzkую актыўнасць і прафэсійную дзеянасць студэнтаў”, — камэнтуе сёньняшнюю студэнцкую акцыю яе ініцыятарка Алёна Андрэева. Яна лічыць гэтае рашэнне дэкана неабгрунтаваным і палітычна матываваным з шэрагу прычынаў. “Калі не зрабіць спробу спыніць эпэрэсійную машыну зараз, пасля будзе запозна”, — лічыць А. Андрэева.

Ганна Гапановіч

ЗБС зьбіраеца пашырыць сваю дзеянасць на ўсю краіну

На чарговым зьездзе Задзіночаныя беларускіх студэнтаў быў абраны новы лідэр арганізацыі. Старшынёй Рады ЗБС стала студэнтка Лінгвістычнага юніверситету Алена Талапіла.

Перад правядзеннем зьезду моладзь сутыкнулася з той жа проблемай, што і іншыя дэмакратичныя арганізацыі, — ім адмаўлялі ў даваныні памяшканья. “Усе ранейшыя нашыя дамоўленасці з памяшканынямі адмянілі, — гаворыць сябра Рады ЗБС Віталь Кааратыш. — У самы апошні момант адмовіліся ўсе. Гэтая сітуацыя ня дзіўная. Некаторыя людзі нам шчыра казалі, што хочуць дапрацаўваць да пэнсіі. Быў варыянт зьняць памяшканыне ў кавярні. Але, у рэшце рэшт, нават у ка-

вярні зьезд не атрымалася правесыці. Адзіна памяшканье, дзе можна было сабрацца, — управа Партыі БНФ”.

Новы склад Рады разам з прадстаўнікамі суполак распрацаўваў праграму далейшай дзеянасці ЗБС, а таксама вызначыўся з канкрэтнымі мерапрыемствамі на бліжэйшы час. Цяпер больш увагі будзе надавацца дзеянасці ў рэгіёнах і актыўнасці працы дзеля прыцягнення новых сяброў. Для наваствораных суполак будуть праведзены сэмінары дзеля вывучэння дзеянасці арганізацыі, а для новых сяброў правядуць летнік. У плянах ЗБС значацца таксама сэрыя сэмінараў па эканамічнай адукацыі і псыхалагічнай трэнінгі.

“На наш погляд, узьнікла патрэба актыўізаваць працу ў рэгіёнах, а не замыкацца ў Менску, — адзначыў В. Кааратыш. — Мы не хацелі б, каб была цэнтралізацыя ЗБС. Хацелася б, каб праца з рэгіёнамі вялася на больш высокім узроўні. Таму будзем імкнунца паширыць дзеянасць ЗБС на ўсю Беларусь”.

Алена Варажбей

Ліквідаванае Аб’яднаныне беларускіх скаўтаў

Вярхоўны суд Беларусі прыняў рашэнне аб ліквідацыі Аб’яднаныя беларускіх скаўтаў на пазоў Міністэрства юстыцыі.

АБС — адно з найстарэйших грамадzkіх арганізацій Беларусі (было зарэгістраванае ў 1992 г.). У часы найвялікшага ўздыму скаўтынгу ў Беларусі ў сярэдзіне 1990-х гг. АБС налічвала блізу дваццаці структурных адзінак і каля 1500 сяброў. Цяпер на полі беларускага скаўтынгу засталіся рэспубліканскія Беларуская нацыянальная скаўцкая асацыяцыя і Беларускі скаўцкі рух, некалькі рэгіональных і незарэгістраваных арганізацыяў. Скаўцкую праграму рэалізуе таксама YMCA.

Віталь Паўлоўскі

СЛОНИМ

Чыноўнікі не даюць пісьмовага адказу

Згодна з дэкрэтам презыдэнта краіны, да 20 красавіка ўсе грамадзкія арганізацыі і суб’екты гаспадарання павінны былі набыць кнігі заўвагаў і прапановаў. У адваротным выпадку на іх накладаўся штраф у памеры ад 102 да 255 тыс. рублёў.

У красавіку старшыня Слонімскага моладзевага грамадзкага арганізаціі “Ветразь” Алеся Масюк аплациў кошт кнігі ды прыйшоў з квітком у падатковую інспэкцыю. Узяць расейскамоўную кнігу заўвагаў і прапановаў ён адмовіўся, напісаў заяву, што хачеў бы атрымаць яе на беларускай мове. Аказалася, што ўвесь наклад выдання быў аддрукаваны на расейскай мове, і супрацоўнікі Слонімскай падатковай інспэкцыі палічылі за лепшае адаслаць заяву Масюку ў Горадню.

11 траўня А. Масюк у чарговы раз завітаў у Слонімскую падатковую інспэкцыю, дзе сустрэўся з намеснікам начальніка Лідзіяй Жалязоўскай. Ён пацікавіўся лёсам сваёй заявы. Спадарыня Жалязоўская адзагавала нэрвова: “Я Вам ужо сказала, што ў нас няма на беларускай мове. Дзе я Вам яе вазьму?! Толькі для Вас кнігу на беларускай мове выпускаць ня будуць. У Слоніме Вы адзін такі!” Даць пісьмовы адказ грамадзкаму актыўісту Л. Жалязоўская адмовілася, палічыўшы, што дастаткова яе вуснай інфармацыі. Самы час зрабіць запіс у кнізе скаргаў падатковай інспэкцыі!..

Дарэчы, ня толькі слонімскі “Ветразь” хоча мець кнігу скаргаў на беларускай мове. Вядома, што падобныя просьбы падалі таксама Аб’яднаная грамадзянская партыя і Партыя БНФ. Чыноўнікі пакуль ня вырашылі, ці праігнараваць прыхільнікаў беларушчыны, ці ўзяцца за пераклад.

Сяргей Кастравіцкі

Конкурс для праваабаронцаў

Хельсынскі Фонд па правах чалавека абаўшчае конкурс на ўдзел у “Вышэйшым міжнародным курсе па абароне правоў чалавека” (2005/06 навучальны год).

Мэтай курсу зьяўляецца прафэсійная падрыхтоўка людзей, якія ў будучым маглі б съядома і адказна развязваць шырокія грамадzkія рухі на карысць правоў чалавека, ажыццяўлення прынцыпу вяршэнства права і дэмакратыі ў краінах СНД. Програма курсу складаецца з двух дзесяцідзённых тэарэтычных навучальных сесій, адной двухтыднёвой практичнай сесіі і навучальнай паездкі. Мы мяркуем, што ўдзельнікі будуть таксама выконваць хатнія працы паміж сесіямі, а таксама здаваць тэсты. Балы, атрыманыя па выніках тэстаў і хатніх заданьняў, будуть падставай для заліку тэарэтычнай часткі курсу і допуску да ўдзелу ў далейшых сесіях. Працоўнай мовай курсу зьяўляецца расейская.

АДРАСАТЫ

Курс разылічаны на актывісташтатаў праваабарончых няўрадавых арганізацый, навуковых супрацоўнікаў, лідэраў мясцовых супольнасцяў, а таксама прадстаўнікоў органаў публічнай улады і ўстановаў, якія праводзяць дзейнасць, звязаную з правамі чалавека, з краінай СНД. Мы запрашаем прыняць ўдзел у конкурсе кандыдатаў, якія маюць вышэйшую адукацыю (у выключчных выпадках – студэнтаў апошніх гадоў навучання вышэйших навучальных установаў), якія ўжо прайшлі які-небудзь асноўны курс на тэму правоў чалавека, што праводзіўся Хельсынскім Фондам па правах чалавека альбо іншымі арганізацыямі.

Програма курсу

Дзіве першыя дзесяцідзённыя сесіі (кожная прыкладна па 80 гадзінаў заняткаў) будуць праходзіць у Варшаве. Удзельнікі атрымаюць

паглыбленыя веды па тэорыі правоў чалавека, у тым ліку: гісторыі і філязофіі правоў чалавека, канстытуцыяналізму, унутраных і міжнародных систэмаў абароны правоў чалавека, асобных матэрыяльных і пракцэсуальных правоў, судовай практикі міжнародных судоў і квазісудовых органаў і г. д. Гэтыя сесіі будуць праводзіцца супрацоўнікамі вядучых вышэйших навучальных установаў, а таксама вядомымі практикамі – суддзяў-дзяржаві Канстытуцыйнага і Вярхоўнага судоў, работнікамі бюро амбусдмэна і г. д. У гэтай частцы курсу, акрамя лекцыяў, мы таксама плянуем правядзенне заняткаў сэмінарскага тыпу і сустэрэчаў з спэцыялістамі ў розных галінах, якія датычачы правоў чалавека. Тэарэтычная частка курсу будзе залічана на падставе набраных балаў за тэсты, эсэ і іншыя хатнія заданьні.

Наступная двухтыднёвая сесія будзе прысьвечаная фармаванню веданьняў і здольнасцяў практичнай дзейнасці на карысць правоў чалавека і дэмакратыі і адаптаваная да прафэсійнай дзейнасці ды патрэбнасцяў ўдзельнікаў. Практичныя заняткі будуць датычыць стратэгічнага плянавання грамадzkіх дзеяньняў; аналізу канфліктаў і іх вырашэння; плянавання і правядзення маніторынгу, а таксама выкарыстання яго вынікаў; плянавання і правядзення грамадzkіх кампаній; прававых дзеяньняў на карысць грамадzkіх інтарэсаў; стратэгіі і тэхнікі навучання ў галіне правоў чалавека і, нарэшце, стратэгічнага плянавання дзеяньняў, накіраваных на вырашэнне грамадzkіх проблемаў, а таксама пабудовы шматгадовых плянаў дзейнасці арганізацыяў. Пасыля ўступнай агульнай часткі, якая дае агляд вышэйпазначаных тыпаў дзеяньняў на карысць правоў чалавека, ўдзельнікі змогуць

выбраць групу па спэцыялізацыі і паглыбіць веды ў абранным напрамку. Гэтая сесія будзе праводзіцца трэнэрарамі Хельсынскага Фонду па правах чалавека на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь альбо Украіны.

Пасыля заканчэння практичнай сесіі ўдзельнікам будзе пропанавана падрыхтаваць свае дыплёмныя працы. Дыплёмная праца будзе заключацца ў распрацоўцы праекту вырашэння якой-небудзь грамадzkай проблемы.

Апошняя сесія – гэта навучальная паездка, да ўдзелу ў якой мы запросім толькі тых, хто набярэ дастатковую колькасць балаў для заліку тэарэтычнай часткі і чия дыплёмная праца будзе прынятая. Падчас навучальнай паездкі ўдзельнікі азнаёмляцца з дзейнасцю систэмаў абароны правоў чалавека ААН і Рады Эўропы, супрацоўнікамі розных органаў, якія дзейнічаюць у рамках гэтых арганізацый, а таксама азнаёмляцца з працай няўрадавых арганізацый Заходняй Еўропы. Важней часткай программы зьяўляецца прысутнасць на слуханьнях у Міжнародным tryбунале для былой Югаславіі, а таксама прысутнасць пры разглядзе справы ў Еўрапейскім судзе па правах чалавека і сустэрэча з суддзяў-дзяржаві. Падчас паездкі ўдзельнікі таксама наўедаюць некаторыя арганізацыі і ўстановы ў Францыі, Галіндыі, Швайцарыі і атрымаюць магчымасць азнаёміцца на практицы з рознымі формамі і тыпамі дзеяньняў гэтых няўрадавых арганізацый.

Заплянаваныя тэрміны правядзення асобных сесіяў:

- першая тэарэтычная сесія: 6–15 кастрычніка 2005 г.;
- другая тэарэтычная сесія: 1–10 сінтября 2005 г.;
- практичнай сесія: 4–18 лютага 2006 г.;
- навучальная паездка: 12–21 траўня 2006 г.

ФІНАНСАВЫЯ ЎМОВЫ

Удзел у курсе бясплатны. Падчас навучаньня на курсе ўдзельнікам будуць выдадзеныя навучальныя матэрыялы. Акрамя таго, наш Фонд кампэнсует дарожныя выдаткі (кошт праезду ад месца пражываньня ў Варшаву і назад самалётам (турыстычны кляс), цягніком альбо аўтобусам), забясьпечвае пражыванье і харчаванье падчас заняткаў, а таксама мэдыцынскае страхаванье. Ня будуць кампэнсавацца выдаткі, звязаныя з атрыманьнем візаў, а таксама пражываньнем у гатэлях і харчаваньнем падчас шляху.

Ад ўдзельнікаў патрабуецца прысутнасць на ўсіх занятках, а таксама праца паміж сесіямі (вывучэнне рэкамэндаванай літаратуры, падрыхтоўка сэмінарскіх працаў і выступаў, напісаныне эсэ і г. д.). Таму просім кандыдатаў старанна праанализаваць і ацаніць свае магчымасці (сямейная сітуацыя, вольны час, магчымыя дадатковыя выдаткі і г. д.) для поўнага ўдзелу ў нашым курсе ад яго пачатку і да канца. Арганізаторы пакідаюць за сабой права выключыць удзельніка з курсу, калі ён не прысутнічае на занятках без уважлівых прычынаў.

ПРАЦЭДУРА АДБОРУ

Удзельнікі курсу будуць выбраныя сярод заяўленых кандыдатаў у выніку конкурсу, які праводзіцца адмыслова створанай для гэтага кваліфікацыйнай камісіяй на падставе дасланных нам матэрыялаў.

Ніжэй пералічаныя дакумэнты, якія неабходна падаць для ўдзелу ў адборачным конкурсе:

1. Запоўненая заяўка на ўдзел (гл. фармуляр).

2. Рэзюмэ (максымум 1–2 стронкі – гл. плян).

3. Фатаздымак (пашпартнага ўзору).

4. Копія дыплёму аб атрыманьні вышэйшай адукацыі альбо дакумента, які сведчыць аб tym, што кандыдат зьяўляецца студэнтам

апошніх курсаў (4–5 курс) вышэйшай навучальнай установы (просім не дасылаць арыгіналы дакумэнтаў).

5. Рэкамэндацыйныя лісты, якія далі б нам інфармацыю пра кандыдата. Напрыклад, рэкамэндацыі ад грамадзкай арганізацыі, у якой працуе ці з якой супрацоўнічае кандыдат, зь месца сталай працы, праходжаньня навучаньня і г. д.

6. Эсэ (да 3 машынапісных стронак, больш аб'ёмныя працы ня будуць прымацца пад увагу) на наступную тэму: “Апісаныне адной праблемы ў галіне правоў чалавека ў Вашай краіне і шляхі яе вырашэння”.

Дакумэнты павінны быць напісаныя на расейскай мове на друкаванай машынцы альбо на кампьютары. Просім дасылаць толькі поўныя камплекты дакумэнтаў; няпоўныя камплекты дакумэнтаў разглядацца ня будуць.

Гэтую інфармацыю, а таксама фармуляры, якія неабходна запоўніць кандыдатам, Вы можаце знайсці на нашым вэб-сайце – www.hfhrpol.waw.pl альбо www.hfhr.org.pl

Апошні тэрмін падачы дакумэнтаў – 10 ліпеня 2005 г. Дакумэнты, дасланыя пазней за гэтую дату, разглядацца ня будуць.

Усім кандыдатам будзе паведамлена аб рашэнні кваліфікацыйнай камісіі да 31 жніўня 2005 г.

Дакумэнты могуць быць дасланыя праз электронную пошту альбо звычайнай поштай па наступных адресах:

- праз электронную пошту:
AdvancedCourse@hfhrpol.waw.pl

- на адрес: Helsinska Fundacja Praw Człowieka
ul. Zgoda 11
00-018 Warszawa
Polska

У выпадку калі ў Вас ёсьць дадатковыя пытанні, просім звязацца да Агнешкі Класоўскай ці Эвы Фабіх праз тэлефон (+ 48-22) 556 4460, 828 1008, 828 6996 альбо праз электронную пошту AdvancedCourse@hfhrpol.waw.pl

Украінскія арганізацыі шукаюць партнераў

Кааліцыя моладзевых грамадzkіх арганізацыяў Чаркаскай вобласці „Молода Чаркащына“ (Украіна), у склад якой уваходзяць 26 актыўных моладзевых арганізацыяў г. Чаркасы і Чаркаскай вобласці, шукае партнераў для рэалізацыі праекту “Абмен інфармацыяй і пашырэнні пасыпховага досьведу сярод жаночых арганізацыяў Украіны, Малдовы і Беларусі”, падтрыманага Ўкраінскім жаночым фондам.

У межах праекту прадугледжана выданье дапаможніка “Праца жаночых арганізацыяў у сельскай мясцовасці”, а таксама правядзенне ў жніўні 2005 г. у г. Чаркасы 2-дзённага сэмінару-трэнінгу на тую ж тэму для прадстаўніцаў жаночых арганізацыяў Чаркаскай вобласці.

Кааліцыя звязацца да актыўісташтадаў усіх беларускіх грамадzkіх арганізацыяў, якія маюць пасыпховы досьвед працы з жанчынамі ў сельскай мясцовасці, з прапановай выступіць у якасці трэнераў падчас правядзення сэмінару-трэнінгу і разъясняцца свае мэтадычныя наўпрацоўкі ў дапаможніку.

Арганізаторы праекту пакідаюць за сабой права адбору матэрыялаў для друку.

Апошні тэрмін падачы матэрыялаў – 31 ліпеня 2005 г.

Кантактны адрес:
18000, Украіна, г. Чаркасы, а/с 111, вул. Славы 1, п. 2.

Тэл/факс (0472) 32-10-71
www.mch.civicua.org

Кантактная асона – Вікторыя Феафілава
E-mail: isida@neocom.com,
argo@uch.net

Казаскія NGO падаюць SOS

Урад і група дэпутатаў парламэнту Казахстану выступілі ініцыятарамі некалькіх законапраектаў, прыняцце якіх прывядзе да сур'ёзнага абмежавання дзейнасці казахстанскіх няўрадавых арганізацый.

У аналізе згаданых проектаў зачонаў, падрыхтаваным Міжнародным цэнтрам некамэрцыйнага права, адзначаецца, што яны “супярэчаць нормам міжнароднага права і прывядуць да значнага скарачэння міжнароднай финансавай дапамогі ў Рэспубліку Казахстан, а таксама нанясуць удар па грамадзянскай супольнасці, зьнішчыўшы дасягненыні ў яго разъвіцці, якія былі зробленыя ў апошнія гады. Такія вынікі нанясуць сур'ёзную шкоду грамадзянам і міжнароднаму іміджу Рэспублікі Казахстан”.

Як заўважаюць экспэрты, існае заканадаўства Казахстану дазваляе органам улады дастаткова шчыльна кантролюваць некамэрцыйныя арганізацыі. Новаўвядзенны прывядуць толькі да большага ўзмацнення гэтага кантролю, і мэтазгоднасць такога кроку ўлада ня можа патлумачыць.

ЛІКВІДАЦЫЯ І ЯЩЧЭ РАЗ ЛІКВІДАЦЫЯ

У праекце закону “Аб унісеньні зменаў і дапаўненіяў у некаторыя заканадаўчыя акты Рэспублікі Казахстану па пытаньнях некамэрцыйных арганізацый” пропануецца ўвесці непрарыемственную рэпрэсійную санкцыю за несвоесаование паведамленыне грамадзкімі аўтаданніямі мясцовым органам улады аб правядзенні мерарыемства з замежным фінансаваннем (паведаміць яны мусіць за дзесяць дзён). Пакараньнем за невыкананыне гэтага патрабавання зьяўляецца штраф у памеры 1500 даларав з наступнай ліквідацыяй некамэрцыйнай арганізацыі альбо ліквідацыяй бяз штрафу.

photo.bymedia.net

Падчас візиту Н. Назарбаева
у Менск адбыўся ўсебаковы абмен
досьведам

Характэрна, што заканадаўства не дае азначэння “мерарыемства”, пра якое трэба паведаміць у органы ўлады. Тому ёсьць імавернасць, што сход нават трох чалавек можа быць прызнаны “мерарыемствам” з вынісеньнем санкцыяў – ліквідацыяй арганізацыі. Фактычна ўсе грамадзкія арганізацыі аказваюцца перад пагрозай рэпрэсійных санкцыяў з боку ўлады. Ужо цяпер чуваць галасы, што змены ў заканадаўстве Казахстану прывядуць да зьнішчэння ўсяго мясцовага трэцяга сектара.

Іншае “новаўвядзенне” ў гэтым законе прадугледжвае забарону на ўваходжаныне ў кіраунічыя органы некамэрцыйных арганізацый замежнікаў і асобаў без грамадзянства. Цікава, што гэта супярэчыць нават Канстытуцыі Казахстану, і невядома, якім чынам улады выкруцяцца з гэтай ситуацыі. Адчувальны ўдар па НДА – усталяваныне перашкодаў на атрыманыне фінансавання. Прадугледжваецца, што замежнае фінансаваныне некамэрцыйных арганізацый можа адбывацца толькі з згоды мясцовых выканаўчых органаў улады. НДА мусіць падаць заяву ў выканкам і паведаміць пра

аб’ём фінансаваньня, яго прызначэнне і г. д. А ўжо чыноўнікі вырашаць, дазволіць грамадзкай арганізацыі атрымаць фінансаваныне ці патрымаць яе “на галодным пайку”, каб у будучым яна была больш ляяльнай да ўлады.

ВЫЯЎЛЯЦЬ ПАЛІТЫЧНУЮ ВОЛЮ ЗАБАРОНЕНА

На разгляд парламэнту ўносіцца і праект закону “Аб дзейнасці філіялаў і прадстаўніцтваў (адасобленых падраздзяленняў) міжнародных альбо замежных некамэрцыйных арганізацый на тэрыторыі Рэспублікі Казахстану”. Паводле яго прадугледжваецца ўвядзенне для філіялаў і прадстаўніцтваў замежных і міжнародных арганізацый систэмы ўліковай рэгістрацыі і акредытациі з двух узроўняў, замест аднаго, як было раней. Цікава, што расправоўнікі праекту закону спасылаюцца на шэраг міжнародных дакументаў, якія нібыта дапускаюць падобную практику. Аднак эксперыты з Міжнароднага цэнтра некамэрцыйнага права даказваюць, што гэта абсалютна ня так.

Акрамя таго, усе філіялы і прадстаўніцтвы міжнародных і замежных некамэрцыйных арганізацый, створаныя да ўвядзення ў дзяяньне гэтага закону, павінны прытрымліваться акредытациёю ў Міністэрстве і на працягу трох месяцаў – перарэгістрацыю. У выпадку калі гэтыя патрабаванні ня будуць выкананыя, згаданыя структуры падлягаюць ліквідацыі ў судовым парадку. Аднак ёсьць вялікая імавернасць, што акредытация і перарэгістрацыя станутца сродкам адсейвання структураў, дзейнасць якіх не падабаецца ўладам Казахстану.

У праекце адзначаецца, што філіялы і прадстаўніцтвы міжнародных і замежных некамэрцыйных арганізацый ня могуць быць створаныя “для выяўлення палітычнай волі грамадзянаў, розных сацыяльных груп”, а таксама з мэтай прадстаўлення іх інтэрэсаў

у прадстаўнічых і выкананічых органах дзяржаўнай улады, мясцоўлага самакіраваньня і ўдзелу ў іх фармаваныні". Яны ня могуць зъдзяйсняць дзеянасць, накіраваную на "дэзарганізацыю дзеянасці дзяржаўных органаў" і г. д. Дзіўна, што не было прапісаны пра забарону арганізацыі ў Казахстане "каляровай рэвалюцыі".

ЧЫНОЎНИК ВЫРАШАЕ ЎСЁ

У новым праекце закону забаранеца любая гуманітарная і тэхнічная дапамога Рэспубліцы Казахстану ў выпадку, калі арганізацыя, якая яе дае, ня мае філіялу ці прадстаўніцтва ў рэспубліцы. А, як вядома, умовы іх регістрацыі ў Казахстане значна ўскладняюцца. У праекце таксама забаранеца замежным арганізацыям аказваць дапамогу шматдзетным сем'ям, беспрацоўным, уцекачам і іншым сацыяльным групам, бо гэта можа прывесці да "павышэння іх сацыяльнай і палітычнай актыўнасці". Акрамя таго, у праекце закону існуе некалькі мудрагелістых фармулёвак, адпаведная трактоўка якіх можа даць магчымасць чыноўнікам у самых разнастайных сітуацыях закрываць філіялы і прадстаўніцтвы міжнародных і замежных структураў.

Фактычна зроблены крок да перакрыцця замежнай дапамогі, бо, маючы такія перашкоды, замежныя арганізацыі будуць працаўца зь іншымі краінамі рэгіёну, дзе ўмовы не такія жорсткія. Зь іншага боку, ствараючы спрыяльнія ўмовы для росквіту карупцыі, бо вельмі шмат будзе залежаць ад пазыцыі чыноўнікаў на месцах.

Фінансаваньне – у тым ліку і добраахвотныя маёмыя ўнёскі, ахвяраваныні ды іншыя віды матэрыяльнай дапамогі – некамэрцыйных арганізацыяў Казахстану з боку філіялу і прадстаўніцтва міжнародной ці замежнай некамэрцыйнай арганізацыі зъдзяйсняеца толькі з згоды мясцовых выкананічых органаў улады. На гэты раз распрацоўнікі спасылаючыца на французскае заканадаўства, але ў чарговы раз злоўленыя замежнымі экспертамі на вольнай і недакладнай яго трактоўцы.

Акрамя таго, філіялы і прадстаўніцтвы міжнародных ці замежных некамэрцыйных арганізацыяў павінны будуць паведамляць у органы ўлады Казахстану пра заплянаваныя мерапрыемствы (за дзесяць дзён да іх правядзення). Чыноўнікі атрымаюць права патрабаваць дазволу на прысутнасць на гэтых мерапрыемствах, змогучь браць у арганізатораў звесткі пра колькасць і склад іх удзельнікаў. Парушэнні гэтых патрабаванняў прывядуць да ліквідацыі згаданых структураў на тэрыторыі Казахстану.

Пакуль загадка, як улады зьбіраюцца кантроліраваць правядзенне мерапрыемстваў усіх 25 тыс. зарэгістраваных грамадзкіх арганізацыяў Казахстану (звесткі пра стан на пачатак траўня 2005 г.). Відавочна, што давядзенца браць на працу новых супрацоўнікаў, якіх трэба навучыць, ім трэба абсталяваць рабочае месца, выплачваць заробак. А для бюджету гэта ўсё новыя і новыя выдаткі...

Кіраўніком філіялу ці прадстаўніцтва міжнароднай альбо замежнай некамэрцыйнай арганізацыі на тэрыторыі Казахстану можа быць толькі яго грамадзянін. Распрацоўнікі праекту закону зноў спасылаючыца на замежны досьвед, на гэты раз яны згадваюць пра польскі закон "Аб асацыяцыях". Ён нібыта таксама патрабуе, каб кіраўнічымі работнікамі некамэрцыйных арганізацыяў, міжнародных і замежных, былі толькі грамадзяне Польшчы, і іх павінна быць ня менш за 15 чалавек. Насамрэч польскі закон такіх амежаванняў не ўстанаўлівае. У ім адзначаецца, што заснавальнікамі асацыяцыі могуць быць толькі грамадзяне Польшчы, але замежныя грамадзяне маюць поўнае права быць яе сябрамі і нават кіраўнікамі.

НАЗАРБАЕЎ СКІНУЎ МАСКУ

Выпускнік Вышэйшага міжнароднага курсу правоў чалавека (Польскай філіі Хельсынскага Фонду па правах чалавека) Куат Рахімбэрдзін у траўні з'явіўся да калегаў з заклікам падтрымаць казаскія NGO ў справе абароны іх

правоў. Ён заклікаў накіроўваць звычайнія і электронныя лісты, факсы ў амбасады Казахстану.

Якраз у гэты час у Казахстане з афіцыйным візытам пабываў прэзыдэнт Беларусі Аляксандар Лукашэнка. Хтосьці пажартаваў: прыхадаў, каб падзяліцца сваім багатым досьведам у справе амежавання свабоды асацыяцыяў у Беларусі. А чаму не? Абменьваюцца досьведам дэмакраты, вось і аўтарытарныя кіраўнікі – Лукашэнка і Назарбаев – абмяняліся. Відавочна, што парад рэвалюцыяў у быльых рэспубліках Савецкага Саюзу сур'ёзна іх занепакоіў. Кола з кожным годам усё звужаецца і звужаецца. Яны ліхаманкава спрабуюць пазбегнуць непазъбежнага.

У мінулым годзе "Асамблея" ўжо пісала пра сітуацыю ў трэцім сэктары Казахстану. Тады мы адзначалі значныя свабоды, якімі карысталіся мясцовыя NGO, і што галоўная заслуга ў гэтым – прэзыдэнта Назарбаева. І гэта было праўдай. Назарбаев патранаваў штогадовы Форум грамадзкіх арганізацыяў краіны, асабіста ў ім удзельнічаў, ахвотна кантактаваў з грамадзкімі актывістамі. Нярэдкімі былі выпадкі, калі прэзыдэнт караў чыноўнікаў за тое, што яны чыняць перашкоды ў дзеянасці NGO. Назарбаев быў вымушаны дбаць пра прывабны імідж Казахстану, гаварыць пра каштоўнасці дэмакратіі і свабоды, бо ў краіну ішлі вялікія інвэстыцыі з Захаду.

Што ж зьмянілася сёлета? Чаму казахстанскому прэзыдэнту ўжо ня трэба паддабрывацца да трэцяга сэктару, чаму ён не імкнецца захаваць імідж Казахстану як адной з найбольш дэмакратычных дзяржаваў Цэнтральнай Азіі? Відаць, сёньня сапраўды існуе вельмі рэальная пагроза праўленню Н. Назарбаева. І ён імкнецца прадухіліць узынікненіе рэвалюцыйных падзеяў у сваёй краіне і гуляе на апярэджаньне. Казаскі прэзыдэнт, як і Лукашэнка, спадзяеца, што "закручванне гаек" захавае ў бясыпесці яго ўладу. Насамрэч – толькі адцягне перамены, якія абавязкова прыйдуть. Інакш і ня можа быць.

Падрыхтаваў Вінцэс் Дземянчук

Прадстаўнікі Асамблеі наведалі Швэцью

На запрашэнне швэдзкіх калегаў з парасонавай структуры “Forum Syd” (Цэнтар разьвіцця міжнароднага супрацоўніцтва грамадzkіх арганізацыяў) з 10 да 12 траўня ў сталіцы Швэціі Стакгольме знаходзілася дэлегацыя з Асамблеі НДА Беларусі. Мэтай паездкі было азнаямленне з досьведам швэдзкіх калегаў і завязваныне шчыльнейшых контактаў з мэтай доўгатэрміновага супрацоўніцтва. У склад дэлегацыі ўвайшлі старшыня Рабочай групы Сяргей Мацкевіч і яго намеснікі: Ірина Жыхар, Вацлаў Арэшка і Алесь Бяляцкі, кіраўніца Выканаўчага бюро Алёна Валынец-Чарняева і рэгіянальны каардынатор Наталья Казлоўская.

КОЖНЫ ШВЭД – СЯБРА НДА

Асамблея НДА Беларусі за гады існаваныня накапіла багаты досьвед дзеянасьці ў якасці парасонавай структуры. Аднак, улічваючы спэцыфіку таго шляху, які прыйшла Беларусь з часу аднаўлення незалежнасці, досьвед гэты – асаблівы і непадобны да таго, што засвоілі, напрыклад, швэдзкія арганізацыі. З аднаго боку, Асамблея толькі пачала карыстаць з тэхналёгіяў кшталту сплянаванага аргразвіцца, і мы хацелі пазнаёміцца, сярод іншага, з адпаведным досьведам нашых калегаў з Швэціі. Зь іншага боку, Асамблея – адно з найбольш пасльяховых ды найбуйнейшых аб'яднаньняў НДА ня толькі сярод krainaў былога СССР, але і Усходняй Еўропы. И мы мелі магчымасць падзяліцца досьведам каардынацыі і каапэрацыі НДА, правядзеньня супольных кампаній.

Швэція зьдзівіла нас сваім даволі цёплым надвор’ем (у такі час гэта нехарактэрна для паўночнай краіны), а яшчэ больш – умовамі існаваныня мясцовага трэцяга сэктору. Колькі грамадzkіх арганізацыяў у Швэціі, ніхто з заангажаваных у гэты сэктор людзей казаць не бярэцца. Вядома адно – іх настолькі шмат, што кожны грамадзянін зьяўляецца сябром як мінімум 1-2 арганізацыяў. А ўнёсак НДА ў разьвіццё краіны і давер грамадзянаў да іх – неаспречны факт. Дзяржава разумее, што многія справы НДА робяць больш прафэсійна і, каб не ствараць бю-

ракраты і дубляваныя функцыяў, перадала частку сваіх паўнамоцтваў грамадzkаму сэктару. Таму каля 70-80% сродкаў на сваю дзеянасьць НДА атрымліваюць менавіта зь дзяржаўнага бюджэту, а разъмяркоўваюць гэтыя грошы парасонавыя структуры кшталту “Forum Syd”.

Цягам трох дзён мы знёмліся з працай “Forum Syd”, арганізацый іх дзеянасьці, дачыненнямі паміж структурнымі адзінкамі, дасягненнямі ў сферы арганізацыйнага разьвіцца. Мелі магчымасць на працягу аднаго дня сус-

трэцца з прадстаўнікамі розных парасонавых структураў: царкоўнай, моладзевай, жаночай.

БЕЛАРУСКА-ШВЭДЗКІ АБМЕН ДОСЬВЕДАМ

– На сёнянняшні дзень систэма контактаў швэдзкіх арганізацыяў з беларускімі ўжо наладжана, і даволі шмат арганізацыяў нашых krainaў супрацоўнічаюць, – гаворыць Сяргей Мацкевіч. – Мы мелі магчымасць парабаць “Forum Syd” з структурай Асамблеі. Аказаўлася, што структуры ў вялікай

ступені падобныя. Але ёсьць адзін момант, які іх моцна адрознівае ад нас, — гэта вельмі спрыяльныя адносіны дзяржавы да іх грамадзкага сэктару, чаго ў нас няма. Швэдзкая дзяржава выдаткоўвае сродкі на дзейнасць таго ж “Forum Syd” і давярае грамадzkім арганізацыям самім разъясняючаць іх так, як яны лічачы патрэбным. І тут няма нічога дзіўнага, бо грамадзянская супольнасць Швэціі мае ўжо 200 гадоў досьведу, жыхары краіны разумеюць, што грамадзкая дзейнасць патрэбная.

У іх добра арганізаваная выкананчальная структура. Што датычыць распрацоўкі стратэгічных плянau ўсёй арганізацыі, напрыклад у “Forum Syd”, гэтym займаецца дастатковая вузкае кола людзей, значна меншое, чым у нас, у Асамблεі. Дзіўна, што пытаныні, якія цяпер ставяцца перад сабой Асамблεя і “Forum Syd”, падобныя. Напрыклад, якім чынам прыцягнуць сяброў Рабочай групы (у нашым выпадку, а ў іх — Рады) да плянавання дзейнасці. Яны адчуваюць, што ў іх удел Рады недастатковы, ён шмат у чым прэзэнтацыйны. Зь іншага боку, у швэдаў няма пытаныні ўдзелу ў выкананні праектаў, як у нас. Выкананыне ў іх паставленае на добрую аснову, а вось плянаванне дзейнасці ў швэдзкіх НДА недастатковое.

Што тычыцца досьведу швэдаў, у прыватнасці “Forum Syd”, нам карысна ведаць, як можна грамадзкім аб'яднаныям эфектыўна працаўваць ува ўмовах прыхільнага стаўлення дзяржавы. Да гэтага трэба рыхтавацца, бо зразумела, што нашая сітуацыя рана ці позна зменіцца і дзяржава будзе добраахвотна, з задавальненнем дэлегаваць частку сваіх паўнамоцтваў няўрадаваму сэктару.

Сваімі ўражанынямі ад паездкі падзялілася і **Ірына Жыхар**: “У Швэціі мы знаёмліся зь некалькімі “парасонавымі” структурамі, у кожнай зь іх розная колькасць чальцоў. Напрыклад, “Forum Syd” мае 200 чальцоў-арганізацыяў, і яшчэ некалькі рыхтуюцца да ўступу. А ў Швэдзкай хрысьціянскай місіі налічваецца

32 арганізацыі. Мяне вельмі ўразіла, што швэдзкі ўрад, дэпутаты шукаюць тყыя “парасоны”, дапамагаюць ім, перакладваюць на іх пэўную адказнасць, а значыць, давяраюць. Нават цяжка ўяўіць, каб такое было ў Беларусі. І калі цяпер улады Беларусі забараняюць швэдзкую канфэрэнцыю, яны фактчычна спрабуюць перашкодзіць тым перспектывам развіцця, якія сёньня ёсьць у Швэціі”.

— Значную частку часу наша беларуская група правяла ў офісе “Forum Syd”, дзе мы мелі магчымасць азнаёміцца з працай выкананчай структуры гэтай “парасонавай” арганізацыі, — гаворыць **Натальля Казлоўская**. — У офісе працуе каля 70 штатных супрацоўнікаў, якімі кіруе генэральны сакратар. Яго тэрмінам на 6 гадоў прызначае на пасаду кіраунічы орган арганізацыі — Рада. Усе супрацоўнікі (а сярод іх большая частка — жанчыны) маюць вышэйшую адукцыю і досьвед працы за мяжой. Кожны супрацоўнік адзін дзень з 5 працоўных мае права працаўваць дома, а таксама мае адну гадзіну на тыдзень для спорту за кошт працоўнага часу. Таксама “Forum Syd” клапоціцца аб адукцыі сваіх супрацоўнікаў і вызначае пэўны працэкт з гадавога бюджету менавіта на гэтыя мэты.

Стаць чальцом гэтай “парасонавай” структуры можа толькі швэдзкая арганізацыя, пры гэтым яна павінна падзяляць мэты “Forum Syd” і мець партнэра за мяжой. Адпаведны адзел выкананчай структуры вядзе базу дадзеных арганізацыяў-чальцоў і рыхтуе да разгляду Радай заяўкі на чальцоўства. У 2005 годзе паступілі 22 заявкі, з якіх толькі 12 былі зацверджаныя Радай. Асамблεя НДА Беларусі мае падобную систэму прыёму новых чальцоў. Мне было цікава даведацца, якім чынам “Forum Syd” распраўсюджвае інфармацыю сярод сваіх арганізацыяў-чальцоў, і тут можна адзначыць, што нашыя каналы распраўсюджуць інфармацыю сярод сяброў Асамблεі шырэйшыя. Прыемна адзначыць, што і ў гэтым кірунку Выкананыне бюро Асамблεі можа падзяліцца сваім досьведам з “Forum Syd”.

ГРАМАДЗЯНСКІЯ КАМПАНІІ

Падчас паездкі нас цікавіла пытаныне, як швэдзкія калегі арганізујуць і праводзяць грамадзянскія кампаніі і кампаніі па лабіяваныні інтарэсаў. У межах Асамблεі, як вядома, праводзяцца грамадзянскія кампаніі рознага кшталту. Раней гэта былі кампаніі

сацыяльнага харктару — яны былі скіраваныя на наладжванье кантактаў з уладамі, бізнесам (“Зробім лепш”, “Зробім лепш’03”), цяпер гэта кампанія па абароне і прасоўванні інтэрэсаў НДА “Наша салідарнасць”. Нам хацелася параўнаць наш досьвед і, магчыма, штосьці пераняць у адаптаваным выглядзе.

Сам “Forum Syd”, як правіла, не праводзіць самастойных кампаніяў, але ўдзельнічае ў міжнародных акцыях. Арганізацыя спрабуе ўпłyваць на свой урад, калі бачыць розынцу паміж бачаньнем НДА на пэўную праблему і афіцыйнай палітыкай, канцэнтруеца на пытаньнях, якія важныя ня толькі для адной краіны, факусуеца на праблемах бедных краінаў. Гэтымі пытаньнямі ў “Forum Syd” займаецца аддзел глябальна-развіцця. Апошнія кампаніяй, у якой ўдзельнічаў “Forum Syd”, была кампанія па скаваньні пазыкаў бедным краінам — Jubilee (яна пачалася ў 2000 годзе). У межах гэтай кампаніі вялася праца з швэдзкім урадам і з насельніцтвам, быў наладжаны збор подпісаў і праведзеная кампанія адпраўкі паштовак (паштоўкі з адпаведнымі патрабаваньнямі раздаваліся людзям, каб яны падпісалі іх і адаслалі ўладам).

— Швэды маюць цікавы досьвед правядзення кампаніяў, хаяць прынцыпова новых ідэяў у іх мы не даведаліся, — распавядае **Вацлаў Арэшка**. — Для мяне асабіста было цікава, што іх кампаніі, якія маюць даволі выразны палітычны кантэкст, могуць праводзіцца сярод школьнікаў. У нас гэта вельмі цяжка рабіць, ды і лічыцца гэта нібыта неэтычным. А ў Швэцыі кампанія супраць прэм'ер-міністра праводзілася якраз сярод школьнай моладзі. У пэўнай ступені тут быў разылік на тое, што школьнікі паўплываюць на сваіх бацькоў. Так што і нам трэба больш актыўна выходзіць на такія ўзроставыя групы. Дарэчы, моладзевыя кампаніі ў іх нядоўгатэрміновыя, а хутчэй разавыя. Для мяне было важна зразумець тое, што

наш досьвед ня горшы, а можа, і большы, чым у швэдаў. Так што магчымы і зваротны працэс — мы ім таксама можам перадаваць свой досьвед.

БЕЛАРУСКАЯ СЛУЖБА ШВЭДЗКАГА РАДЫЁ

У Швэцыі ўдзельнікі беларускай дэлегацыі Сяргей Мацкевіч і Алеся Бяляцкі далі інтэрвю швэдзкаму радыё.

— На швэдзкім радыё зь лістапада мінулага году існуе беларуская служба, якая мае паўгадзіны на тыдзень этэрнага часу, — распавядае **Алеся Бяляцкі**. — Беларускія перадачы разылічаныя менавіта на Беларусь. Там працуе вельмі маленьki штат супрацоўнікаў — усяго дзьве асобы. Яны вельмі апэратыўна найшлі нас, і мы мелі магчымасць распавесці пра праблемы развіцця дэмакратыі ў Беларусі, пра праблемы існаванья трэцяга сектару. Дарэчы, швэдзкае радыё яшчэ з савецкіх часоў вылучалася сваёй спэцыфікай, сваім фарматам вішчаньня, сваім тонам перадачаў. Адкрытыць беларускай праграмы — гэта цікавы факт, які паказвае зацікаўленасць швэдзкага ўраду і ўвогуле Швэцыі да праблемы развіцця дэмакратыі, правоў чалавека ў Беларусі. І мне здаецца, што мы павінны падтрымаць гэту ініцыятыву швэдзкага ўраду. Больш за тое, трэба настойваць, каб колкасць гадзінаў вішчаньня швэдзкага радыё на Беларусь зь цягам часу павялічвалася.

Падчас знаходжання ў Швэцыі мы дамовіліся пра доўгатэрміновае супрацоўніцтва з “Forum Syd”. У яго межах да канца гэтага году будзе зьбірацца бібліятэка матэрыялаў, прысьвечаных розным аспектам арганізацыйнага развіцця. Таксама заплянаванае выданье некалькіх тэматычных брашураў. У наступным годзе пры ўдзеле швэдзкіх калегаў плянуеца правядзенне шэрагу сэмінараў па арганізацыйным развіцці ўва ўсіх абласцях Беларусі.

Падрыхтавала Алёна Валынец-Чарняева

Улады актывізавалі ціск на беларускую студэнцтву з мэтай нэутралізацыі яго палітычнай актыўнасці напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў 2006 году.

8 чэрвеня партал belingo.info распаўсюдзіў інфармацыю пра падпісаны міністрам адукацыі Аляксандрам Радзьковым загад “для службовага карыстаньня” (№ 03-24/28 - ДСП ад 23 траўня 2005 г.) “Аб мерах па недапушчэнні спрабаў уцягнення навучэнцаў і студэнтаў у супрацьпраўную дзеянісць палітычнага толку”. Дакумент тлумачыць парадак правядзення ідэялягічнай працы са студэнтамі і навучэнцамі вышэйшых і сярэдніх навучальных установаў, а таксама вызначае асабістую адказнасць кіраўнікоў органаў управаўлення адукацыі і установаў адукацыі “за факты ўдзелу навучэнцаў і студэнтаў ў несанкцыяновых мерапрыемствах, супрацьпраўных дзеянінях”.

Загад падрыхтаваны галоўным іспэктарам управаўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь Віктарам Якжыкам. У дакумэнце ён адзначае, што ў асяродку навучэнцаў краіны “шырокай падтрымкай” карыстаецца палітыка прэзыдэнта Беларусі А. Лукашэнкі. “Разам з тым, у апошні час зафіксаваны асабныя выпадкі ўдзелу навучэнцаў і студэнтаў у несанкцыяновых акцыях апазыцыі. [...] Асабныя з радыкальна настроенных навучэнцаў і студэнтаў спрабуюць пропагандаваць свае палітычныя погляды сярод аднодак”, — гаворыцца ў загадзе.

У мэтах нэутралізацыі спрабаў уцягнення навучэнцаў і студэнтаў у супрацьпраўную дзеянісць палітычнага толку, прадухілення магчымасці для “дэструктыўных сілаў” спрапакаваць пратэстныя формы паводзінаў моладзі чыноўнікам систэмы адукацыі неабходна стала вывучаць стан і аказваць усякае пазытыўнае ўздзейненне на фармаваньне палітычных поглядаў і съветаўспрыманьня навучэнцаў. Сярод іншых захадаў па ўзмацненні прэзэнтыўна-папя-

Студэнтаў спрабуюць запалохаць

раджальнай накіраванасці ідэя-лягічнай і выхаваўчай працы рэкамэндуеца ўвядзенне ў выхаваўчы працэс "праграмаў і курсаў, на-кіраваных на фармаваньне зако-напаслухмянных паводзінаў, умень-нняў супрацьстаяць дэструктыўна-му ўплыву".

"У бібліятэках, інтэрнатах навучальныx установаў арганізація сталая выставы літаратуры, ін-фармацыйныx стэнды па прапагандзе прававых ведаў, дасягнен-ні ў сацыяльна-еканамічным разьвіцці краіны. Кірауніцтву на-вучальныx установаў неабходна забясьпечыць неабходны кантроль за зъместам нагляднай агіта-цыі, съценнага друку, студэнцкіх і внушных газетаў, за карыстань-нем сеткі Інтэрнэт". "Неабходна пашырыць практику стварэння ва ўстановах адукациі саветаў і камісій па прадухіленні супраць-праўных і аддыхтыўных паводзінаў навучэнцаў і студэнтаў, арганіза-ваць улік і індывидуальную

работу з навучэн-цамі і студэн-тамі, схільнымі да зъдзяйснення супрацьпраўных учынкаў". "Не-абходна зрабіць усё магчымае, каб у студэнцкіх аўды-торыях не было месца для антыд-зяржайной рыто-рыкі і крытыкан-ства". Гэта цытаты з дакумэнту, падпісанага міністрам адукациі.

Найбольш важным пунктам дадзенага за-гаду зъяўляецца аба-вязковасць правядзення службовых рассясьледаван-ні ў фактах удзелу наву-чэнцаў і студэнтаў у несанкцыянаваных мерапрыемствах, якія право-дзяцца апазыцыйнымі арганіза-

цыямі. Таксама абавязковымі ста-новіцца наданыне "прынцыповай адзнакі" такіх дзеяньняў і "меры выхаваўвага ўдзяяньня аж да адлічэння ва ўстаноўленым парадку з ліку навучэнцаў і студэнтаў асо-баў, якія ўдзельнічаюць у несанк-цыянаваных мерапрыемствах, зъдзяйсняюць супрацьпраўныя дзеяньні ў грамадzkіх месцах".

Цяпер абсолютна выглумачальнымі становіцца факты шматлікіх адлічэнняў з ВНУ нібыта за "акадэмічную непасыпховасць". Беларускіх студэнтаў пазбаўляюць магчымасці атрымання адукациі ў выхаваўчых мэтах.

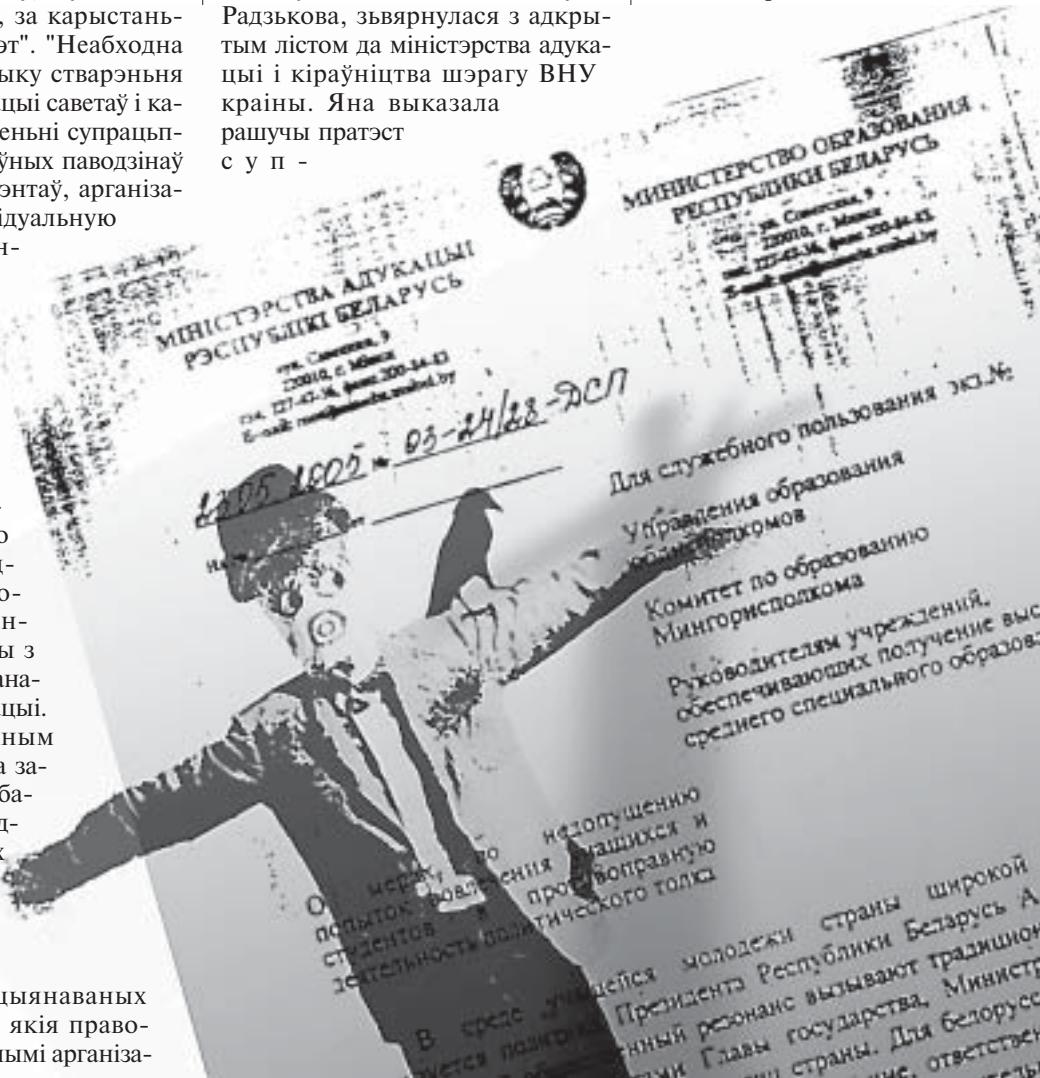
Рада ПЦ "Вясна" яшчэ да таго, як стаў вядомы звест загаду А. Радзькова, з'явірнулася з адкрытым лістом да міністэрства адукациі і кірауніцтва шэрагу ВНУ краіны. Яна выказала

рашуучы пратэст

с у -

раць практикі перасыледу студэн-таў з боку адміністрацыі гэтых на-вучальныx установаў. У лісьце так-сама адзначаецца, што "шмат у якіх выпадках прарэктары і дэка-ны факультэтаў супрацоўнічаюць з прадстаўнікамі КДБ, даюць ім інфармацыю пра грамадзка-ак-тыўных студэнтаў, праводзяць сумесныя "прафіляктычныя гутаркі". У адказ на гэта, правааба-ронцы заявілі, што пакідаюць за сабой права распачаць грамадзян-скую кампанію, скіраваную на прыпыненьне контактаў універсы-тэтаў і навуковых цэнтраў Эўропы з кірауніцтвам адпаведных ВНУ і Мінадукацыі Беларусі.

Алена Андрэева

Саюз палякаў Беларусі не здаецца

Пад шалёным цікам з боку ўладаў апынулася новае кіраўніцтва Саюзу палякаў Беларусі. Мінюст не прызнае вынікаў зъезду СПБ, на якім новым кіраўніком арганізацыі была абраная Анжаліка Борыс. Чыняцца перашкоды ў выданьні газеты "Glos znad Niemna". А тым часам канфлікт пачынае набываць міжнародны характар, бо за СПБ заступілася Польша.

Салаш – у Вашынгоне

У траўні Вашынгтон наведаў сябра Сойму Партыі БНФ і Рабочай групы Асамблеі НДА Беларусі, лідэр грамадзянскай ініцыятывы "За чысты Барысаў!" Сяргей Салаш. Разам з прадстаўніцай Эўрапейскай кааліцыі і Рады грамадзянскіх ініцыятыў "Свабодная Беларусь" у Брусэлі Вольгай Стужынскай ён меў сустрэчы ў камітэтах міжнародных адносін Палаты прадстаўнікоў і Сенату ЗША, у Радзе нацыянальнай бяспекі, Дзярждэпартамэнце ЗША. С. Салаш і В. Стужынская распавядалі пра ситуацыю ў Беларусі, пра змаганне дэмакратычных сілаў супраць аўтарытарнага рэжыму, пра рэпресіі, якія абрынуліся на грамадзянскую супольнасць. Вялікую цікаўнасць да беларускіх гасцей выявілі журналісты шэрагу вядучых друкаваных і электронных амэрыканскіх СМИ. Варта адзначыць, што візит у ЗША С. Салаша і В. Стужынскай стаўся магчымым дзякуючы дапамозе Міжнароднай лігі правоў чалавека.

Збор правілаў для прыхільнікаў “тарашкевіць”

У Менску адбылася презэнтация кнігі "Беларускі клясычны праваўіс", якая зьяўляецца систэматызаваным зборам правілаў "тарашкевіць".

Вядомыя мовазнаўцы Юрась

Бушлякоў, Вінцук Вячорка, Зыміцер Санько і Зыміцер Саўка працавалі над зборам правілаў з 1990-х гг. Цяпер, калі кніга пабачыла сьвет, яе стваральнікі заклікаюць усіх, хто карыстаецца "тарашкевіцай", прыняць правілы і спыніць існуючу дагэтуль "анахію".

Мільярды для Нарачы

На экалягічнае аздараўленыне Нарачы і групы суседніх азёраў дзяржава плянуе выдаткаў 46 млрд рублёў. Пра гэта стала вядома пасыля правядзеньня сумеснай калегіі Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяродзьдзя і Кіраўніцтва спраў презыдента.

Сярод бліжэйшых мерапрыемстваў – паглыбленьне дна Нарача-

чи, перанос жывёлагадоўчай фэрмы ад возера Баторына і пабудова новай каналізацыйнай систэмы ў Мядзеле, што дазволіла б адвесці сцёкавыя воды ад возера Мястра.

Форум жанчынаў- прадпрымальніцаў

У траўні ў Менску прайшоў другі форум жанчынаў-предпрымальніцаў Беларусі. Ён сабраў каля 100 удзельніц, у тым ліку і замежных гасцей. Арганізаторам мерапрыемства была арганізацыя "Жаночы незалежны дэмакратычны рух".

Адноўленая справа Гары Паганяйлы

Супраць вядомага беларускага праваабаронца Гары Паганяйлы адноўленая крымінальная справа.

Нагадаем, што падставай для ўзбуджэння крымінальной справы супраць Г. Паганяйлы было ягонае інтэрв'ю, якое ён даў у жніўні 2004 г. швэдзкай тэлекампаніі TV4. У ім праваабаронца, у прыватнасці, распавядаў пра зынкненыні апазыцыйных палітыкаў у Беларусі. Пры перасячэнні мяжы касэту ў швэдзкіх журналістаў канфіскавалі, а неўзабаве пракуратура

ўзбудзіла крымінальную справу. Паганяйлу абвінавацілі ў паклёпе на прэзыдэнта краіны. Аднак у лютым 2005 г. справа была закрытая: складу злачынства не знайшлі, хоць паклёт на прэзыдэнта съледчыя зафіксавалі. Цяпер жа, калі Г. Паганяйла паспрабаваў дамагчыся прызнаньня яго цалкам невінаватым, праектура аднавіла крымінальную справу.

Б. П.

Крымінальны аўтарытэт інфільтраваўся ў грамадzkую арганізацыю

У красавіку ў Кіеве быў арыштаваны віцэ-старшыня грамадzkай арганізацыі “Асацыяцыя гімнастыкі Беларусі” Андрэй Іманалі. Высьветлілася, што гэты “грамадzkі дзяяч” зьяўляецца расейскім крымінальным аўтарытэтам па мянушцы “Полузверь” і з восені 2001 г. знаходзіўся ў міжнародным вышуку. Гэта, аднак, не перашкодзіла А. Іманалі ў траўні 2002-га заняць высокую пасаду ў беларускай грамадzkай арганізацыі, якую ачольвае міністар фінансаў Беларусі Мікалай Корбут.

“Разам” шукала пераможную стратэгію

Незвычайнае мерапрыемства правяла ўва Ўкраіне беларуская група “Разам”. Некалькі дзясяткаў грамадzkіх актывістаў і палітыкаў зь Беларусі прынялі ўдзел у гульні, адной з мэтаў якой было вынайсці пераможную стратэгію для дэмакратычных сілаў на прэзыдэнцкіх выбарах 2006 г.

Удзельнікі мерапрыемства прыйшлі да высновы, што для перамогі трэба пераадолець раскол грамадзвінства: “Мы чакаем перамогі грамадзвінства над антыграмадzkай, антынацыянальнай, антынароднай структурай сучаснай беларускай дзяржавы. Грамадзвінства павінна сказаць сваё важкае слова. Гэта слова павінна быць пачута, і

праз гэта слова беларускае грамадзвінства абвесціць пра сваё існаванье... Значэнне мае не барацьба палітыкаў паміж сабой, а барацьба грамадзвінства за права быць грамадзвінствам”.

КДБ развязалі руки

З траўня ў Беларусі дзейнічае новая рэдакцыя закона “Аб органах дзяржаўнай бяспекі”. Цяпер супрацоўнікі спэцслужбаў могуць уварвацца ў любое памяшканье і ня трэба мець санкцыю пракурора (яе можна атрымаць у наступныя 24 гадзіны). У красавіку паліцаі і дапаўнені ў закон былі ўхваленыя Палатай прадстаўнікоў і Саветам рэспублікі.

Міхайлоўская папрасіла палітычнага прытулку

Грамадzкая актывістка Раіса Міхайлоўская падчас свайго візиту ў Канаду папрасіла палітычнага прытулку.

Р. Міхайлоўская зьяўлялася выканаўчым дырэкторам ліквідаванай грамадzkай арганізацыі “Прававая дапамога насељніству”, уваходзіла ў грамадzянскую ініцыятыву

“Абаронцы Айчыны”. У пачатку траўня ў Менску невядомымі асобамі на яе быў зыдзейсьнены напад, але міліцыя адмовіла ў узбуджэнні крымінальной справы.

Лясны зъезд

Трэці ўсебеларускі зъезд інтэлігэнцыі адбыўся ў лесе каля Радашковічаў.

Праз немагчымасць адшукаць у Менску памяшканье для правядзення мерапрыемства, інтэлігэнты выехалі на прыроду. Міліцыя наведвала “лясны зъезд”, але перашкодаў не чыніла. Прадстаўніком на адзінага кандыдата ад апазыцыі быў вылучаны Ўладзімер Колас.

Звольнілі з працы за грамадzkую дзейнасць

Супрацоўніца Гомельскага краязнаўчага музею Марыя Багдановіч у траўні была звольненая з працы за грамадzkую дзейнасць. Паводле Радыё “Свабода”, М. Багдановіч зьяўляецца актывісткай сацыяльнага руху “Разам!”, летасць яна з сябрамі выйшла на афіцыйную дэманстрацыю з нагоды кастрычніцкай рэвалюцыі зь лёсунгам “Далоў самаўладзьдзе!”. Пасля гэтага ў яе і пачаліся праблемы. М. Багдановіч лічыцца сваё звольненне палітычна матываваным.

Хрысціянскія дэмакраты гуртуюцца

У красавіку адбылася прэзэнтация праграмы партыі “Беларуская хрысціянская дэмакратыя”, надстварэннем якой зь мінулага году працуе аргкамітэт. Сярод яго каардынатораў — былыя кіраунікі “Маладога Фронту” Павал Севярынец і Аляксей Шэін. Плянуецца, што ўстаноўчы зъезд адбудзеца ў канцы 2005 г.

У краязнаўцаў зъявіўся старшыня

Як і прадказвала “Асамблея” ў мінулым нумары, рэспубліканскае краязнаўчае таварыства ачоліў **Анатоль Бутэвіч** (на здымку справа). На ўстаноўчым зъездзе, які прайшоў у Менску 29–30 сакавіка, ягоная кандыдатура на пасаду старшыні на мела альтэрнатывы.

Кангрэс адбудзеца ўвесень

Кангрэс дэмакратычных сілаў адбудзеца ў прамежку з 1 верасьня да 1 кастрычніка. Такое расшэнне 18 траўня прыняла Сталая нарада дэмакратычных сілаў (“Дзясятка”).

Канфіскоўваюць маёмасьць

У старшыні Менскай абласной арганізацыі Аб’яднанай грамадзянскай партыі Марыны Багдановіч судовыя выканануць канфіскавалі маёмасьць. 27 траўня з кватэры палітыка, удзельніцы міну-

лагоднай палітычнай галадоўкі выносілі мэблю і бытавую тэхніку. Такім чынам улады спадзяюцца атрымаць прысуджаны M. Багдановіч штраф у некалькі тысячаў даляраў за ўдзел у апазыцыйных акцыях.

Яшчэ адна ахвяра Міністру

У пачатку траўня Міністэрства юстыцыі дамаглося праз Вярхоўны суд Беларусі закрыцца “Таварыства аматараў ведаў (філяматаў)”.

“Сымяротны прысуд” грамадкаму аб’яднанню, якое юрыдычна існавала з 2002 г., падпісаў судзьдзя Валеры Самайлюк. Аказваецца, філяматы зайлалі “пазастатутнай дзейнасьцю” – актыўна ўдзельнічалі ў міжнародных канфэрэнцыях, на якіх абмяркоўваліся праблемы ўсходнегерманскіх пэрспэктыў нашай краіны ў аўтаданай Эўропе.

; НІСЭПД шукае новыя формы працы

У красавіку Вярхоўны суд Беларусі, на падставе іскавай заявы Міністру, прыняў рашэнне аб ліквідацыі Рэспубліканскага гра-

мадзкага аўтаданння “Незалежны інстытут сацыяльна-еканамічных і палітычных дасьледаванняў”.

“Мы перакананыя, што гэтае расшэнне носіць палітычна матываваны характар, – адзначаеца ў заяве дырэктры ліквідаванага грамадзкага аўтаданння. – Яго мэта – пазбавіць грамадзяну незалежнай крыніцы інфармацыі і аналізу аб рэальным становішчы спраўаў у краіне напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў”.

Аднак НІСЭПД, які існуе з 1992 г., не зьбіраўся спыняць сваю працу. Паводле яго кіраўніка Алена Манаева, грамадзкае аўтаданнё шукала новыя формы для працы сваёй дзейнасці. У чэрвені стала вядома, што НІСЭПД быў зарэгістраваны ў Літве.

“Грамадзкая сувязі” узялі паўзу?

У Беларусі прыпыніла сваю працу праграма “Грамадзкая сувязі” (“Community Connection Program”).

З 1990-х гадоў праз гэту праграму сотні грамадzkіх актыўістаў з Беларусі атрымалі магчымасць пабываць у ЗША і пазнаёміцца з досьведам мясцовых НДА.

Здымкі photo.bymedia.net

Такія рэаліі сёньняшній Беларусі:
хтосьці змагаецца
супраць рэжыму, а
хтосьці маўкліва
маршыруе ў шэрагах
лукашэнкаўскіх арганізацыяў.

БЕЛАРУСЬ 2005

Трэці шлях

Ондрушек Д. и др. Хрестоматия для некоммерческих организаций. Братислава, 2003. 312 с.

За апошні час у рукі мне трапіла ўжо некалькі кніжак, аўтары ці складальнікі якіх прэтэндуюць на тое, каб систэматызаваць і абагульніць веды пра трэці сэктар (напрыклад, «Энцыклапедыя тэрмінаў для грамадзкіх арганізацый» альбо «Трэці сэктар у Беларусі», падрыхтаваныя беларускім «United Way»). Гэта съведчыць пра відавочную запатрабаванасць такіх тэкстаў, асабліва ў нашай краіне, дзе ўвогуле зь інфармацыяյ пра тое, што выходзіць за рамкі «дазволенага» і «ухваленага» ўладай, мае істотныя праблемы. Цяпер жа трymаю ў руках грунтоўны том (больш за 300 старонак), які падрыхтавалі й выпусыці на шыя славацкія калегі. Сярод шматлікіх аўтараў кнігі — прозвішчы, вядомыя і тут, у Беларусі: Марцін Бутара, Павал Дэмеш. Кніга, на жаль, перакладзеная сіламі саміх славакаў, што заўважна адбіваецца на якасці і адэकватнасці расейскага тэксту.

Ёмісты падзагаловак «Для ўсіх людзей зь некамэрцыйных арганізацый, прадпрымальніцкіх суб'ектаў, органаў дзяржаўнага кіраванья і самакіраванья, якія імкнуцца лепш зразумець грамадзянскую супольнасць» арыентуе на прызначэнне кнігі: гэта, сапраўды, не падручнік «як лепш наладзіць працу ў НДА» і не энцыклапедычны даведнік «усё пра ўсё», а добра структурованая «кніга для чытаньня». Яна прэзантуюць гісторыю, місію, прынцыпы функцыянованьня і месца ў грамадзтве такой звязы, як «трэці сэктар». Да гэтага ў кнізе яшчэ й значнае месца аддаецца тлумачэнню асноўных паняткаў і тэрмінаў грамадзкай дзейнасці.

Варты прывесці тут структуру кнігі, каб паказаць, наколькі грунтоўна падышлі аўтары да вырашэння сваёй задачы. Кніга падзя-

ляеца на 4 асноўныя раздзэлы: «Вытокі аб'яднаньня і філянтропія», «Грамадзтва і яго адносіны з трэцім сэктарам», «Магчымасці і аспекты актыўізацыі грамадзкасці», «Развіццё некамэрцыйных арганізацый». У падраздзялах тэмы лягічна раскрываюцца Напрыклад, раздзел «Грамадзтва і яго адносіны з трэцім сэктарам» уключае главы: «Тры сэктары грамадзтва: канкурэнцыя і супрацоўніцтва», «Трэці сэктар і трэці сэктар», «Трэці сэктар і бізнес», «Трэці сэктар і дзяржава», «Трэці

сэктар і самакіраванье». У раздзеле «Развіццё» гаворыцца пра арганізацыйнае развіццё, стратэгічнае плянаванье, лідерства і мэханізм прыняцця рашэнняў у НДА. Цікавыя матэрыялы пра ацэнку дзейнасці трэцяга сэктару, этику і г.д. прыводзяцца ў «Дататках».

У адрозненьне ад некаторых заходніх і таму даволі абстрактных для нас кніжак альбо наўна кампілятыўных мясцовых опусаў, «Хрестаматыя» пабудаваная збо-

льшага на добра вядомым аўтарам матэрыяле сярэднеэўрапейскіх посткамуністычных краінаў, найперш Славаччыны і Чэхіі. Гэта істотна набліжае да нас і праблематыку, і «практыку» кнігі. Але, тым ня менш, чытаючы яе, немагчыма не зразумець, якая бездань аддзяляе нас цяперашніх ад нашых суседзяў і нядыўніх «сукамэрнікаў» па сацыялістычным лягеры...

Выснова, якая адназначна вынікае з «Хрестаматыі», — гэта тое, што ў таталітарных, несвабодных грамадзтвах існаваныне «нармальнага» трэцяга сэктару немагчымае ў прынцыпе. Дзейнасць грамадзкіх арганізацый у такіх умовах зводзіцца альбо да чыстага «абслугоўвання» рэжыму, альбо да варушэння ў вузкай нішы «клюбаў па інтэрэсах». Трэці шлях — непазыбежная палітызация, аб'яднаныне вакол ідэі свабоды і мэты дасягнення гэтае свабоды, без якой грамадзтва не функцыянуе як супольнасць чалавечых асобаў. Тыя працэсы, якія сёньня адбываюцца ў Беларусі, з усёй відавочнасцю адлюстроўваюць гэта.

Для мяне асабіста найбольш цікавым падаўся раздзел, непасрэдна прысьвечаны актыўізацыі грамадзтва. Сёньня гэта, хіба, самая актуальная для нас тэма. Рэзуменуць палітыкі як сферы прыняцця адказных і важных для грамадзтва рашэнняў арыентуе грамадзкі сэктар на чынны ўздел у гэтым працэсе. Дапамагчы грамадзянам зразумець неабходнасць іхнага ўплыву на прыняцце такіх рашэнняў, даць ім упэўненасць, што яны маюць для гэтага магчымасці, і навучыць іх дамагацца свайго, аб'ядноўваща дзеля гэтага — вось адна з найважнейшых місіяў трэцяга сэктару, як лічаць аўтары «Хрестаматыі». Досьвед, выкладзены ў ёй, можа дапамагчы арганізоўваць грамадзкі ціск дзеля абароны інтэрэсаў грамадзянаў і дамагацца пэўных посьпехаў нават у нашых умовах.

Увогуле тэма «advocacy» (гэты тэрмін не зусім карэктны падаецца ў кнізе як «грамадзянская адвакатура», можа, лепш было б «абарона інтэрэсаў») ці нейкі іншы

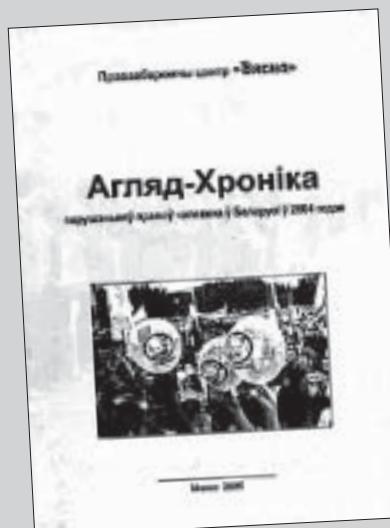
адмысловы тэрмін?) для Беларусі пакуль выглядае новаю, хоця менавіта дзейнасць па абароне інтарэсаў грамадзянай і грамадзянскай супольнасці паступова становіцца дамінантнай у нашым грамадzkім руху. Зразумела, рэаліі ў нас усё больш адрозніваюцца, але прынцыпы арганізацыі акцый і кампаній збольшага тыя ж.

Як і ў большасці замежных выданьняў, тыя часткі, якія датычаюцца прававых аспектаў дзейнасці НДА ці іх фінансавання, выглядаюць для нас досыць “акадэмічна”. Нам, хіба, застасцца толькі парайоўваць ситуацыю ў вольным съвеце ды ў нашай “асобна ўзятай” краіне альбо (і я спадзяюся, што гэта становіцца ўсё больш актуальна) прадумваць, як будзем будаваць прававую базу дзейнасці трэцяга сэктара ў будучай вольнай Беларусі.

Нягледзячы на тое, што самі аўтары кнігі “дазваляюць” чытаць яе ў адвольным парадку, распачаўшы чытаньне, ужо ня хочацца адрываша ад тексту. Калі прачытаеш, шкадуеш аб адным: няма падобнай кнігі менавіта на беларускім матэрыяле. Магчыма, тыя прынцыпы, паводле якіх сусіндујуць беларускі трэці сэктар і дзяржава, альбо ситуацыя зь яго фінансаваннем прывядуць да шоку каго-небудзь з нашых калегаў у краінах сталай дэмакратыі, але такі досьвед быў бы безумоўна цікавым і для беларускіх “энжэшнікаў”, і для іх заходніх партнераў. Пакуль, у пэўнай ступені, падобную ролю выконвалі два зборнікі па трэцім сэктары, падрыхтаваныя польскай фундацыяй “IDEE” (“Bialorus: Trzeci Sektor”), але цяперашня ситуация і сучасны досьвед моцна адрозніваюцца ад таго, што было 5—6 гадоў таму.

Чаму б Асамблеі не прыняць выклік часу і ня ўзяць на сябе ініцыятыву падрыхтаваць нешта падобнае да “Хрэстаматы” — грунтуюнае, карыснае і адпаведнае часу і месцу? Пакуль жа такой кнігі яшчэ няма, я прапаную папрутіца, адшукаць “Хрэстаматы для некамэрцыйных арганізацый” і прачытаць яе. Яна вартая таго.

Людвіг Бэрা

Аглюд-Хроніка

Выйшаў з друку “Аглюд-Хроніка парушэннія правы чалавека ў Беларусі ў 2004 годзе”, падрыхтаваны Праваабарончым цэнтрам “Вясна”. Традыцыйна ў выданыні змяшчаецца памесячная хроніка, аналітыка, дакументы і паказынік імёнаў. Варта адзначыць, што з кожным годам аб’ём “Аглюду-Хронікі” расце, і сёлетні том атрымаўся найбольшы. А гэта яскрава сьвядчыць пра далейшае пагаршэнне становішча з правамі чалавека ў нашай краіне.

Адукацыя за мяжой

Незвычайнае выданыне пабачыла съвет сёлетній вясной — даведнік “Адукацыя за мяжой”. Выдатная якасць, інфармацыйная насычанасць, беларуская мова. Выдаўцы адзначаюць, што даведнік разлічаны на моладзь, для якой “вучоба ў замежных ВНУ — гэта не сродак скапціць з kraю “азёр, балот і рэк”, а способ атрымаць дыплём сусветнага ўзроўню”.

{ ВАКОЛ ЛІЧБАЎ }

Галаванаў "згубіў" 114 грамадzkіх аб'яднаньняў

Міністэр падвёў вынікі сваёй працы за першыя пяць месяцаў бягучага году. Абнародваючы статыстычную інфармацыю, чыноўнікі традыцыйна спрабуюць схаваць ад грамадзянскіх багаты “улоў” праведзенай “зачысткі” грамадzkіх аб'яднаньняў.

Міністар юстыцыі Віктар Галаванаў заяўві 1 чэрвеня, што за пяць месяцаў 2005 году было зарэгістравана 155 грамадzkіх аб'яднаньняў, а ўсяго іх цяпер налічваецца 2300. Вядома, што на 1 студзеня 2005 г. у рэспубліцы было зарэгістравана

2259 грамадzkіх аб'яднаньняў. На першы погляд, назіраеца пазытыўная тэндэнцыя — НДА стала больш. Аднак насамрэч ситуацыя трывожная. З дапамогай нескладанага падліку высьвяляем, што грамадzkіх аб'яднаньняў на сёньняшні дзень павінна было быць не 2300, а 2414! Дзе ж падзеліся 114 НДА? Чаму пра іх лёс міністар Галаванаў не сказаў ні слова? Справа ў tym, што ўсе яны былі ліквідаваныя альбо самаліквідаваліся з ініцыятывы Міністру.

Сяргей Клімович

Пераможа толькі беларускі народ

Беларускі праваабаронца Алег Воўчак выпусыць ужо чацвертую сваю кнігу. У папярэдняй, якая мае назыву “*Тразданин, следователь и закон*” (Менск, 2002), ён тлумачыць людзям, як трэба правільна карыстацца сваімі правамі, ды зъмяшчае ўласныя прапановы ў справе меркаванай судова-прававой рэформы. Цяпер жа на суд чытачоў прапанавана праца, прысьвеченая бачанью аўтарам магчымых шляхоў выходу Беларусі з палітычнага і эканамічнага крызісу.

Структурна кніга складаецца з трох частак. Першая зъмяшчае ацэнку сёньняшняга становішча грамадзства, вызначаеца дакладнымі фармулёўкамі і добрым аналізам. “Калі ў грамадзстве будзе ўзрастаць незадавальненне ня толькі палітычнай эліты (апазыцыйныя партыі, прадпрымальнікі, намэнклятура, грамадзкія аўяннані, прафсаюзы і г. д.), але і шараговых выбарцаў, толькі тады могуць узьнікнуць реальныя перадумовы для зъмены палітычнай ситуацыі ў краіне”, — піша Воўчак. Аўтар неаднаразова падкрэслівае, што ні Эўропа, ні Расея не прынясуть пераменаў у Беларусь — іх мусіць зьдзейсніць толькі сам, сваімі высілкамі беларускі народ.

Беларускага чытача можа зъбянтэжыць назва першага разыдзулу — “Беларусь у палоне ў камунізму”. На наш погляд, больш лягічна было б замяніць апошнія слова на “лукашызм”. Другі разыдзел прысьвечены “мясцовай дэмакратыі”. Алег Воўчак спыняеца на мясцовым самакіраванні, даводзіць важнасць яго існаванья і для грамадзства, і для ўлады. Шматлікія паездкі ў замежжа аўтар скарыстаў для знаёмства з досьведам разыўцца і функцыя-навання самакіравання ў роз-

ных краінах Эўропы. Так сталася, што з прычыны 200-гадовага панаўні ў Беларусі спачатку расейскага царызму, а пасля і бальшавікоў у нас была перарваная традыцыя мясцовага самакіравання, якая мае карані яшчэ ў сярэднявеччы. Таму цяпер даводзіцца яе адраджаць, у тым ліку і з дапамо-

Ні Эўропа, ні Расея не прынясуть пераменаў у Беларусь — іх мусіць зьдзейсніць толькі сам, сваімі высілкамі беларускі народ.

гай досьведу Нямеччыны, Швэцыі ды іншых краінаў. Воўчак таксама знаёміць чытача з судова-прававой рэформай Чэхіі, зъмяшчае матэрыял пра паездку ў ЗША, дзе ён і яшчэ некалькі беларускіх праваабаронцаў сталі ганаровымі грамадзянамі гораду Пэнсаколы.

“Беларусы — нацыя з глыбокімі гісторычнымі каранямі. Мы паві-

Волчек О. *Возрождение Беларуси: через выборы и реформы*. Минск, 2004. 151 с.

нны аднавіць страчаную дзяржаўнасць на падставе дэмакратычных выбараў і жыць не ў ізаляцыі, а ў садружнасці зь дзяржавамі Эўрапейскай супольнасці. У гэтым і павінна заключацца галоўная нацыянальная ідэя для кожнага з нас”. Гэта цытата з уласнай праграмы Воўчака-палітыка, якая называецца “12 кроکаў на шляху да свабоднай і квітнеючай Беларусі” (яна таксама зъмешчаная ў кнізе). Прыгожы і правільныя слова, адзінай памылкай — дзяржаўнасць мы ня стаці (і з Божай дапамогай безе яе ўжо не застанемся), а вось легітымнасць улады адсутнічае. Аўтар, аднак, не прапануе рэвалюцыйных сцэнароў, а зьбіраеца адрадзіць Беларусь праз выбары і рэформы. Заўажна, што аўтар з аптымізмам глядзіць у зялёныя дзень, ужо цяпер думае, досьвед якіх краінаў варта выкарыстаць пры адбудове дэмакратичнай Беларусі.

Чытак кнігі абавязкова з'верне ўвагу на ілюстрацыі, якія, праўда, падбіраў сам аўтар. Амаль на ўсіх здымках — Алег Воўчак. Вось ён падчас аднаго з пікетаў, а цяпер стаіць з Х. Пургурыйдэсам, атрымлівае ўзнагароду ў Нямеччыне, знаходзіцца сярод беларускіх удзельнікаў аднаго з сэмінараў, усыміхаеца на знакамітым пляжы Пэнсаколы...

Калісці ў Канадзе выходзіла газета “Беларускі голас”, якую выдаваў вядомы беларускі палітычны і грамадзкі дзяяч-эмігрант Сяргей Хмара. У кожным нумары ён таксама зъмяшчаў свае здымкі, праз што станавіўся аб'ектам жарту. Ня ўсе разумелі, што Хмара хацеў засьведчыць і суродзічам, і бальшавікам, што беларускай справай цікавіцца Захад, бо на здымках ён звычайна стаяў у кампаніі канадзкіх міністраў, а часам і прэм'ера. Вось толькі пляжных здымкаў на старонках газэты мы не сустракалі.

Сямён Асаевіч